

L'APORTACIÓ DE LES DONES A L'ECONOMIA A ESPANYA

Març 2023
Maria Bastida i Miguel A. Vázquez
Universitat de Santiago de Compostel·la

Índex de continguts

Resum executiu	5
Introducció	7
Context	10
El problema de la discriminació sectorial	34
Perspectiva teòrica de la discriminació sectorial.....	36
Perspectiva pràctica: la discriminació sectorial a Espanya.....	38
L'aportació de les dones al PIB	48
L'aportació de les dones a l'economia.....	51
Les crisis i les mesures correctives	60
Conclusions	72
Referències bibliogràfiques	76
Annex: fonamentació teòrica del model Input-Output	79

Índex de taules

Taula 1. Diferències en la participació en l'ocupació, la força laboral i la desocupació entre homes i dones (2010-2021)	13
Taula 2. Temps diari dedicat a treball remunerat i no remunerat	22
Taula 3. Tipologia contractual	25
Taula 4. Motius per al treball a temps parcial	25
Taula 5. Distribució de l'ocupació per sexe i branca d'activitat (2022)	26
Taula 6. Branques d'activitat masculinitzades i feminitzades (2022)	27
Taula 7. Motius d'inactivitat i treball a temps parcial (2022)	28
Taula 8. Branques d'activitat masculinitzades i feminitzades (milers de persones, 2022)	28
Taula 9. Llocs de direcció (milers de persones, 2022)	29
Taula 10. Treball per compte propi i assalariat (milers de persones, 2022)	30
Taula 11. Salaris mitjans per activitat econòmica (milers de persones, 2020)	31
Taula 12. Salaris mitjans per ocupació (milers de persones, 2020)	32
Taula 13. Salaris mitjans per mitjana d'edat (milers de persones, 2020)	32
Taula 14. Bases de cotització mitjanes (2022)	33
Taula 15. Evolució de l'ocupació per sexe (2018-2022)	40
Taula 16. Taula IO i efecte multiplicador	42
Taula 17. Selecció de branques d'activitat en funció del seu efecte multiplicador	45
Taula 18. Hores dedicades a les activitats productives no de mercat (2022)	57
Taula 19. Valoració de les activitats productives no de mercat (2022)	58
Taula 20. Valor total de les activitats productives no de mercat (2022)	58

Índex de gràfiques

Gràfica 1. Força laboral de dones i homes (Espanya, 2010-2021)	10
Gràfica 2. Taxa de t'ocupació de dones i homes (Espanya, 2010-2021)	11
Gràfica 3. Taxa de desocupació de dones i homes (Espanya, 2010-2021)	11
Gràfica 4. Diferències en la taxa de força laboral d'homes i dones (2021) *	15
Gràfica 5. Diferències en la taxa d'ocupació d'homes i dones (2021) *	15
Gràfica 6. Gap en la taxa d'atur de dones i homes (2021) *	16
Gràfica 7. Evolució de les diferències entre homes i dones en la participació en la força laboral (2010-2021)	16
Gràfica 8. Taxes d'ocupació a temps parcial (2021)	17
Gràfica 9. Percentatge de dones a l'ocupació temporal (2021)	18
Gràfica 10. Percentatge d'homes i dones a l'autoocupació (2021)	18
Gràfica 11. Causes d'inactivitat per sexe (2021, milers de, % persones)	19
Gràfica 12. Causes de parcialitat per sexe (2021, %)	19
Gràfica 13. Bretxa salarial a l'ocupació per compte d'altri (2021)	20
Gràfica 14. Bretxa salarial a l'ocupació per compte propi (2021)	21
Gràfica 15. Repartiment treball remunerat i no remunerat per sexe (Espanya, 2021)	22
Gràfica 16. Diferència en temps dedicat a treball no remunerat per homes i dones (minuts dia, 2021) *	23
Gràfica 17. Diferència en % de temps dedicat a treball no remunerat per homes i dones (2021)*	24
Gràfica 18. % Dones en llocs d'alta direcció (2011-2022)	29
Gràfica 19. Evolució de la taxa d'assalarització (2010-2022)	30
Gràfica 20. Representació de les dones als sectors d'activitat (2008-2022)	41
Gràfica 21. Participació de dones i homes a cada branca d'activitat, i efecte multiplicador	43
Gràfica 22. Distribució ordenada del multiplicador de la producció desagregat per sexe	44
Gràfica 23. Participació per sexe a les branques d'activitat i aportació d'aquestes a la producció	46
Gràfica 24. Diferencial en la participació de dones i homes a les branques en funció de l'aportació al valor total de producció	47
Gràfica 25. Contribució de les dones a l'activitat econòmica. Escenari base.	52
Gràfica 26. Contribució de les dones a l'activitat econòmica. Escenari base.	53
Gràfica 27. Repartiment de temps de treball	54
Gràfica 28. Distribució del temps dedicat a treball no remunerat	55
Gràfica 29. Distribució del temps dedicat a treball no remunerat per sexe	55

Gràfica 30. Hores totals dedicades a treball no remunerat per sexe (mitjana 2006-2010)	56
Gràfica 31. Distribució de temps dedicat a treball no remunerat per sexe (mitjana 2006-2010)	56
Gràfica 32. Contribució de dones i homes al valor econòmic de les activitats productives no de mercat	58
Gràfica 33. Contribució de dones i homes al PIB en escenari corregit	59
Gràfica 34. Evolució de la taxa d'ocupació a Espanya (2007-2022)	61
Gràfica 35. Evolució de la taxa d'activitat a Espanya (2007-2022)	62
Gràfica 36. Afiliació a ERTO vinculats al COVID-19 per sexe i secció d'activitat econòmica. Tipus suspensió (abril 2020)	64
Gràfica 37. Afiliació a ERTO vinculats al COVID-19 per sexe i secció d'activitat econòmica. Tipus de suspensió (abril 2021)	65
Gràfica 38. Participació d'homes i dones en sectors afectats per la crisi del COVID-19 i sectors diana en la recuperació	67
Gràfica 39. Estimació dels efectes d'arrossegament del PERTE de l'automòbil	69
Gràfica 40. Estimació global dels efectes en ocupació del PRTR	71

Resum executiu

En el mercat de treball a Espanya, i en el còmput total de l'activitat econòmica del territori, persisteixen importants desigualtats que perjudiquen notablement les dones treballadores, siguin aquestes assalariades, treballadores per compte propi, emprenedores o empresàries. En síntesi, aquestes desigualtats poden relacionar-se amb dos aspectes principals:

- El resultat d'una **activitat profundament segmentada** des d'un punt de vista sectorial o industrial.
- L'**omissió d'un conjunt important d'hores de treball** en la comptabilització de l'activitat econòmica general, bàsicament relacionades amb el temps de treball no remunerat i, per tant, realitzat principalment per dones.

Ambdues realitats posen de manifest la persistència d'una **significativa divisió sexual del treball**, així com de **patrons socioeconòmics** que subestimen l'activitat econòmica de les dones i minimitzen les aportacions que aquestes fan al desenvolupament econòmic dels països.

Les dades disponibles per a Espanya revelen que les dones segueixen assumint bona part de la responsabilitat de les tasques domèstiques i de cura, fet que implica una càrrega substancial de treball no remunerat. A la vegada, aquesta major càrrega té **importants derivades en el tipus de treball** que les dones poden escollir, així com en les **condicions** en què es desenvolupa aquesta feina.

Tot i aquesta assumpció de càrrega de treball addicional, el **Producte Interior Brut (PIB) no considera aquest treball** realitzat per les dones en la comptabilització de l'activitat econòmica dels països. A més d'**invisibilitzar una activitat** de valor econòmic la realització de la qual es correspon fonamentalment amb dones, aquesta pràctica té importants repercussions a l'hora de prendre decisions de caràcter macroeconòmic.

Així, quan es delimiten els sectors d'activitat que seran objecte de suport, tal decisió acostuma a vincular-se amb la identificació d'àrees amb **important contribució al valor total de la producció** dels països, a més d'aquelles que actuen amb **elements tractors de l'economia**.

Aquesta situació cobra especial importància quan s'analitzen els **períodes de crisi econòmica**, tant a l'hora d'estimar els efectes parcials en els sectors industrials, com quan s'adopten mesures de suport als sectors per pal·liar els efectes d'aquestes crisis i revertir les externalitats negatives.

En aquest informe es fa una estimació del valor de l'aportació de les dones en l'economia espanyola. Els resultats d'aquesta estimació posen en relleu la gran quantitat d'hores de treball que les dones dediquen a tasques no remunerades en aquest país. Aquesta càrrega addicional d'hores de treball deriva en el fet que, de mitjana, les dones assumeixin una càrrega total de treball equivalent a **una jornada de treball addicional** a la setmana sobre el temps de treball total realitzat pels homes. Paral·lelament, els càlculs realitzats per la monetització d'aquest temps de treball indiquen que la contribució de les dones a l'economia total d'Espanya **iguala l'aportació dels homes** i fins i tot la pot superar en absència de fonts de discriminació.

Tot i aquesta evidència, es constata també que les decisions de suport als sectors econòmics **es prenen exclusivament amb criteris d'eficàcia econòmica**, prevalent aquells sectors que tenen una contribució més gran al valor total de la producció i un efecte d'arrossegament més gran. La primacia d'aquests criteris rarament afavoreix sectors on hi ha una important dotació de força laboral total femenina.

La situació prèviament descrita en relació amb els sectors objecte de suport és particularment preocupant en el context actual de repartiment i assignació de fons derivats del Fons Europeu conformat per a la recuperació de sectors amb posterioritat a la crisi del Covid-19. Les estimacions d'aquest informe suggereixen que, **si no es prenen mesures correctives, els fons generaran relativament més ocupació en sectors masculinitzats**.

En paral·lel, les directrius de transformació de l'economia de la UE, obligada a transitar cap a una economia verda, neta i digital, també incideixen en la importància de sectors industrials amb forta presència masculina, fet que reforça la necessitat d'**establir criteris i indicadors que permetin garantir la introducció i la primacia de l'equitat de gènere** en les decisions d'assignació de fons.

La necessitat de fer una anàlisi rigorosa de l'assignació de fons per al desenvolupament i enfortiment de sectors industrials es fa més urgent a la vista de l'**esperit transformador subjacent a aquesta iniciativa**. El Pla de Recuperació, Transformació i Resiliència (PRTR), vinculat al programa europeu Next Generation EU, representa un conjunt d'inversions que facilitaran la transformació estructural de l'economia espanyola, posant èmfasi en la digitalització i la transició cap a un nou paradigma econòmic sostenible. En conseqüència, el PRTR posarà les bases del funcionament econòmic en les properes dècades. Per tant, les decisions ara preses tindran importants derivades futures: si no es prenen mesures que garanteixin l'equitat en la distribució dels fons esmentats, no només s'estarà perjudicant l'activitat econòmica de les dones actualment, sinó que s'estarà hipotecant **les condicions de desenvolupament professional i el potencial econòmic** de les generacions futures de dones en aquest país.

Introducció

Les diferències de gènere en l'ocupació, l'ocupació i l'economia han acaparat una atenció creixent per part de la recerca en les darreres dècades (Blau & Khan, 2017; Borrowman & Klasen, 2020). Els esforços per analitzar les **causes subjacents** a aquestes diferències, i per revertir-les en la mesura que sigui possible, s'han materialitzat en un important cos de recerca centrat en aquestes causes, però també en les conseqüències derivades de les diferències de gènere, com la bretxa salarial (Bishu & Alkadry, 2017; Weichselbaumer & Winter-Ebmer, 2005). Paral·lelament, la necessitat de reduir les desigualtats de gènere ha anat ocupant un espai creixent en els discursos polítics i institucionals, que subratllen la necessitat d'**equilibrar les oportunitats** professionals, la generació d'activitat econòmica, la creació de riquesa i la distribució entre homes i dones.

Entre les vies proposades per reduir les desigualtats hi ha l'apoderament de les dones i la millora de les seves possibilitats de contribució al desenvolupament econòmic a través de l'emprenedoria (Berik et al., 2009; Tonoyan et al., 2020). Tot i això, aquesta solució és fortament contestada per l'economia feminista, que advoca per un **replantejament de l'actual sistema econòmic** centrat en l'obtenció de producció, el valor afegit i la monetització (Kabeer, 2020; Rubery & Hebson, 2018). En els marges d'aquests posicionaments, aquest informe té com a objectiu fer una **aproximació quantitativa al valor econòmic que suposa l'aportació de les dones al mercat laboral i a l'economia a Espanya**¹, identificant la seva contribució al Producte Intern Brut (PIB) i incloent-hi aquesta aproximació la valoració de les tasques de treball no remunerat, fonamentalment les vinculades al treball domèstic i de cura.

Sota aquest plantejament, aparentment senzill, hi ha un conjunt de tasques que impliquen el reconeixement explícit del manteniment de pràctiques de comptabilització de l'activitat econòmica i productiva **mancants completament de perspectiva de gènere**. Les fonts oficials, amb independència del seu origen i l'abast de les dades analitzades –mundial, europeu, estatal– indiquen que **les tasques domèstiques no remunerades són històricament exercides per dones**, a causa del repartiment desigual de rols i d'una divisió del treball encara fortament arrelada. Fins i tot en aquells supòsits on les unes i les altres comparteixen la llar, amb capacitat per desenvolupar les tasques domèstiques, compartint les tasques de cura i treball fora de casa, totes les dades apunten que la càrrega de responsabilitat recau majoritàriament en les dones.

Això implica un conjunt d'**hores de treball no visibilitzades ni quantificades**, que romanen invisibles en el seu aspecte econòmic i no són tingudes en compte a l'hora d'estimar-ne el valor econòmic, i que són hores de treball imputables a les dones.

Amb la identificació i l'estimació del valor d'aquest treball es convida a reflexionar no només sobre els repartiments desiguals de les responsabilitats, sinó també sobre la necessitat de **quantificar el valor real** que aquest tipus de treball hauria de tenir a l'economia per tenir una estimació més aproximada del valor real de l'esforç i el treball realitzat, i per tant de la productivitat dels seus integrants.

Aquesta omisió encara cobra més protagonisme si tenim en compte l'**efecte indirecte de l'assumpció d'aquesta càrrega de treball addicional** per part de les dones. Quan s'està assumint aquestes tasques, se n'està alliberant una altra part de la població, que disposa de temps per concentrar-se i exercir tasques productives. Aquest treball pot no tenir caràcter mercantil, però és funcional i estructural i, per tant, genera un valor social imprescindible per al funcionament de l'economia en conjunt. En la mesura que aquest

---

¹En aquest treball s'estima l'activitat econòmica total de les dones, incloent-hi les que treballen per compte propi -autònomes, emprenedores i empresàries- i les que ho fan per compte d'altri.

treball no es valoritza explícitament, es converteix automàticament en un important **cost ocult** que és subjacent a l'activitat econòmica i productiva. És a dir, que el desenvolupament d'aquesta activitat –que sí que té valor econòmic– reposa en un conjunt d'activitats facilitadores subjacents –que no en tenen–, fet que significa que hi ha una càrrega d'hores invisibles que representen un cost implícit, ocult, **de la pròpia activitat productiva**. I un cost imputable, majoritàriament, a les dones.

D'altra banda, en la quantificació de l'activitat econòmica dels països no es qüestiona la **distribució de l'activitat productiva**, ni la manera com es construeix el valor total d'aquesta activitat. En la pràctica, s'està reflectint i monetitzant el valor d'una activitat **fortament segregada** des d'un punt de vista sectorial, on les dones acostumen a concentrar-se en activitats de serveis mentre els homes són majoria als sectors industrials. Tot i els avenços realitzats en els darrers anys cap a economies terciaritzades, i el convenciment general que les economies desenvolupades es basen fonamentalment en els serveis, els sistemes de quantificació i control, segueixen prioritzant les activitats productives i industrials, ja que es basen en el còmput del valor final de la producció de béns i serveis d'una economia i, per tant, sobreestimen el valor dels consums intermedis (menors en el cas dels serveis)². En conseqüència, el valor per a l'economia de les activitats industrials acostuma a ser més gran que el de les activitats basades en serveis, fet que indueix a pensar que les primeres tenen més importància relativa per al desenvolupament dels territoris. Paral·lelament, quan es prenen decisions de caràcter macroeconòmic –com pot ser el suport a un sector determinat– solen utilitzar-se també aquests indicadors com a suport a la identificació dels sectors que han de ser impulsats. Per tant, aquestes decisions no només afavoreixen menys sectors feminitzats, sinó que a la pràctica reforcen les diferències i enforteixen determinats sectors masculinitzats en unes economies ja de per si fortament segmentades.

Troblem així un conjunt de **dificultats i deficiències** a l'hora d'estimar la contribució que fan les dones a l'economia d'un territori. En primer lloc, els càlculs oficials no inclouen un conjunt d'hores de treball que són exercides fonamentalment per dones, i que tenen un valor econòmic que roman sistemàticament invisible als sistemes de comptes nacionals. En segon lloc, aquests càlculs registren el resultat d'una activitat fortament segmentada des d'un punt de vista sectorial, on les activitats de serveis en què les dones acostumen tenir més presència tenen una valoració inferior a les industrials. En tercer lloc, les decisions de caràcter macroeconòmic tendeixen a prioritzar els sectors més industrialitzats, ja que tenen un efecte d'arrossegament més gran sobre el conjunt de l'economia. En conseqüència, **la primacia de l'eficàcia i l'eficiència econòmica** en aquestes decisions genera **problemes d'equitat** en el repartiment d'ajuts i suports, deixant moltes vegades al marge sectors amb una important presència femenina i **reforçant les diferències** en les oportunitats dels sectors abans que corregir-les.

Aquesta darrera circumstància, relacionada amb les decisions de suport a determinats sectors, és particularment important en el context actual. Com és sabut, en aquest moment s'està decidint el repartiment d'ajuts als sectors a través dels coneguts com a Fons *Next Generation*, dissenyats per ajudar a la recuperació de les economies després de la crisi de la pandèmia del COVID-19. La persistència en els criteris abans referits a l'hora de prendre decisions de repartiment suggereix que **els sectors objecte d'ajuda no seran, precisament, aquells on les dones tenen més presència**. A més, les

---

²Els consums intermedis fan referència al valor de béns i serveis emprats en la producció d'altres mercaderies. Per tant, es relaciona amb el valor dels inputs en processos de producció. Aquest concepte exclou els actius fixos, centrant-se en la valoració de béns no duradors i serveis consumits en la producció de nous béns i serveis. Els productes industrials requereixen habitualment més transformació, cosa que requereix un major ús de consums intermedis que els necessaris en la prestació de serveis.

directrius que guien l'acció de la política econòmica de la UE –abocada a una transició cap a una indústria verda, neta i sostenible, a més de fortament arrelada en la digitalització– encara reforça més aquest problema, ja que són sectors industrials tradicionalment masculinitzats. Si ja per si mateixos aquests arguments són prou preocupants en valorar l'efecte que l'assignació dels fons esmentats pot tenir per a l'activitat econòmica de les dones, el fet que un dels objectius d'aquests ajuts sigui establir les bases de l'activitat **econòmica industrial en les properes dècades** afegeix preocupació a la valoració de les oportunitats que les unes i les altres puguin tenir en un futur immediat. Si les activitats amb més presència de dones tenen menors oportunitats de desenvolupament, estarem hipotecant les oportunitats de desenvolupament de generacions futures de dones a qui hem promès, entre altres coses, un futur igualitari.

Tots aquests aspectes són els subjacents al contingut d'aquest informe. Es tracta d'un treball de tipus quantitatiu, realitzat amb perspectiva de gènere, que a través de la revisió i l'anàlisi d'estadístiques oficials pretén visualitzar la **contribució real a l'economia i al creixement econòmic** de les dones. Paral·lelament, posa en relleu els **biaixos i distorsions sistemàtiques** que la manera habitual de comptabilització de l'activitat econòmica provoca en l'estimació del valor real de la contribució de les dones a l'economia dels països. Com a derivada d'aquesta pràctica, **la presa de decisions basades de forma exclusiva en criteris d'eficàcia i eficiència econòmica** genera desigualtats i reforça les dinàmiques que limiten les opcions de desenvolupament de les dones, frenant l'avenç cap a entorns equitatius on la igualtat d'oportunitats sigui una característica real, a més de legal i verbal.

Context

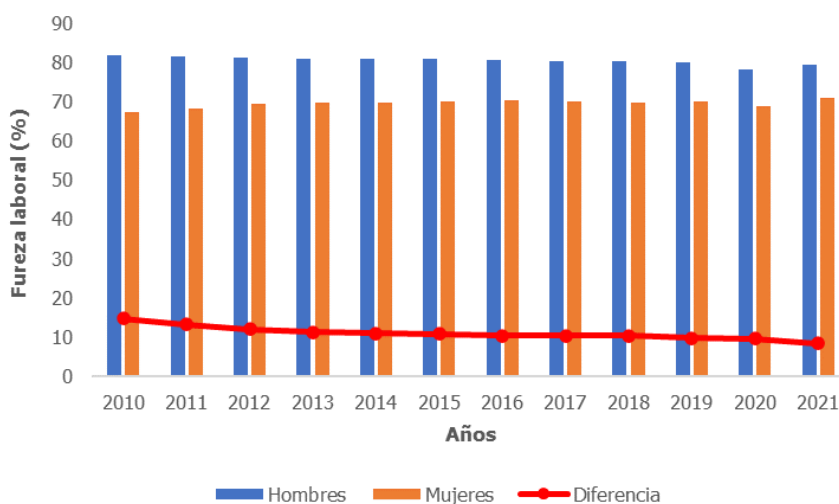
En el mercat de treball espanyol es detecten significatives desigualtats, que perfilen una **situació clarament desfavorable per a les dones**. Així, i sense restar importància als avenços realitzats en els últims anys, l'anàlisi de qualsevol dimensió en el mercat laboral aporta dades negatives per a la força de treball femenina: menor activitat i ocupació, més atur, menor qualitat en l'ocupació –més temporalitat i parcialitat–, menors responsabilitats, menor salari mitjà i bases de cotització inferiors. D'altra banda, l'anàlisi del temps de treball que dones i homes dediquen a activitats remunerades i no remunerades posa de manifest que persisteixen **grans desigualtats en el repartiment de temps i responsabilitats** de cura i família. Les dones dediquen de mitjana un 64% del seu temps de treball total a l'exercici de tasques no remunerades, pràcticament el mateix percentatge que dediquen els homes al treball remunerat.

En aquest apartat de l'Informe s'analitzen les principals dimensions que perfilen la situació de desavantatge en què es troben les dones a Espanya.

Les característiques del mercat laboral a Espanya –considerat en conjunt, és a dir, incloent-hi el treball per compte propi i per compte d'altri– constaten la persistència de **clares desigualtats**. Per exemple, la participació de les dones al mercat laboral és tradicionalment menor que la dels homes, encara que aquesta diferència baixa progressivament en el temps. Segons les dades de l'OCDE, l'any 2021 (últim disponible, gràfica 1) la força laboral de les dones era del 70,1%, 9 punts inferior a la masculina (79,1%). La diferència en la taxa d'ocupació (gràfica 2) és similar (68,7% per als homes davant del 58,8% de les dones), mentre que la presència de les dones entre la població en situació d'atur (gràfica 3) és superior a la dels homes, i és, a més, una diferència estable en el temps.

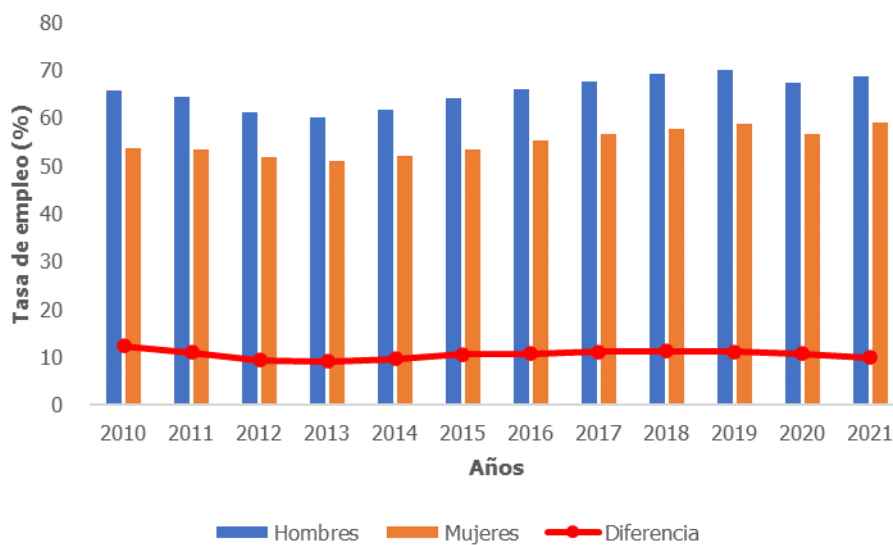

Gràfica 1. Força laboral de dones i homes (Espanya, 2010-2021)

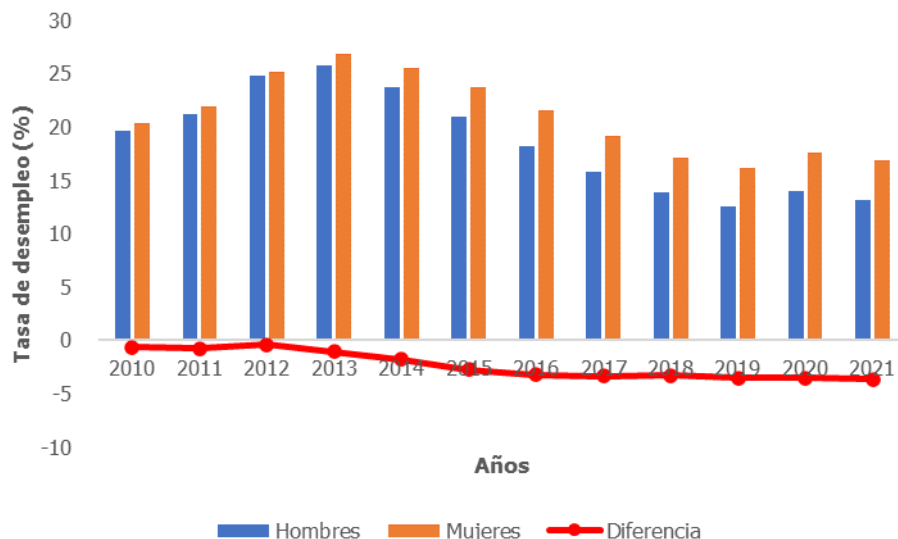
Font: elaboració pròpia amb dades de l'OCDE

Gràfica 2. Taxa d'ocupació de dones i homes (Espanya, 2010-2021)

Font: elaboració pròpia amb dades de l'OCDE

Gràfica 3. Taxa de desocupació de dones i homes (Espanya, 2010-2021)

Font: elaboració pròpia amb dades de l'OCDE

La revisió de les dades en el marc dels països de l'OCDE (taula 1) constata que aquestes diferències no són exclusives d'Espanya. Així, les diferències en la participació en la força laboral entre dones i homes a Espanya el 2021 se situen en el marc de les que presenten Àustria, Irlanda o Alemanya (gràfica 4). La situació quan s'analitzen les diferències en l'ocupació (gràfica 5) és menys positiva, i Espanya se situa entre els països que presenten una diferència més gran entre la participació en l'ocupació dels homes i de les dones. La pitjor situació relativa es troba en la participació a la població aturada (gràfica 6), on Espanya és el segon país (només superat per Grècia) on la bretxa en la desocupació entre homes i dones és més alta (sent superior la participació de les dones entre la població aturada). Amb tot, cal assenyalar que en els darrers anys s'han aconseguit avenços. Per exemple, Espanya figura entre els països on més s'ha reduït la diferència de participació entre dones i homes a l'ocupació (gràfica 7), duplicant la mitjana de reducció registrada als països membres de l'OCDE.

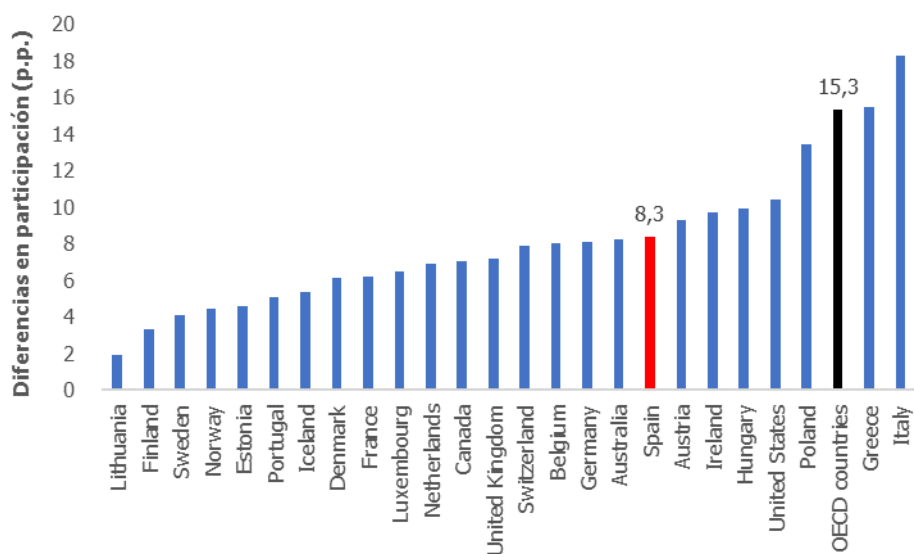
Taula 1. Diferències en la participació en l'ocupació, la força laboral i la desocupació d'homes i dones (2010-2021)

Font: elaboració pròpia amb dades de l'OCDE

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Austràlia	Ratio empleo/población	12,4	12,0	11,6	11,1	11,0	10,7	10,1	9,7	9,1	8,7	8,2	7,6
	Tasa de fuerza laboral	12,9	12,4	12,1	11,9	11,6	11,4	10,7	10,2	9,6	9,3	9,0	8,2
	Tasa de desempleo	-0,3	-0,4	-0,2	0,1	-0,2	0,0	-0,1	-0,1	-0,0	0,1	0,2	0,3
Àustria	Ratio empleo/población	10,3	10,2	9,6	9,1	8,3	8,1	7,8	8,0	8,9	8,8	8,1	8,5
	Tasa de fuerza laboral	11,1	10,6	10,2	9,8	9,2	9,2	9,0	9,2	9,6	9,4	8,8	9,2
	Tasa de desempleo	0,4	-0,0	0,2	0,1	0,5	0,8	0,9	0,9	0,4	0,3	0,3	0,2
Bèlgica	Ratio empleo/población	10,9	10,4	10,1	9,2	7,9	7,5	8,4	8,8	7,5	7,2	7,4	6,9
	Tasa de fuerza laboral	11,6	11,2	11,1	10,4	9,5	9,2	9,5	9,6	8,5	8,2	8,1	8,0
	Tasa de desempleo	-0,4	-0,0	0,3	0,5	1,2	1,4	0,6	0,1	0,7	0,8	0,4	0,8
Canadà	Ratio empleo/población	5,6	6,3	6,1	5,8	6,1	6,3	5,9	6,1	6,2	5,9	6,4	6,1
	Tasa de fuerza laboral	7,4	7,6	7,3	7,0	7,3	7,8	7,6	7,3	7,0	7,0	7,3	7,1
	Tasa de desempleo	1,5	0,9	0,9	0,9	1,0	1,2	1,4	0,9	0,6	0,8	0,3	0,5
Dinamarca	Ratio empleo/población	4,7	5,6	5,1	4,9	6,1	6,5	5,7	5,5	5,7	5,9	6,0	5,8
	Tasa de fuerza laboral	6,7	6,5	5,8	5,0	6,3	6,6	5,5	5,6	5,8	6,0	5,8	6,1
	Tasa de desempleo	1,9	0,5	0,3	-0,5	-0,3	-0,4	-0,7	-0,3	-0,3	-0,3	-0,6	0,0
Estonia	Ratio empleo/población	1,0	4,9	5,2	5,8	6,7	7,0	7,1	6,6	6,7	6,7	4,4	3,3
	Tasa de fuerza laboral	5,7	6,8	7,2	6,9	8,0	7,5	8,7	7,7	7,0	6,3	4,9	4,6
	Tasa de desempleo	5,1	1,3	1,7	0,6	0,9	0,1	1,2	0,8	-0,1	-1,0	0,2	1,3
Finlàndia	Ratio empleo/población	2,8	3,4	2,7	2,4	1,9	2,0	3,2	3,1	3,1	2,5	3,0	2,1
	Tasa de fuerza laboral	4,3	4,8	4,0	3,5	3,2	3,0	3,9	3,8	3,4	3,5	3,7	3,3
	Tasa de desempleo	1,4	1,3	1,2	1,2	1,4	1,0	0,4	0,5	0,1	1,0	0,5	1,2
França	Ratio empleo/población	8,7	8,6	8,1	7,6	6,8	6,5	6,6	7,2	6,9	6,4	6,2	5,5
	Tasa de fuerza laboral	9,3	9,1	9,1	8,6	8,0	8,0	7,8	8,1	7,6	7,1	6,9	6,2
	Tasa de desempleo	-0,4	-0,6	0,1	0,2	0,5	1,0	0,4	0,1	-0,1	0,2	0,1	0,2
Alemanya	Ratio empleo/población	10,0	9,8	9,8	9,0	8,6	8,0	7,6	7,4	7,6	7,7	7,1	7,2
	Tasa de fuerza laboral	11,6	10,8	10,7	10,0	9,6	9,1	8,6	8,4	8,6	8,6	8,0	8,1
	Tasa de desempleo	1,0	0,5	0,4	0,6	0,7	0,8	0,8	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8
Grecia	Ratio empleo/población	22,3	20,4	18,4	18,0	16,9	16,8	17,6	18,3	19,5	18,6	17,7	18,2
	Tasa de fuerza laboral	20,8	19,8	18,6	18,5	17,0	16,0	15,7	16,2	16,6	16,3	16,2	15,4
	Tasa de desempleo	-6,3	-6,3	-6,6	-6,9	-6,6	-7,3	-8,4	-8,3	-9,0	-7,6	-6,3	-7,7
Hongria	Ratio empleo/población	9,6	10,4	9,8	11,1	12,0	12,5	12,8	14,0	14,0	14,4	14,7	9,7
	Tasa de fuerza laboral	11,5	11,8	11,5	12,4	12,7	13,1	13,5	14,0	14,1	14,8	15,0	9,9
	Tasa de desempleo	1,0	0,1	0,8	0,1	-0,3	-0,4	0,0	-0,8	-0,5	-0,1	-0,4	-0,3
Islandia	Ratio empleo/población	3,6	3,9	4,0	4,3	5,2	5,8	6,3	5,5	6,1	4,7	4,7	5,7
	Tasa de fuerza laboral	5,9	6,0	4,9	4,9	5,8	6,0	6,6	6,0	6,5	5,7	5,4	5,3
	Tasa de desempleo	2,2	2,0	0,7	0,4	0,2	-0,1	0,1	0,3	0,2	1,0	0,4	-0,8
Irlanda	Ratio empleo/población	7,8	7,5	7,5	9,2	10,3	10,9	10,7	10,6	10,9	10,5	10,6	8,6
	Tasa de fuerza laboral	14,2	13,6	13,3	13,0	13,4	13,8	13,0	12,2	11,7	11,9	11,6	9,7
	Tasa de desempleo	6,1	5,5	5,3	2,7	2,1	2,1	1,6	1,0	0,2	1,1	0,7	0,8

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Italia	Ratio empleo/población	21,4	20,8	19,3	18,2	17,8	18,3	18,4	18,2	18,1	17,9	18,2	17,7
	Tasa de fuerza laboral	22,0	21,4	20,3	19,7	19,2	20,0	19,6	19,1	18,9	18,5	18,9	18,2
	Tasa de desempleo	-2,0	-2,0	-1,9	-1,5	-1,8	-1,2	-1,8	-1,9	-1,9	-2,0	-1,7	-1,9
Lituania	Ratio empleo/población	-2,0	-0,1	0,4	1,9	1,7	1,6	1,1	0,4	1,7	0,9	1,2	1,0
	Tasa de fuerza laboral	3,3	4,2	3,6	4,4	4,4	3,3	3,2	2,8	3,1	2,3	2,8	1,9
	Tasa de desempleo	6,8	5,1	3,7	2,7	3,0	1,9	2,5	2,9	1,5	1,6	1,7	1,0
Luxemburgo	Ratio empleo/población	15,9	15,1	13,4	13,0	12,1	10,5	10,1	7,4	7,2	8,5	6,5	6,6
	Tasa de fuerza laboral	15,7	14,2	13,2	13,1	13,0	10,4	10,4	7,8	7,3	9,1	6,7	6,5
	Tasa de desempleo	-1,3	-2,4	-1,4	-0,9	0,2	-1,2	-0,6	0,1	-0,5	0,1	-0,4	-0,7
Países Bajos	Ratio empleo/población	11,2	10,4	9,9	9,2	10,0	9,8	9,5	9,1	8,8	8,2	7,7	7,0
	Tasa de fuerza laboral	11,0	10,3	9,9	9,8	10,3	9,9	9,4	8,9	8,9	8,5	7,8	6,9
	Tasa de desempleo	-1,0	-0,8	-0,7	-0,1	-0,6	-0,8	-0,9	-0,8	-0,2	0,0	-0,3	-0,5
Noruega	Ratio empleo/población	4,0	3,7	3,9	3,8	3,6	3,6	2,9	3,2	4,3	4,3	3,9	3,9
	Tasa de fuerza laboral	5,1	4,2	4,8	4,2	4,2	4,2	4,3	4,1	4,9	5,0	4,6	4,4
	Tasa de desempleo	1,2	0,5	1,0	0,4	0,5	0,6	1,5	0,9	0,5	0,6	0,6	0,5
Polonia	Ratio empleo/población	12,7	13,3	13,2	13,2	13,0	12,6	12,9	13,3	13,2	14,2	14,4	13,0
	Tasa de fuerza laboral	13,6	13,8	13,6	13,7	13,5	13,4	13,7	14,0	13,7	14,3	14,7	13,4
	Tasa de desempleo	-0,7	-1,4	-1,5	-1,4	-1,1	-0,3	-0,1	-0,0	0,0	-0,6	-0,2	-0,0
Portugal	Ratio empleo/población	8,8	8,0	6,1	5,4	5,9	5,7	5,8	6,3	5,9	6,0	5,0	5,1
	Tasa de fuerza laboral	8,1	8,9	7,7	6,6	6,5	6,3	6,6	6,3	5,8	5,5	5,2	5,1
	Tasa de desempleo	-2,1	-0,5	0,4	0,0	-0,5	-0,3	0,1	-0,8	-0,7	-1,2	-0,4	-0,5
España	Ratio empleo/población	12,2	10,9	9,3	9,1	9,6	10,5	10,7	11,1	11,3	11,0	10,6	9,9
	Tasa de fuerza laboral	14,7	13,2	12,0	11,2	11,0	10,8	10,3	10,3	10,4	9,8	9,5	8,3
	Tasa de desempleo	-0,7	-0,8	-0,4	-1,1	-1,8	-2,8	-3,3	-3,4	-3,3	-3,5	-3,6	-3,7
Suecia	Ratio empleo/población	4,9	4,5	3,8	3,9	3,4	3,0	2,7	2,9	2,9	3,4	3,8	4,1
	Tasa de fuerza laboral	5,6	5,1	4,7	4,6	4,3	3,6	3,7	3,6	3,4	3,4	4,3	4,1
	Tasa de desempleo	0,3	0,2	0,6	0,4	0,6	0,4	0,9	0,6	0,3	-0,2	0,1	-0,5
Suiza	Ratio empleo/población	11,9	11,5	10,9	10,3	9,3	8,9	8,3	9,1	8,8	8,2	8,0	7,7
	Tasa de fuerza laboral	11,9	11,5	11,1	10,6	9,5	9,2	8,7	9,1	8,6	8,1	8,1	7,8
	Tasa de desempleo	-0,7	-0,7	-0,4	-0,3	-0,3	-0,2	-0,1	-0,5	-0,7	-0,6	-0,3	-0,4
Reino Unido	Ratio empleo/población	10,2	10,2	10,2	10,0	9,8	10,0	9,8	9,3	9,1	8,1	6,8	6,5
	Tasa de fuerza laboral	12,7	12,3	12,0	11,7	11,0	10,8	10,6	10,0	9,6	8,9	7,7	7,2
	Tasa de desempleo	2,0	1,4	1,1	1,1	0,6	0,3	0,3	0,3	0,1	0,5	0,7	0,4
Estados Unidos	Ratio empleo/población	8,6	9,4	10,1	10,2	10,5	10,8	10,8	10,5	10,5	10,2	9,9	9,6
	Tasa de fuerza laboral	11,2	11,1	11,2	11,5	11,4	11,5	11,5	11,1	11,0	10,7	10,4	10,4
	Tasa de desempleo	2,0	1,0	0,4	0,6	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	-0,5	0,3
Media OCDE	Ratio empleo/población	16,4	16,6	16,3	16,0	16,0	16,0	15,8	15,7	15,5	15,0	14,8	14,6
	Tasa de fuerza laboral	18,2	17,9	17,6	17,2	17,1	16,9	16,6	16,4	16,1	15,6	15,6	15,3
	Tasa de desempleo	0,3	-0,2	-0,4	-0,3	-0,4	-0,3	-0,4	-0,5	-0,5	-0,3	-0,5	-0,4

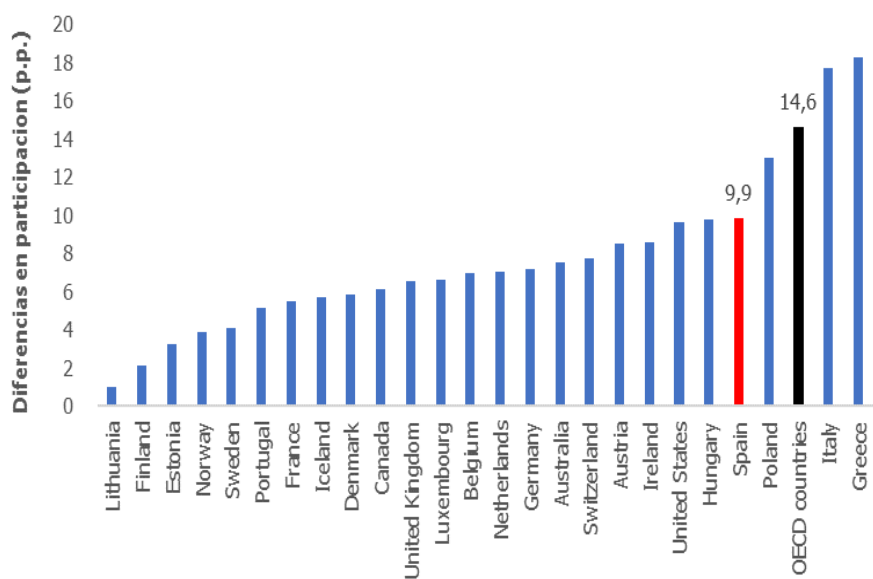
Gràfica 4. Diferències en la taxa de força laboral d'homes i dones (2021) *

(*) La gràfica reflecteix la diferència entre el % de participació en la força laboral dels homes i de les dones (en punts percentuals)

Font: elaboració pròpia amb dades de l'OCDE

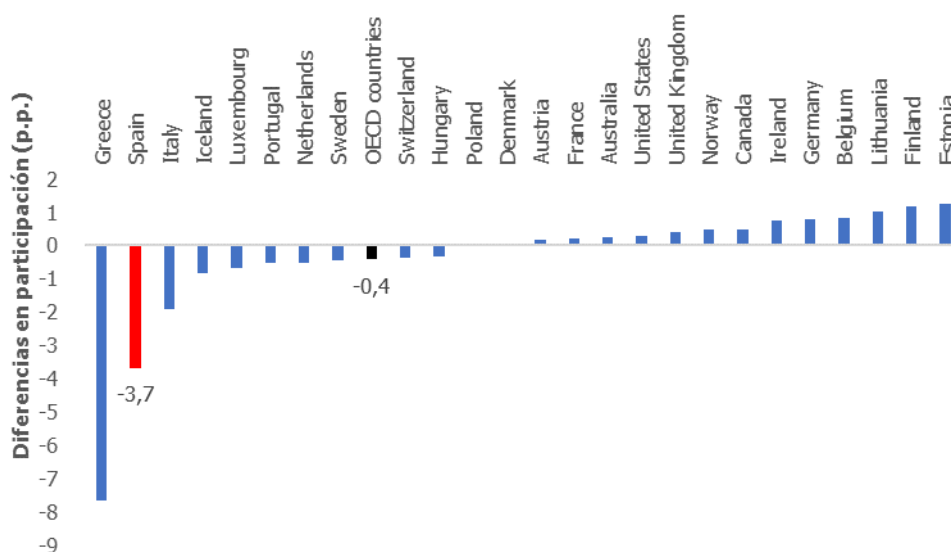
Gràfica 5. Diferències en la taxa d'ocupació d'homes i dones (2021) *

Font: elaboració pròpia amb dades de l'OCDE

(*) La gràfica reflecteix la diferència entre el % de participació en la taxa d'ocupació dels homes i de les dones (en punts percentuals)

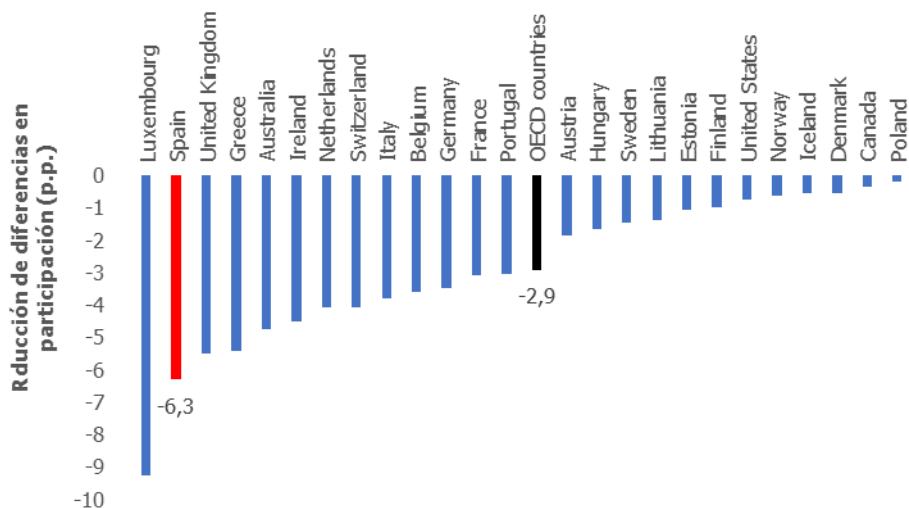
Gràfica 6. Gap en la taxa d'atur de dones i homes (2021) *

(*) La gràfica reflecteix la diferència entre el % de participació en la desocupació dels homes i de les dones. És a dir, la diferència entre la taxa d'atur dels homes i de les dones en punts percentuals.

Font: elaboració pròpia amb dades de l'OCDE

Gràfica 7. Evolució de les diferències entre homes i dones en la participació en la força laboral (2010-2021)

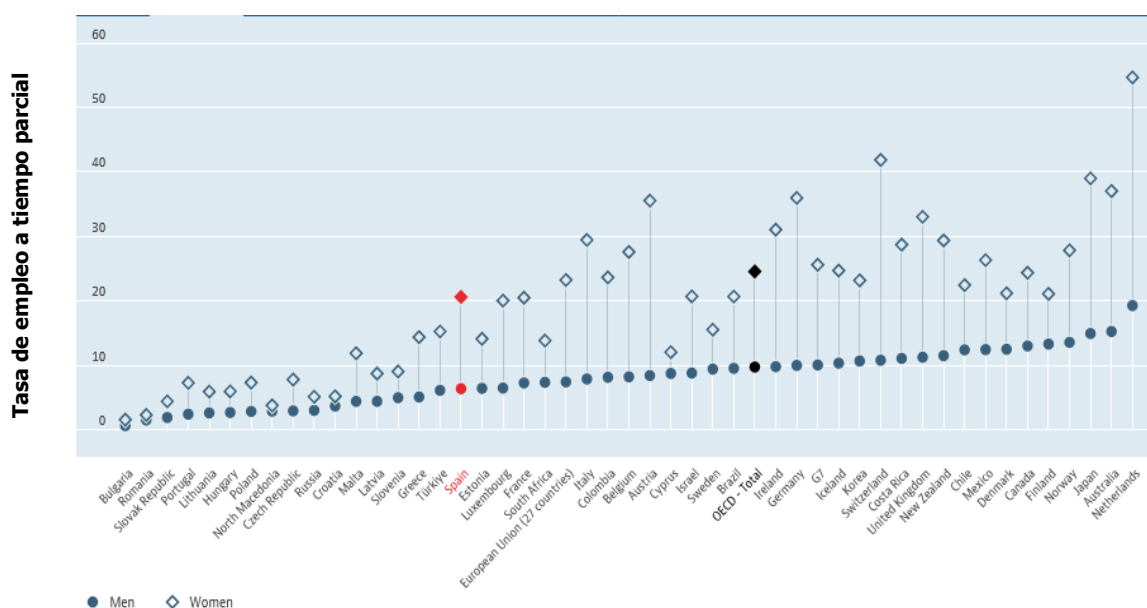

(*) La gràfica reflecteix la reducció produïda en la diferència entre el % de participació en la força laboral dels homes i de les dones entre el 2010 i el 2021 (en punts percentuals). En el cas d'Espanya, el 2010 la participació dels homes en la força laboral era 14,6 punts percentuals superior a la que registraven les dones, mentre que el 2021 la participació masculina és 8,3 punts superior a la femenina. Per tant, aquesta diferència s'ha reduït 6,3 punts percentuals.

Font: elaboració pròpia amb dades de l'OCDE

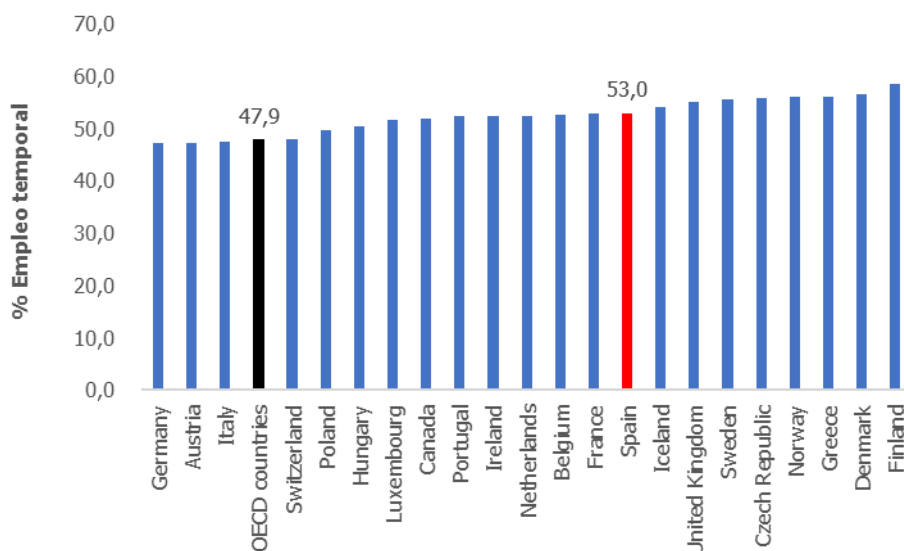
Les diferències no es limiten a la participació en la força laboral o l'ocupació. Per exemple, la **taxa d'ocupació a temps parcial** de les dones (53%) gairebé duplica a la dels homes (22,9%; gràfica 8), la seva presència a la **contractació temporal** és superior a la masculina (gràfica 9) i la seva **tendència a l'autoocupació** inferior a la que presenten els homes (gràfica 10).

Gràfica 8. Taxes d'ocupació a temps parcial (2021)

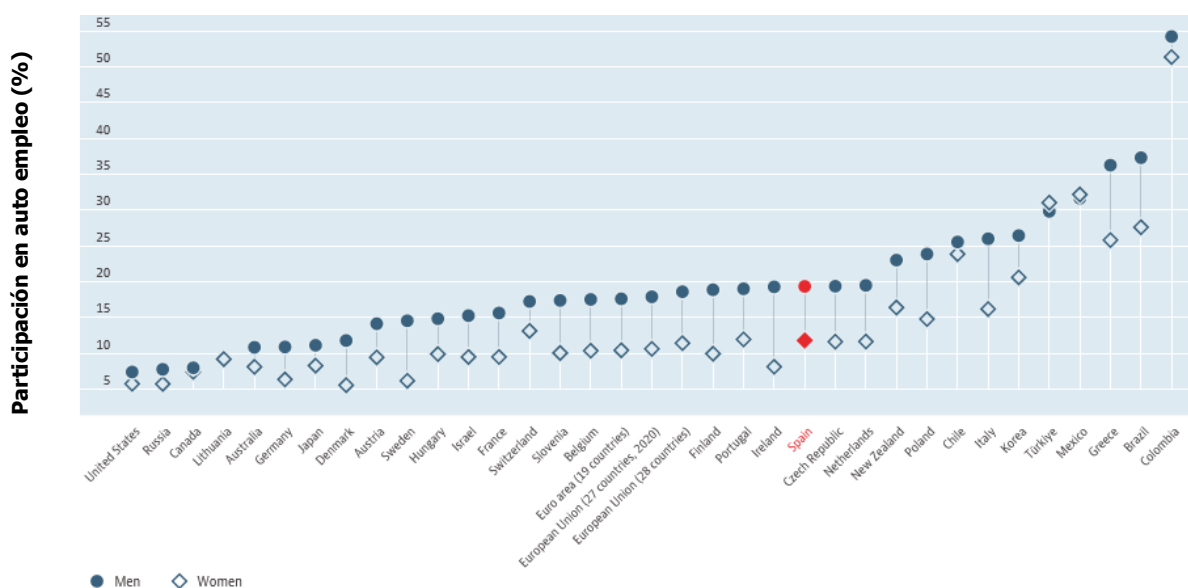
Font: OCDE

Gràfica 9. Percentatge de dones a l'ocupació temporal (2021)

Font: elaboració pròpia amb dades de l'OCDE

Gràfica 10. Percentatge d'homes i dones a l'autoocupació (2021)

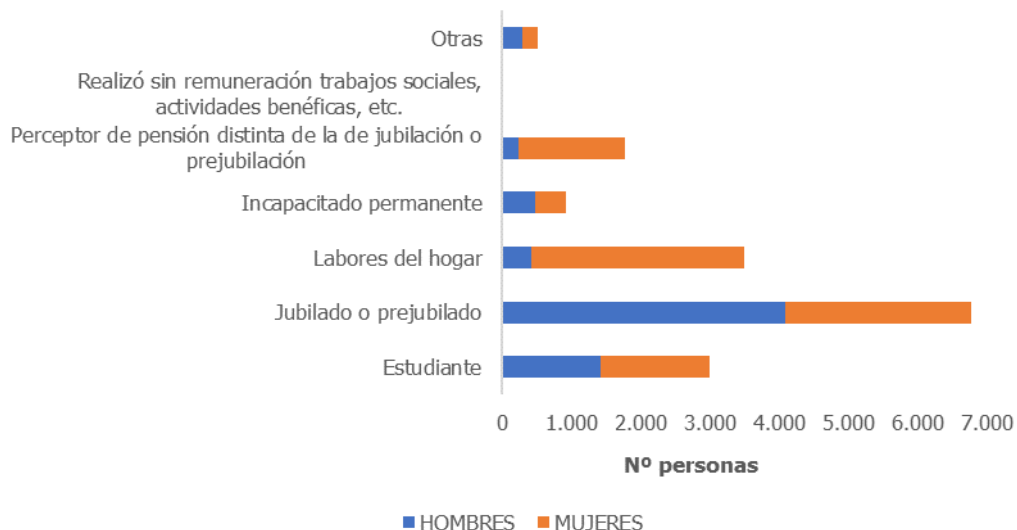

Font: OCDE

A més, la proporció de dones que **decideixen no incorporar-se a la força de treball** remunerada perquè es dedica a tasques domèstiques és clarament superior a la dels homes que prenen una decisió idèntica (gràfica 11). De manera similar, quan es pregunta per les **causes d'ocupació a temps parcial** (gràfica 12), encara que la primera causa de parcialitat és la impossibilitat de trobar feina a temps complet, les dones que refereixen problemes relacionats amb la conciliació familiar o tasques de cura superen els homes que refereixen aquest motiu.

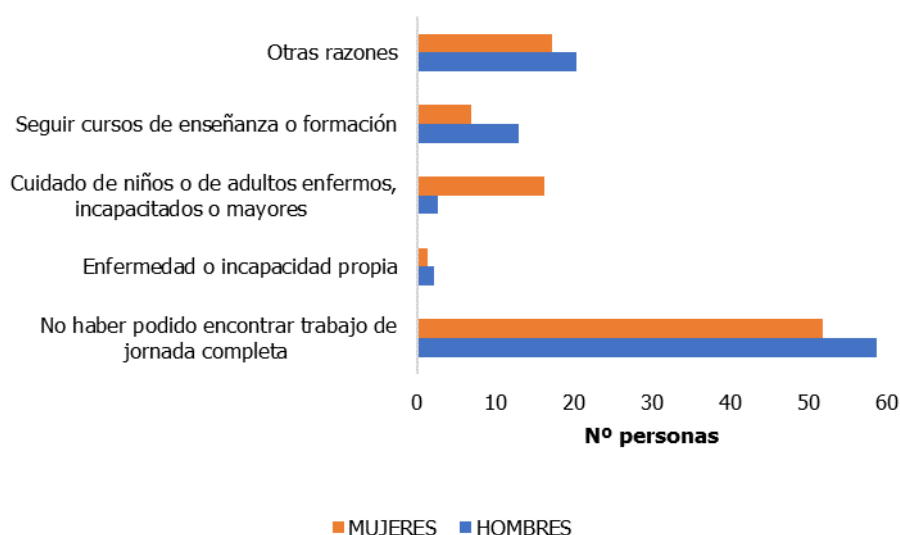
Gràfica 11. Causes d'inactivitat per sexe (2021, milers de % persones)

Font: elaboració pròpia amb dades de l'INE

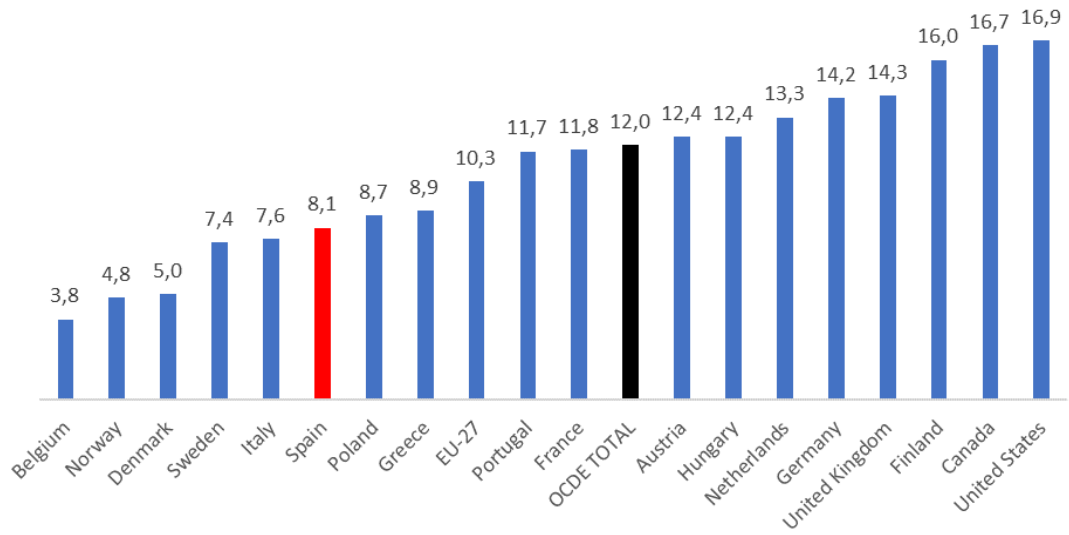
Gràfica 12. Causes de parcialitat per sexe (2021, %)

Font: elaboració pròpia amb dades de l'INE

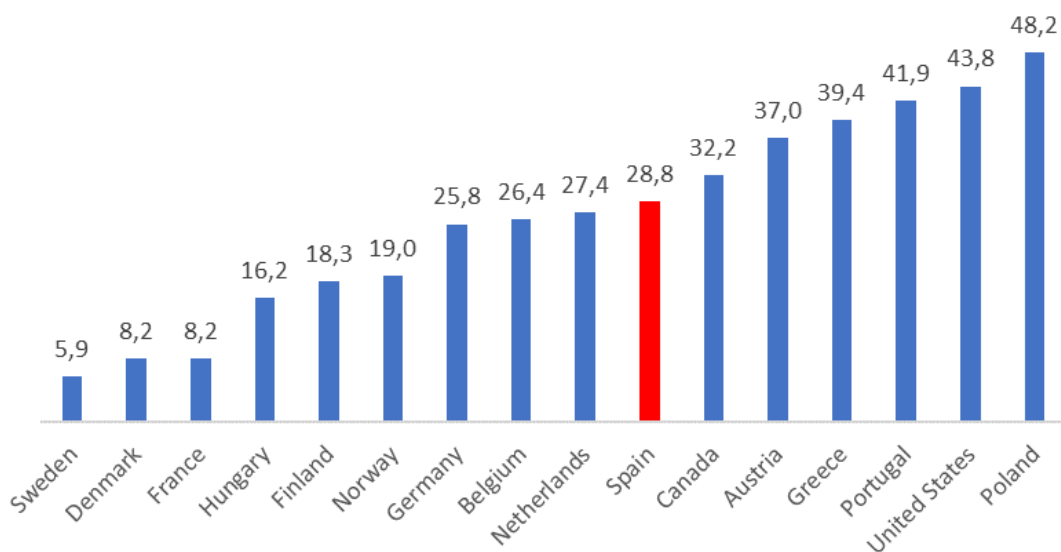
Totes aquestes diferències en les condicions i les característiques de l'ocupació repercuteixen en les **diferències salarials** evidents entre els homes i les dones, que pugen a 8 punts en el cas del treball per compte d'altri (gràfica 13), gap que es triplica quan el que s'analitza és l'ingrés mitjà de les persones que treballen per compte propi (gràfica 14).

Gràfica 13. Bretxa salarial a l'ocupació per compte d'altri (2021)

Font: elaboració pròpia amb dades de l'OCDE

Gràfica 14. Bretxa salarial a l'ocupació per compte propi (2021)

Font: elaboració pròpia amb dades de l'OCDE

Pel que fa a l'ús del temps i la distribució de la càrrega de treball, les dades de l'OCDE (taula 2) indiquen que a Espanya les dones dediquen gairebé cinc hores diàries al treball no remunerat, mentre que els homes amb prou feines arriben a la meitat d'aquest temps (2,43 hores de mitjana diària). Com a contrapartida, la jornada laboral retribuïda de les dones en forma agregada (3 hores de mitjana diària) és clarament inferior a la masculina (4 hores). En conseqüència, si es considera la càrrega total de treball (remunerada i no remunerada), les dones ocupades dediquen 456 minuts diaris a la feina, davant de 382 per part dels homes. Això significa una càrrega addicional de 73,8 minuts diaris addicionals per part de les dones, o dit d'una altra manera, una mitjana de vuit hores i mitja setmanals (incloent-hi els set dies de la setmana) més que els homes a la feina: l'equivalent a **una jornada laboral addicional**. Aquestes dades constaten les diferències de gènere en la distribució de tasques i en el repartiment de càrregues i de responsabilitats.

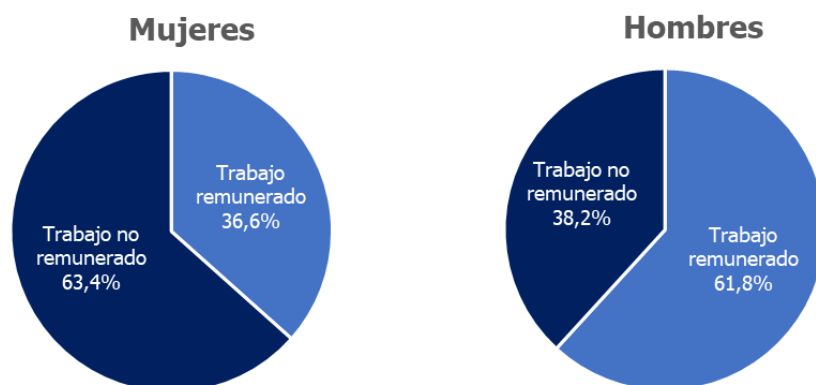
Aquesta desigualtat es visualitza encara amb més claredat en el còmput del temps que dones i homes dediquen a la feina remunerada i no remunerada (gràfica 15). Partint de la càrrega diària total de treball, les dones dediquen gairebé un **64% del temps total diari a tasques no remunerades**, limitant-se la part de càrrega diària remunerada a una mica més del 36%. En els homes, s'inverteixen els percentatges.

Taula 2. Temps diari dedicat a treball remunerat i no remunerat

Trabajo	No remunerado		Remunerado		TOTAL	
	Hombres	Mujeres	Hombres	Mujeres	Hombres	Mujeres
	Minutos por día		Minutos por día		Minutos por día	
Australia	171,6	311,0	304,1	172,0	475,7	483,0
Austria	135,3	269,2	364,8	248,8	500,1	517,9
Bélgica	144,2	237,3	273,7	199,2	417,9	436,6
Dinamarca	186,1	242,8	260,1	194,6	446,2	437,4
Finlandia	157,5	235,8	248,6	209,9	406,0	445,7
Francia	134,9	224,0	235,1	175,4	370,1	399,4
Alemania	150,4	242,3	289,5	205,5	440,0	447,7
Grecia	95,1	259,5	274,3	184,5	369,4	444,0
Hungría	162,3	293,8	272,7	202,5	435,0	496,3
Irlanda	127,0	292,5	340,8	194,9	467,8	487,4
Italia	130,7	306,3	220,8	133,1	351,5	439,5
Luxemburgo	121,1	239,6	330,0	238,9	451,1	478,5
Países Bajos	145,4	224,9	284,9	201,4	430,4	426,4
Noruega	168,5	227,4	277,4	200,0	445,9	427,4
Polonia	158,8	295,0	314,8	203,2	473,6	498,2
Portugal	96,3	328,2	372,3	231,3	468,6	559,4
España	145,9	289,1	236,2	166,8	382,1	455,9
Suecia	171,0	220,2	313,0	275,2	484,0	495,3
Reino Unido	140,1	248,6	308,6	216,2	448,7	464,8
OECD - Media	136,5	263,4	317,8	217,7	454,3	481,1

Font: OCDE

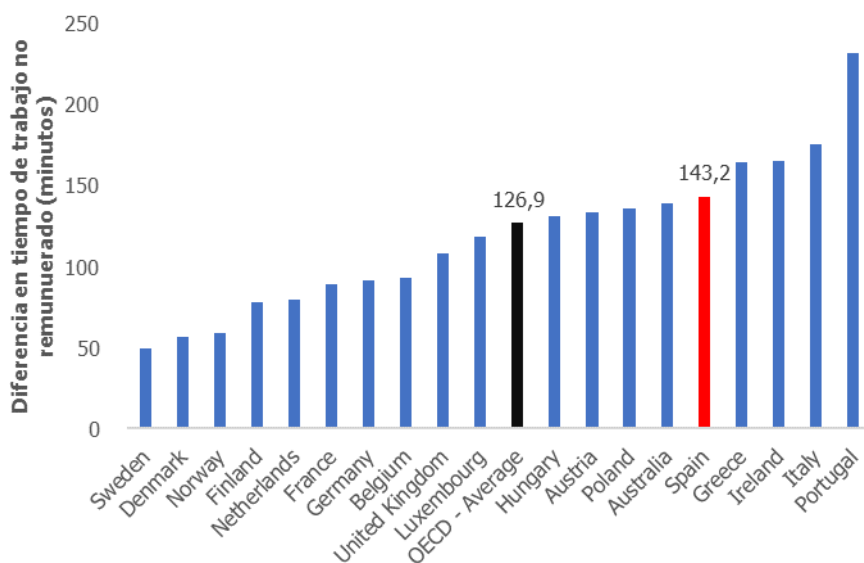
Gràfica 15. Repartiment entre treball remunerat i no remunerat per sexe (Espanya, 2021)

Font: elaboració pròpia amb dades de l'OCDE

Si bé aquesta situació no és exclusiva d'Espanya, aquest país figura entre els que tenen més **desigualtat en el repartiment de tasques no remunerades** (gràfica 16) i també entre aquells amb **més diferència en els percentatges que homes i dones dediquen al treball remunerat** sobre la càrrega de treball total (gràfica 17). En tots dos casos, a més, les dades d'Espanya superen les dades mitjanes de l'OCDE.

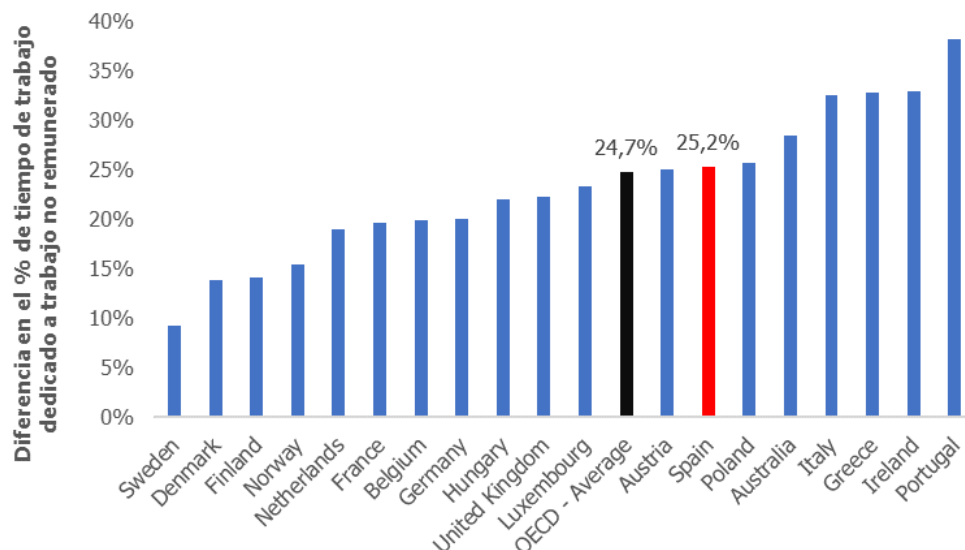
Gràfica 16. Diferència en temps dedicat a treball no remunerat per homes i dones (minuts dia, 2021) *

(*) La gràfica reflecteix la diferència (en minuts per dia) entre el temps que dediquen les dones a treball no remunerat i el que hi dediquen els homes. Les gràfiques en positiu signifiquen que les dones dediquen més temps que els homes a tots els països considerats (temps dedicat a treball no remunerat per les dones menys temps dedicat pels homes a aquest mateix treball)

Font: elaboració pròpia amb dades de l'OCDE

Gràfica 17. Diferència en % de temps dedicat a treball no remunerat d'homes i dones (2021)*

(*) La gràfica reflecteix la diferència (en %) entre el percentatge de temps total que dediquen les dones a treball no remunerat i el que hi dediquen els homes. Les gràfiques en positiu signifiquen que les dones dediquen més temps que els homes a tots els països considerats (% de temps dedicat a treball no remunerat per les dones menys % de temps dedicat pels homes a aquest mateix treball)

Font: elaboració pròpia amb dades de l'OCDE

Per tant, i malgrat els avenços produïts en els darrers anys en matèria d'igualtat, es poden identificar nombroses **diferències en la participació en l'activitat econòmica i laboral** de les dones i els homes a Espanya. A manera de síntesi, es poden citar les següents:

- Les dones són **assalariades per compte aliè** en un percentatge clarament superior als homes. Segons les dades de la darrera EPA disponible, el 88,41% de les dones es troben en aquest grup, davant d'un 81,84% dels homes. A més, el 21,4% de les dones treballen al sector públic, davant d'un 13,6% dels homes.
- Les **condicions de treball** difereixen clarament entre dones i homes, tal com s'ha referit anteriorment. L'EPA del quart trimestre del 2022 mostra que tant la **temporalitat com la parcialitat** són clarament superiors entre les dones (taula 3). Així, el 21,6% de les dones ocupades ho és a temps parcial, davant d'un 6,7% dels homes. A més, com hem comentat prèviament, el percentatge de dones que al·ludeix motius relacionats amb les **responsabilitats familiars i/o dificultats de conciliació** per no tenir una feina a temps complet (taula 4) és clarament superior al dels homes (gairebé un 24% de les dones amb contracte a temps parcial, davant d'un 6,6% dels homes, segons les dades més recents de l'EPA).

Taula 3. Tipologia contractual

	Hombres	Mujeres
De duración indefinida: Total	84,5	79,4
De duración indefinida: Permanente a lo largo del tiempo	81,8	75,2
De duración indefinida: Discontinuo	2,7	4,2
Temporal: Total	15,5	20,6
Temporal: Eventual por circunstancias de la producción	3,4	4,1
Jornada a tiempo completo	93,3	78,4
Jornada a tiempo parcial	6,7	21,6

Font: EPA (4T 2022)

Taula 4. Motius per al treball a temps parcial

	Hombres	Mujeres
Seguir cursos de enseñanza o formación	17,1%	8,0%
Enfermedad o incapacidad propia	2,9%	1,6%
Cuidado de niños o de adultos enfermos, incapacitados o mayores	3,4%	16,3%
Otras obligaciones familiares o personales	3,2%	6,9%
No haber podido encontrar trabajo de jornada completa	51,3%	49,0%
No querer trabajo de jornada completa	6,0%	8,9%
Otros motivos de tener jornada parcial	15,7%	8,9%
No sabe el motivo	0,3%	0,5%

Font: EPA (4T 2022)

- c) La **participació de les dones i els homes en les activitats productives és clarament diferent** (taula 5), qüestió que ocuparà un apartat posterior d'aquest informe. La branca d'activitat amb més participació de les dones és la T (Activitats de les llars com a ocupadors de personal domèstic; activitats de les llars com a productors de béns i serveis per a ús propi), on les dones suposen el 90,5% de l'ocupació. Per tant, la proporció de dones en aquest sector gairebé duplica el percentatge de dones a l'ocupació total (46,5%). Per altra banda, més del 42% de les dones ocupades es reparteixen en tres branques: comerç (G), educació (P) i activitats sanitàries i de serveis socials (Q). Aquestes tres branques d'ocupació compten amb una presència majoritària femenina. Per contra, en branques com les indústries extractives i la construcció –sobretot, en aquest darrer cas– les dones representen una part molt minoritària de la feina.

Com s'observa a la taula 5, si es calcula la representació de cada sector a l'ocupació masculina i femenina, hi ha branques d'ocupació clarament masculinitzades o feminitzades, és a dir, branques on la presència d'homes i dones és superior a la que li correspondria atenent a la seva participació en l'ocupació total. Les dades de la taula 6 il·lustren que les dones estan **sobrerepresentades en sectors de serveis**, mentre que els homes ho estan en activitats industrials. Unes i altres tendeixen a concentrar-se, respectivament, en aquests sectors.

Taula 5. Distribució de l'ocupació per sexe i branca d'activitat (2022)

	MUJERES			HOMBRES		
	Concentración	Participación	Representación	Concentración	Participación	Representación
A Agricultura, ganadería, silvicultura y pesca	1,9	23,8%	0,51	5,2	76,2%	1,42
B Industrias extractivas	0,1	18,2%	0,39	0,2	81,8%	1,52
C Industria manufacturera	7,8	29,0%	0,63	16,5	71,0%	1,32
D Suministro de energía eléctrica, gas, vapor y aire acondicionado	0,3	31,8%	0,69	0,5	68,2%	1,27
E Suministro de agua, actividades de saneamiento, gestión de residuos y descontaminación	0,3	16,5%	0,36	1,1	83,5%	1,56
F Construcción	1,2	8,4%	0,18	10,9	91,6%	1,71
G Comercio al por mayor y al por menor; reparación de vehículos de motor y motocicletas	16,2	50,6%	1,09	13,7	49,4%	0,92
H Transporte y almacenamiento	2,6	21,7%	0,47	8,2	78,3%	1,46
I Hostelería	9,0	52,9%	1,14	6,9	47,1%	0,88
J Información y comunicaciones	2,2	29,4%	0,63	4,6	70,6%	1,32
K Actividades financieras y de seguros	2,8	53,8%	1,16	2,0	46,2%	0,86
L Actividades inmobiliarias	1,0	56,3%	1,21	0,7	43,7%	0,82
M Actividades profesionales, científicas y técnicas	5,4	47,0%	1,01	5,3	53,0%	0,99
N Actividades administrativas y servicios auxiliares	6,0	54,8%	1,18	4,3	45,2%	0,84
O Administración Pública y defensa; Seguridad Social obligatoria	6,9	44,4%	0,96	7,4	55,6%	1,04
P Educación	10,5	66,8%	1,44	4,5	33,2%	0,62
Q Actividades sanitarias y de servicios sociales	15,7	78,4%	1,69	3,7	21,6%	0,40
R Actividades artísticas, recreativas y de entretenimiento	1,7	38,4%	0,83	2,3	61,6%	1,15
S Otros servicios	3,4	67,4%	1,45	1,4	32,6%	0,61
T Actividades de los hogares como empleadores de personal doméstico; actividades de los hogares como productores de bienes y servicios para uso propio	5,2	90,5%	1,95	0,5	9,5%	0,18
U Actividades de organizaciones y organismos extraterritoriales	0,0	47,5%	1,02	0,0	52,5%	0,98

(1) **Concentració:** nombre de dones (homes) a cada sector en relació amb el total de dones (homes) a l'ocupació, en %; (2) **participació:** % de dones (homes) a cada sector; (3) **representació:** % de dones (homes) a cada sector dividit pel % de dones (homes) en l'ocupació total (>1 sobrerepresentades, <1 infrarepresentades).

Font: elaboració pròpia a partir de dades EPA.

Taula 6. Branques d'activitat masculinitzades i feminitzades (2022)

RAMAS FEMINIZADAS	REPRESENTACIÓN
I Hostelería	1,14
K Actividades financieras y de seguros	1,16
N Actividades administrativas y servicios auxiliares	1,18
L Actividades inmobiliarias	1,21
P Educación	1,44
S Otros servicios	1,45
Q Actividades sanitarias y de servicios sociales	1,69
T Actividades de los hogares como empleadores de personal doméstico; actividades de los hogares como productores de bienes y servicios para uso propio	1,95
RAMAS MASCULINIZADAS	REPRESENTACIÓN
D Suministro de energía eléctrica, gas, vapor y aire acondicionado	1,27
J Información y comunicaciones	1,32
C Industria manufacturera	1,32
A Agricultura, ganadería, silvicultura y pesca	1,42
H Transporte y almacenamiento	1,46
B Industrias extractivas	1,52
E Suministro de agua, actividades de saneamiento, gestión de residuos y descontaminación	1,56
F Construcción	1,71

Nota: la **representació** s'obté calculant el % de dones (homes) a cada sector sobre el % de dones (homes) a l'ocupació total. Quan la dada és més gran que 1, hi ha sobrerrepresentació al sector. Quan és menor, infrarepresentació.

Font: elaboració pròpia a partir de dades EPA

- d) El repartiment de les **responsabilitats familiars** entre dones i homes continua sent clarament desequilibrat, com es va posar de manifest en l'anàlisi dels usos de temps (vegeu la taula 2, pg. 25). Aquest aspecte incideix directament en la parcialitat de les dones, que al·ludeixen a motius personals o a dificultats de conciliació com a causa principal de no cercar una feina a temps complet en una proporció clarament superior a la dels homes (taula 7). També és un element **desincentivador per buscar feina**: gairebé el 60% de les dones al·ludeix a aquestes raons com a causa d'inactivitat, davant d'un 18% dels homes inactius.

En aquest context, cal assenyalar que, encara que les dades de la taula 7 reflecteixen la distribució d'homes i dones que al·ludeixen a les causes de parcialitat i inactivitat respectives (és a dir, el percentatge que refereix aquestes raons d'entre el total d'homes i el total de dones contractats a temps parcial o en situació d'inactivitat), el 92% de les persones en situació d'inactivitat per motius relacionats amb la cura són dones. En una línia semblant, més del 91% dels qui tenen un contracte a temps parcial per motius relacionats amb obligacions familiars i/o tasques de cura també són dones. Una altra dada que no passa desapercebuda és el percentatge de persones que no ha pogut trobar una feina a temps complet: el 73% són dones, cosa que suggereix que elles pateixen alguna dificultat addicional – probablement no explícita– a l'hora de buscar aquest tipus d'ocupació.

Taula 7. Motius d'inactivitat i treball a temps parcial (2022)

	Hombres	Mujeres	
Inactividad	No hay ningún empleo adecuado disponible	4,0%	3,8%
	Estar afectado por una regulación de empleo	0,6%	0,4%
	Enfermedad o incapacidad propia	77,4%	37,0%
	Cuidado de niños o de adultos enfermos, incapacitados o mayores	4,7%	25,2%
	Otras obligaciones familiares o personales	13,4%	33,6%
Tiempo parcial	Seguir cursos de enseñanza o formación	17,1%	8,0%
	Enfermedad o incapacidad propia	2,9%	1,6%
	Cuidado de niños o de adultos enfermos, incapacitados o mayores	3,4%	16,3%
	Otras obligaciones familiares o personales	3,2%	6,9%
	No haber podido encontrar trabajo de jornada completa	51,3%	49,0%
	No querer trabajo de jornada completa	6,0%	8,9%
	Otros motivos de tener jornada parcial	15,7%	8,9%
	No sabe el motivo	0,3%	0,5%

Font: elaboració pròpia a partir de dades EPA

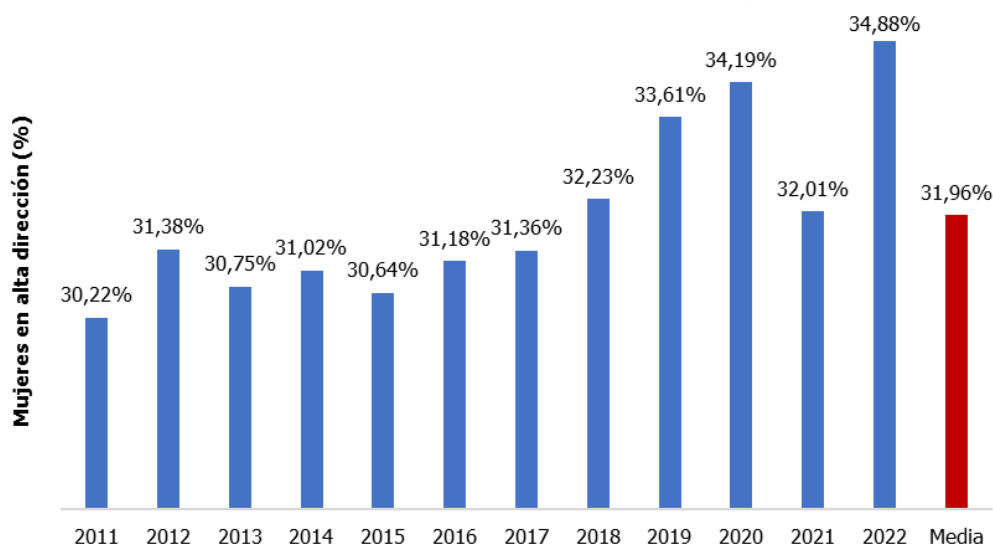
- e) Les dones amb prou feines arriben al 35% **dels llocs de direcció** d'organitzacions públiques i privades. Per contra, suposen gairebé el 80% de les persones ocupades als serveis de salut i cura, així com dels treballadors/es no qualificats (taula 8). A més, la participació de dones en aquests llocs directius gairebé no ha variat en l'última dècada (gràfica 18). També en aquest grup d'ocupació es detecta certa segregació horitzontal, ja que les dones directives es concentren particularment en llocs directius de departaments administratius i comercials, mentre que la direcció de producció i operacions concentra bona part dels directius masculins (taula 9).

Taula 8. Branques d'activitat masculinitzades i feminitzades (milers de persones, 2022)

	Hombres	Mujeres	% Hombres	% Mujeres
A Directores y gerentes	565,2	302,7	65,1%	34,9%
B Técnicos y profesionales científicos e intelectuales de la salud y la enseñanza	589,8	1372,7	30,1%	69,9%
C Otros técnicos y profesionales científicos e intelectuales	1042,6	892,1	53,9%	46,1%
D Técnicos; profesionales de apoyo	1489,4	945,3	61,2%	38,8%
E Empleados de oficina que no atienden al público	430,7	742,7	36,7%	63,3%
F Empleados de oficina que atienden al público	254,2	703,3	26,5%	73,5%
G Trabajadores de los servicios de restauración y comercio	1013,4	1467,7	40,8%	59,2%
H Trabajadores de los servicios de salud y el cuidado de personas	274,9	1074,1	20,4%	79,6%
I Trabajadores de los servicios de protección y seguridad	413,5	69	85,7%	14,3%
J Trabajadores cualificados en el sector agrícola, ganadero, forestal y pesquero	362,8	90,3	80,1%	19,9%
K Trabajadores cualificados de la construcción, excepto operadores de máquinas	879,8	19,9	97,8%	2,2%
L Trabajadores cualificados de las industrias manufactureras, excepto operadores de instalaciones y máquinas	1114,9	165,9	87,0%	13,0%
M Operadores de instalaciones y maquinaria fijas, y montadores	432,3	181	70,5%	29,5%
N Conductores y operadores de maquinaria móvil	981,1	50,6	95,1%	4,9%
O Trabajadores no cualificados en servicios (excepto transportes)	290,3	1108,5	20,8%	79,2%
P Peones de la agricultura, pesca, construcción, industrias manufactureras y transportes	752,4	289,8	72,2%	27,8%
Q Ocupaciones militares	90,3	10,5	89,6%	10,4%

Font: elaboració pròpia a partir de dades EPA

Gràfica 18. % dones en llocs d'alta direcció (2011-2022)

Font: elaboració pròpia a partir de dades EPA

Taula 9. Llocs de direcció (milers de persones, 2022)

	Hombres	Mujeres	% Hombres	% Mujeres	Concentració H	Concentració M
11 Miembros del poder ejecutivo y de los cuerpos legislativos; directivos de la Administración Pública y organizaciones de interés social; directores ejecutivos	32,5	20,6	61,2%	38,8%	5,8%	6,8%
12 Directores de departamentos administrativos y comerciales	153,1	112	57,8%	42,2%	27,1%	37,0%
13 Directores de producción y operaciones	181,1	79,3	69,5%	30,5%	32,0%	26,2%
14 Directores y gerentes de empresas de alojamiento, restauración y comercio	113,5	54,2	67,7%	32,3%	20,1%	17,9%
15 Directores y gerentes de otras empresas de servicios no clasificados bajo otros epígrafes	84,9	36,6	69,9%	30,1%	15,0%	12,1%

Font: elaboració pròpia a partir de dades EPA

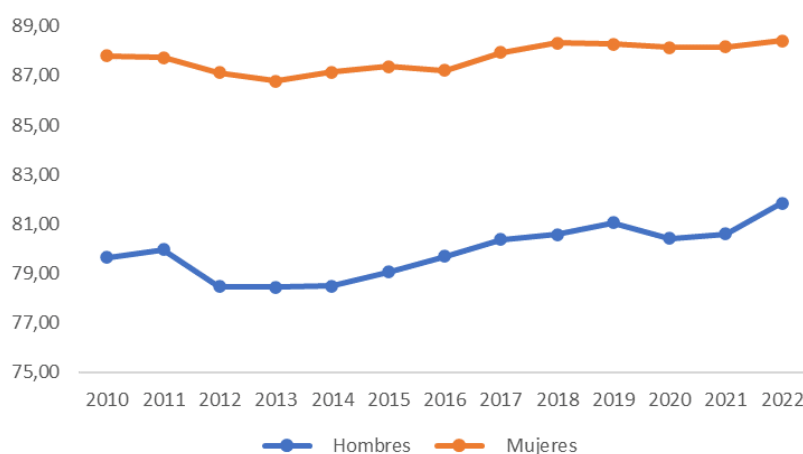
- f) Les dones a Espanya també tenen menys presència en l'activitat emprenedora. Menys del 36% **del treball per compte propi** és desenvolupat per dones (taula 10), un percentatge que amb prou feines ha variat en 4 punts percentuals en la darrera dècada. Per tant, la major part de l'ocupació femenina ha augmentat en l'ocupació assalariada (gràfica 19).

Taula 10. Treball per compte propi i assalariat (milers de persones, 2022)

	Hombres	Mujeres	% Hombres	% Mujeres
Trabajador por cuenta propia	1.989,6	1.097,2	64,5%	35,5%
Empleador	671,3	316,9	67,9%	32,1%
Empresario sin asalariados o trabajador independiente	1.262,3	728,8	63,4%	36,6%
Miembro de una cooperativa	21,2	8,6	71,1%	28,9%
Ayuda en la empresa o negocio familiar	34,8	42,9	44,8%	55,2%
Asalariados : Total	8.984,7	8.386,9	51,7%	48,3%
Asalariado sector público	1.496,0	2.030,2	42,4%	57,6%
Asalariado sector privado	7.488,6	6.356,7	54,1%	45,9%
Otra situación	3,4	2,1	61,8%	38,2%

Font: elaboració pròpia a partir de dades EPA

Gràfica 19. Evolució de la taxa d'assalarització (2010-2022)

Font: elaboració pròpia a partir de dades EPA

- g) Tot i que les dades de l'OCDE prèviament esmentades apunten que la bretxa salarial a Espanya és inferior al 10%, l'**anàlisi dels salaris mitjans** en funció de les dades disponibles de la darrera Enquesta d'Estructura Salarial (2020) apunten a una diferència clarament superior. Segons aquestes dades (taula 11), els homes guanyen de mitjana un 23% més que les dones, una mitjana que, a més, varia notablement en funció dels sectors. L'anàlisi que atén a les ocupacions il·lustra també notables diferències (taula 12). En aquest cas, crida l'atenció poderosament la diferència en els salaris en els treballadors no qualificats: els homes cobren de mitjana un 40% més en un sector on les dones suposen el 80% de l'ocupació.

L'anàlisi de les diferències en els salaris mitjans per grups d'edat (taula 13) dona, igualment, clares diferències. Tot i això, en aquest cas s'observa que les diferències a l'inici de l'etapa laboral (prescindint de l'etapa formativa, i situant aquesta en els 24-25 anys) són inferiors, i van augmentant a mesura que avança la vida laboral.

Taula 11. Salaris mitjans per activitat econòmica (milers de persones, 2020)

	Mujeres	Hombres	Diferencia	GAP
TOTAL	22.467,5	27.642,5	5.175,0	23%
B Industrias extractivas	n.d.	33.198,8		
C Industria manufacturera	23.765,8	29.383,7	5.617,9	24%
D Suministro de energía eléctrica, gas, vapor y aire acondicionado	n.d.	56.481,6		
E Suministro de agua, actividades de saneamiento, gestión de residuos y descontaminación	25.020,3	28.548,1	3.527,8	14%
F Construcción	21.188,0	23.402,3	2.214,3	10%
G Comercio al por mayor y al por menor; reparación de vehículos de motor y motocicletas	18.243,6	24.411,9	6.168,3	34%
H Transporte y almacenamiento	24.083,0	25.336,1	1.253,1	5%
I Hostelería	12.874,1	15.768,0	2.893,9	22%
J Información y comunicaciones	32.227,7	37.580,5	5.352,8	17%
K Actividades financieras y de seguros	40.159,8	52.920,8	12.761,0	32%
L Actividades inmobiliarias	20.142,4	28.191,0	8.048,6	40%
M Actividades profesionales, científicas y técnicas	24.433,2	34.161,9	9.728,7	40%
N Actividades administrativas y servicios auxiliares	14.835,7	21.522,8	6.687,0	45%
O Administración Pública y defensa; Seguridad Social obligatoria	31.268,6	33.931,8	2.663,2	9%
P Educación	26.349,6	28.469,5	2.119,9	8%
Q Actividades sanitarias y de servicios sociales	25.957,4	36.248,3	10.290,9	40%
R Actividades artísticas, recreativas y de entretenimiento	16.822,4	19.934,5	3.112,1	18%
S Otros servicios	15.319,6	21.780,5	6.461,0	42%

Nota: Quan no hi ha prou mostra o es reflecteix molta variabilitat en els salaris, apareix la dada de salari mitjà en forma negativa. En aquestes taules s'ha substituït per n.d. (no disponible).

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta d'estructura salarial (2020)

Taula 12. Salaris mitjans per ocupació (milers de persones, 2020)

	Mujeres	Hombres	Diferencia	GAP
Todas las ocupaciones	22.467,5	27.642,5	5.175,0	23%
A Directores y gerentes	50.788,2	61.698,2	10.910,0	21%
B Técnicos y profesionales científicos e intelectuales de la salud y la	33.447,0	37.664,4	4.217,4	13%
C Otros técnicos y profesionales científicos e intelectuales	35.104,7	41.735,7	6.630,9	19%
D Técnicos; profesionales de apoyo	26.830,6	32.611,2	5.780,6	22%
E Empleados de oficina que no atienden al público	21.923,2	26.465,1	4.541,9	21%
F Empleados de oficina que atienden al público	18.803,9	22.442,0	3.638,1	19%
G Trabajadores de los servicios de restauración y comercio	14.682,5	18.248,1	3.565,7	24%
H Trabajadores de los servicios de salud y el cuidado de personas	15.983,0	21.281,8	5.298,8	33%
I Trabajadores de los servicios de protección y seguridad	27.808,0	31.425,5	3.617,5	13%
J Trabajadores cualificados en el sector agrícola, ganadero, forestal y	n.d.	22.334,7		
K Trabajadores cualificados de la construcción, excepto operadores de máquinas	n.d.	21.265,6		
L Trabajadores cualificados de las industrias manufactureras, excepto operadores de instalaciones y máquinas	17.894,7	24.104,1	6.209,4	35%
M Operadores de instalaciones y maquinaria fijas, y montadores	20.483,1	27.884,5	7.401,4	36%
N Conductores y operadores de maquinaria móvil	n.d.	21.182,1		
O Trabajadores no cualificados en servicios (excepto transportes)	12.346,1	17.159,2	4.813,2	39%
P Peones de la agricultura, pesca, construcción, industrias manufactureras y transportes	15.966,6	19.279,7	3.313,2	21%
Q Ocupaciones militares	n.d.	n.d.		

Nota: Quan no hi ha prou mostra o es reflecteix molta variabilitat en els salaris, apareix la dada de salari mitjà en forma negativa. En aquestes taules s'ha substituït per n.d. (no disponible).

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta d'estructura salarial (2020)

Taula 13. Salaris mitjans per mitjana d'edat (milers de persones, 2020)

	Mujeres	Hombres	Diferencia	GAP
Todas las edades	22.467,5	27.642,5	5.175,0	23%
Menos de 20 años	n.d.	n.d.		
De 20 a 24 años	11.549,0	14.043,6	2.494,6	22%
De 25 a 29 años	17.208,3	19.469,2	2.260,8	13%
De 30 a 34 años	19.283,7	23.129,4	3.845,7	20%
De 35 a 39 años	21.322,7	25.833,6	4.510,9	21%
De 40 a 44 años	23.223,5	28.823,1	5.599,6	24%
De 45 a 49 años	24.324,0	30.024,4	5.700,5	23%
De 50 a 54 años	24.228,4	30.899,8	6.671,4	28%
De 55 a 59 años	25.111,6	32.067,5	6.955,9	28%
De 60 a 64 años	24.957,1	29.717,7	4.760,6	19%
65 y más años	21.784,2	31.898,7	10.114,5	46%

Nota: Quan no hi ha prou mostra o es reflecteix molta variabilitat en els salaris, apareix la dada de salari mitjà en negativa. En aquestes taules s'ha substituït per n.d. (no disponible).

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta d'estructura salarial (2020)

- h) Finalment, i en relació estreta amb els salaris, s'observa que les **bases mitjanes de cotització** de les dones són inferiors a les dels homes en tots els sectors d'activitat, amb les implicacions que això té de cara a les prestacions i futures pensions (taula 14).

Taula 14. Bases de cotització mitjanes (2022)

SECCION CNAE 2009	BMM	BMH	DIF
TOTAL	1.813,7	2.122,3	- 308,6
A Agricultura, ganadería, silvicultura y pesca	1.522,2	1.603,0	- 80,8
B Industrias extractivas	2.602,0	2.548,2	53,8
C Industria manufacturera	1.977,2	2.374,0	- 396,8
D Suministro de energía eléctrica, gas, vapor y aire acondicionado	3.109,4	3.528,0	- 418,6
E Suministro de agua, actividades de saneamiento, gestión de residuos y descontaminación	2.123,0	2.358,5	- 235,5
F Construcción	1.833,5	1.904,6	- 71,0
G Comercio al por mayor y al por menor; reparación de vehículos de motor y motocicletas	1.507,2	1.946,6	- 439,5
H Transporte y almacenamiento	1.983,6	2.065,6	- 82,0
I Hostelería	1.166,3	1.347,5	- 181,2
J Información y comunicaciones	2.482,0	2.789,7	- 307,7
K Actividades financieras y de seguros	3.015,8	3.469,6	- 453,8
L Actividades inmobiliarias	1.768,8	2.114,9	- 346,1
M Actividades profesionales, científicas y técnicas	2.045,2	2.527,9	- 482,6
N Actividades administrativas y servicios auxiliares	1.261,6	1.643,9	- 382,3
O Administración Pública y defensa; Seguridad Social obligatoria	2.424,0	2.620,4	- 196,4
P Educación	2.173,1	2.348,7	- 175,6
Q Actividades sanitarias y de servicios sociales	2.078,4	2.470,0	- 391,5
R Actividades artísticas, recreativas y de entretenimiento	1.184,8	1.410,8	- 225,9
S Otros servicios	1.328,8	1.706,3	- 377,5
T Actividades de los hogares como empleadores de personal doméstico; actividades de los hogares como productores de bienes y servicios para uso propio	972,5	1.750,0	- 777,5
U Actividades de organizaciones y organismos extraterritoriales	2.251,6	2.353,3	- 101,7

Font: elaboració pròpia a partir de dades de la Seguretat Social (2022)

Per tant, en l'anàlisi de la participació de la dona en l'activitat econòmica i laboral, els resultats mostren les **importants desigualtats de gènere** que persisteixen i posen de manifest la necessitat de **dissenyar accions que afavoreixin l'equilibri**. Per més que es puguin adduir factors explicatius de tipus objectiu (composició de la població, diferències en les activitats productives, diferents horaris de treball, etc.), la veritat és que es detecten **fortes distorsions** que cal afrontar.

El problema de la discriminació sectorial

Part de les desigualtats identificades en l'apartat anterior es deuen a l'existència d'un **mercat de treball fortament segregat** des d'un punt de vista sectorial, on les dones es concentren al voltant d'activitats de serveis, mentre els homes ho fan en sectors més industrialitzats.

Al marge de derivades directes, com les relacionades amb els salaris, les bases de cotització i les condicions de treball d'unes i altres, el fet que existeixi aquesta segregació té importants **repercussions a l'hora de computar l'activitat econòmica global** de dones i homes. Així, els càlculs oficials es basen fonamentalment en el còmput de l'activitat productiva, a través del control de fluxos que fan prevaldre el consum –i els consums intermedis– desenvolupat en cada branca d'activitat. Aquesta pràctica persisteix a l'hora de prendre decisions de suport o foment de les activitats, prioritzant criteris d'**eficàcia econòmica** on surten beneficiades aquelles activitats que tenen un efecte superior d'arrossegament sobre l'economia. En aquest apartat posem de manifest que **aquestes activitats estan fortament masculinitzades**, per la qual cosa l'eficàcia econòmica pot comportar problemes d'inequitat i reforçar sectors on la presència de les dones és clarament inferior.

Part de les diferències prèviament analitzades es relacionen amb el fet que el sistema econòmic reflecteix els resultats d'una **activitat fortament segmentada**. En concret, l'activitat econòmica se sustenta en una estructura caracteritzada per una **distribució desigual d'homes i dones en la força de treball, les ocupacions i les indústries** (Charles & Grusky, 2004; Steinmetz 2012). Com a derivada d'aquest efecte, el treball no està distribuït de forma equitativa; i homes i dones ocupen posicions clarament diferenciades en les relacions laborals. En concret, els homes dominen els nivells superiors a les ocupacions, amb la consegüent subrepresentació de dones en llocs directius (segregació vertical); i són més presents en certes ocupacions i sectors d'activitat de menor valor afegit i, consegüentment, amb salaris menors (segregació horitzontal i sectorial). Els tres tipus de segregació han estat àmpliament documentats a la literatura (Blau & Winkler, 2018; Steinmetz, 2012; Tonoyan et al. 2020).

En conseqüència, quan es quantifica la producció i l'activitat econòmica dels països, **s'està valorant el resultat de l'activitat laboral en què les dones continuen estant subrepresentades** en certs tipus de sectors (Blau & Khan, 2017; Borrowman & Klasen, 2020; Steinmetz 2012; Tonoyan et al. 2020). En particular, els sectors més intensius en mà d'obra tendeixen a emprar una proporció més gran de treballadores, mentre que aquestes tenen una presència menor en els sectors més industrialitzats (Caraway 2006; Kucera & Tejani, 2014; Tejani & Milberg, 2016). Aquesta segregació ocupacional té importants derivades, com la seva contribució a la bretxa salarial de gènere (Blau i Kahn 2017; 2018; Levanon et al., 2009), atès que les dones han fet notables progressos en les seves habilitats, coneixements i experiències professionals que minimitzen el potencial efecte explicatiu de la seva qualificació en les diferències

salarials (Boll et al. 2016; Boll i Lagemann 2018; Comissió Europea 2019; Goldin 2014; Scicchitano 2012). És a dir, que si bé al principi la bretxa salarial podria relacionar-se amb la menor formació i qualificació de les dones, a mesura que les dones progressen en totes les etapes de formació i s'incorporen al mercat de treball, aquests factors no justifiquen una retribució menor. En conseqüència, altres variables (com la segregació sectorial) guanyen potencial explicatiu en la persistència de les diferències salarials.

Tot i això, la segregació ocupacional ha estat tradicionalment analitzada des d'una perspectiva microeconòmica, prestant menys atenció als seus efectes des d'un punt de vista macroeconòmic (Seguino, 2020), malgrat l'existència de certes evidències en aquest sentit. Per exemple, s'ha constatat que la segregació sectorial té un **protagonisme important en les crisis econòmiques** (Bettio et al., 2013), ja que l'impacte diferencial en els sectors origina canvis clars en els patrons d'ocupació (Gaddis i Klasen 2014; Kucera & Tejani, 2014). Així, la recessió subsegüent al xoc financer del 2008 va tenir forts efectes en l'ocupació masculina, precisament perquè va impactar principalment en indústries masculinitzades (Carli, 2020). Tot i això, també es van observar canvis en la composició de la força de treball. Així, després d'un temps en situació d'atur, les persones tendeixen a abandonar la recerca de feina sobretot en contextos on l'atur és elevat, en creure que no trobaran feina. Es converteixen llavors en *treballadors desanimats*. En contrapartida, la necessitat de compensar els ingressos per la pèrdua d'ocupació fa que s'incorporin més persones per força laboral, cosa que s'identifica com a *treballadors afegits*. En el període de recessió desencadenat el 2008, el gruix de treballadors afegits van ser dones, mentre que la major part dels desanimats van ser homes (Comissió Europea, 2017; Bettio et al. 2013). D'altra banda, també s'ha constatat que les dones **tendeixen a ser contractades quan l'economia s'expandeix i a ser acomiadades quan es desaccelera**. La mà d'obra femenina acostuma a ser més barata, per tant la força laboral masculina és substituïda per la femenina. En aquest context, les dones tendeixen a concentrar-se en feines amb pitjors condicions i salaris, amb contractes precaris, i són les primeres a ser acomiadades en èpoques de recessió, constituint una **borsa de treball flexible** (Charles & Grusky, 2004).

Com es pot deduir, la segregació per sector o indústria té un efecte determinant en l'impacte de les crisis econòmiques per al desenvolupament de la feina de les dones. En correspondència, les mesures adoptades per pal·liar-ne els efectes o reconduir aquestes crisis també tenen un efecte diferencial. Per exemple, les mesures d'austeritat introduïdes per la UE amb posterioritat a la crisi del 2008 van implicar reduccions de la despesa pública en béns i serveis que van tenir efectes clars en el mercat laboral pel seu important component sectorial. Els sectors que van experimentar més contracció com a conseqüència de la reducció de la demanda i la despesa pública van ser sectors on les dones aporten la força de treball principal, i, per tant, les dones van patir un impacte més gran. En conseqüència, la segregació sectorial es va convertir en un factor d'exposició al risc d'atur i la pèrdua de qualitat en l'ocupació (Perugini et al. 2019).

En el context actual, les circumstàncies i les condicions laborals de les dones després de la crisi derivada de la pandèmia del COVID-19 no permeten ser optimista quant als seus efectes. Recentment s'han publicat estudis que apunten que durant la crisi sanitària les dones van experimentar més pèrdues d'ocupació que els homes (Alon et al., 2020; Malisch et al., 2020; Carli, 2020, OIT, 2020; Wenham et al., 2020) per la seva sobrerepresentació als sectors objecte dels tancaments en el confinament. A més, l'economia feminista ha analitzat tradicionalment la incidència del treball no remunerat a la llar, que cobra una rellevància especial en la recent etapa de tancaments i confinaments. Cada vegada és més gran l'evidència que aquesta càrrega de treball va recaure principalment sobre les dones (Bahn et al., 2020). Per tant, la discriminació

sectorial i l'absència de quantificació del treball no remunerat tornen a emergir com a factor explicatiu d'una incidència més gran de la crisi entre les dones, malgrat que ha estat obviada per bona part dels estudis empírics (Borrowman & Klasen, 2020).

Perspectiva teòrica de la discriminació sectorial

L'interès per eliminar les diferències en l'àmbit laboral entre dones i homes s'ha traduït en un conjunt d'aportacions teòriques que intenten explicar-ne l'origen. La idea subjacent a aquest cos teòric és que aquestes diferències no es poden explicar per diferències en la productivitat, per la qual cosa **la discriminació al mercat** cobra força com a factor explicatiu. Entre els estudis pioners figura la teoria neoclàssica de Becker (1971), que suggereix que les diferències de gènere a l'ocupació es relacionen amb les diferències en les preferències entre dones i homes, considerades variables exògenes. Segons aquest argument, dones i homes tenen diferent protagonisme en la producció domèstica, la maternitat i la criança dels fills. En conseqüència, les dones tendeixen a concentrar-se en el treball domèstic i els homes en la feina de mercat (Becker, 1981). Aquesta diferent especialització provoca que les dones facin **menys inversió en capital humà**, autoseleccionant-se en aquells sectors i ocupacions amb menys requisits de qualificació i més flexibles quant a la participació intermitent a la feina. D'aquí se'n deriva la segregació sectorial i ocupacional, amb implicacions en diferències salarials sobre la base de diferents productivitats marginals (Polacheck, 2006). És, doncs, una teoria de segregació basada en l'oferta, ja que els patrons de segregació es deriven de les diferents opcions de les persones treballadores a l'hora d'optar per ocupacions i sectors.

La teoria neoclàssica ofereix una versió relacionada amb l'anterior, centrant-se també en preferències exògenes, però posant el focus a l'**aversió al risc** com a variable explicativa (Croson i Gneezy, 2009). En aquest context, se suggereix que les dones tendeixen a una major aversió al risc que els homes, autoseleccionant-se per a aquells sectors i ocupacions que es perceben com a menys arriscats, amb la consegüent repercussió en la segregació ocupacional i salarial. Tot i les crítiques en relació amb aquest comportament diferencial (Nelson, 2012; Booth i Nolan, 2009; Charness et al, 2013, Finucane et al.2000), aquesta teoria gaudeix de gran popularitat a l'hora d'explicar la segregació sectorial, també des del punt de vista de l'oferta.

Pel que fa a la demanda, la primera teoria explicativa es relaciona amb l'aportació de Becker (1957) sobre la **preferència cap a la discriminació dels ocupadors**. Segons aquesta teoria, els empresaris estan disposats a pagar per aquesta preferència, emparats pel poder de mercat. Quan augmenta la competència, els empresaris es veuen obligats a canviar les pràctiques de contractació o, en cas contrari, perdre el negoci. Per tant, una competència més gran redueix la capacitat dels ocupadors per discriminar i, per tant, la segregació de gènere. Cal assenyalar que aquesta teoria, que també ha estat objecte de contrast empíric amb resultats ambivalents (Black i Brainard, 2002; Berik et al, 2004; Kongar, 2006; Oostendorp, 2010), té potencial per explicar la discriminació entre ocupadors o empreses, però no explica la segregació laboral.

Amb relació a les **teories institucionalistes del mercat laboral**, es proposa classificar els mercats laborals en un mercat de treball primari i un altre de secundari, amb diferents característiques (Anker, 1998; Doeringer i Piore, 1971; Reich et al, 1973). El primari gaudeix de millors condicions laborals i estabilitat, incloent-hi salaris majors, que el secundari. Aquests mercats tendeixen a estar segmentats com a conseqüència de la tipificació de llocs de treball als dos mercats.

Així, els homes –amb major accés històric a l'educació i un estereotip associat al sosteniment principal de la família– tendeixen a tenir accés preferent al mercat primari (Anker, 1998; Barker i Feiner, 2004), mentre que les dones han estat secularment considerades treballadores secundàries.

L'economia feminista revisa aquestes teories econòmiques, posant èmfasi en **el paper del gènere** en les dinàmiques detectades. Així, proposen que la socialització dels atributs de gènere adequats per a cada sexe influeixi en l'educació i les decisions del mercat laboral. No obstant això, no consideren aquesta variable com a exògena. Per a elles, les oportunitats del mercat laboral determinen, alhora, les decisions d'educació i participació en el mercat laboral. En conseqüència, es generen unes dinàmiques de retroalimentació que només es poden interrompre a través de diverses generacions. D'altra banda, assenyalen l'existència de **limitacions per a la participació en igualtat** al mercat laboral més enllà de preferències individuals, i que contribueixen a reforçar les desigualtats. Per exemple, els treballs i els ocupadors estan subjectes a les mateixes normes de socialització de gènere, cosa que implica que els llocs de treball es classifiquin en llocs adequats per a homes i dones (Charles i Grusky, 2004). Per tant, es genera una segregació ocupacional o sectorial, ja sigui per discriminació conscient o per adhesió a les normes de gènere de la societat, que és independent de les aptituds individuals (Goldin, 2006).

Aquestes teories tenen diferents implicacions, així mateix, en els processos de canvi en la segregació sectorial. Per exemple, la teoria neoclàssica suposa que aquesta segregació canvia amb el pas del temps per les modificacions en l'oferta i la demanda del mercat laboral. Així, l'augment de la formació de les dones, la presència més gran en la força de treball i el descens de la natalitat haurien de contribuir a modificar les suposades preferències de les dones per sectors menys demandants de capital intel·lectual i més proclius a la flexibilitat. En conseqüència, la segregació sectorial només es mantindria com a reflex de les preferències o capacitacions (Blau et al, 2006). Tot i això, per als teòrics institucionalistes i feministes la desigualtat està condicionada per la complexitat de les interaccions dels rols de gènere. Per tant, l'augment de la participació de les dones al mercat laboral podria fins i tot incrementar la segregació, ja que les normes subjacents són rígides i resistents al canvi (Caraway, 2007). En aquestes condicions, el més normal és que alguns sectors o ocupacions es converteixin en un lloc de treball per a les dones, en altres s'avanci cap a la paritat, i altres quedin reservats als homes (Reskin i Roos, 2007; Charles i Grusky, 2004; Caraway, 2007).

En definitiva, les diverses teories han abordat els factors explicatius de la discriminació sectorial, sense arribar a cap resultat concloent. Més enllà de poder establir una relació causa-efecte, la veritat és que les economies han de **reduir la segregació ocupacional i sectorial si es vol fer un veritable avenç cap a la igualtat**, tant emprant més dones en sectors dominats pels homes, com fomentant l'entrada de més homes en sectors dominats per les dones.

Perspectiva pràctica: la discriminació sectorial a Espanya

L'activitat laboral a Espanya, com s'ha reflectit prèviament, reposa sobre una activitat fortament segmentada des d'un punt de vista sectorial. Aquesta és, a més, una característica arrelada en el teixit econòmic i empresarial, amb poc canvi en els darrers anys. Així, per exemple, la participació de les dones a l'ocupació a Espanya va augmentar 3 punts percentuals entre el 2008 i el 2022, passant del 43,1% al 46,4% que dona l'última dada de l'EPA.

L'anàlisi de l'evolució de la xifra d'ocupats en aquest mateix període revela resultats d'interès. En primer lloc, l'augment del total de persones ocupades (2%)

es relaciona amb la creació de llocs de treball desenvolupats per dones (gairebé 850.000), que compensen la destrucció d'ocupació masculina (437.000 llocs de treball). L'evolució dels sectors per branques econòmiques també és diferencial. Per exemple, la major destrucció d'ocupació es localitza en la construcció, que va perdre 824.000 llocs de treball entre 2008 i 2022. L'elevada proporció de treballadors masculins en aquest sector (superior al 90%) explica la pèrdua més gran d'ocupació entre els homes en aquest sector. El contrari passa en sectors com les activitats sanitàries i de serveis socials, que van experimentar un notable augment de l'ocupació, amb 550.000 llocs de treball addicionals, un 80% dels quals són llocs ocupats per dones. Tot i això, la distribució general de l'ocupació per sectors gairebé no canvia (taula 15). Es detecten lleugers canvis en l'evolució de l'ocupació femenina, però les dones continuen dominant les activitats de serveis mentre retrocedeixen a l'agricultura, les activitats de subministrament, l'hostaleria, la indústria d'informació i comunicacions, les activitats administratives, artístiques i recreatives, i en el seu paper com a ocupadores de personal.

S'observa, també, que gairebé no hi ha canvis en els sectors en què les dones estan sobrerrepresentades (gràfica 20). Per tant, malgrat els canvis comentats, s'observa que **persisteix la segmentació sectorial**, amb una feminització important bàsicament de les activitats de serveis.

Per a l'anàlisi de la segregació vertical, i a diferència de propostes anteriors, en aquest treball es fan servir el **model input-output** i el **model de demanda** desenvolupat per Leontief (1974) per visibilitzar la discriminació sectorial al mercat laboral espanyol. Això suposa un valor afegit, ja que mostra els efectes dels canvis en la producció no només en un sector, sinó com a conseqüència dels vincles intersectorials (Gunluk-Senesen i Senesen, 2011). Aquesta proposta és especialment rellevant en l'anàlisi de les mesures dissenyades pel Govern espanyol per afavorir la reactivació econòmica amb posterioritat a la crisi sanitària.

Aquest model (vegeu Annex per a la fonamentació teòrica) s'ha utilitzat per estudiar els efectes en l'ocupació de diferents variables, com el nivell educatiu (Forsell, 1990; Salgueiro et al., 2016), el creixement de la demanda i l'obertura comercial a l'exterior (Gregory et al., 2001; Rueda- Cantuche i Sousa, 2017), o l'increment de la inversió pública en determinats sectors (De Henau i Hummelweit, 2020). Tot i això, fins ara no ha estat utilitzat per visibilitzar els efectes de la desigualtat sectorial en la valoració de la producció econòmica d'un país. En aquest estudi abordem, precisament, aquest repte. El punt de partida és l'anàlisi de les interrelacions entre les branques de producció, o el que és el mateix, l'efecte d'arrossegament que genera la producció d'un sector sobre altres com a conseqüència dels efectes creuats de demanda. Seguint aquest raonament, es pot estimar l'efecte multiplicador d'una branca concreta sobre la valoració econòmica de la producció en un país. La taula 16 reproduïx la TIO de la producció espanyola del 2016, resumint l'efecte arrossegament de cada branca.

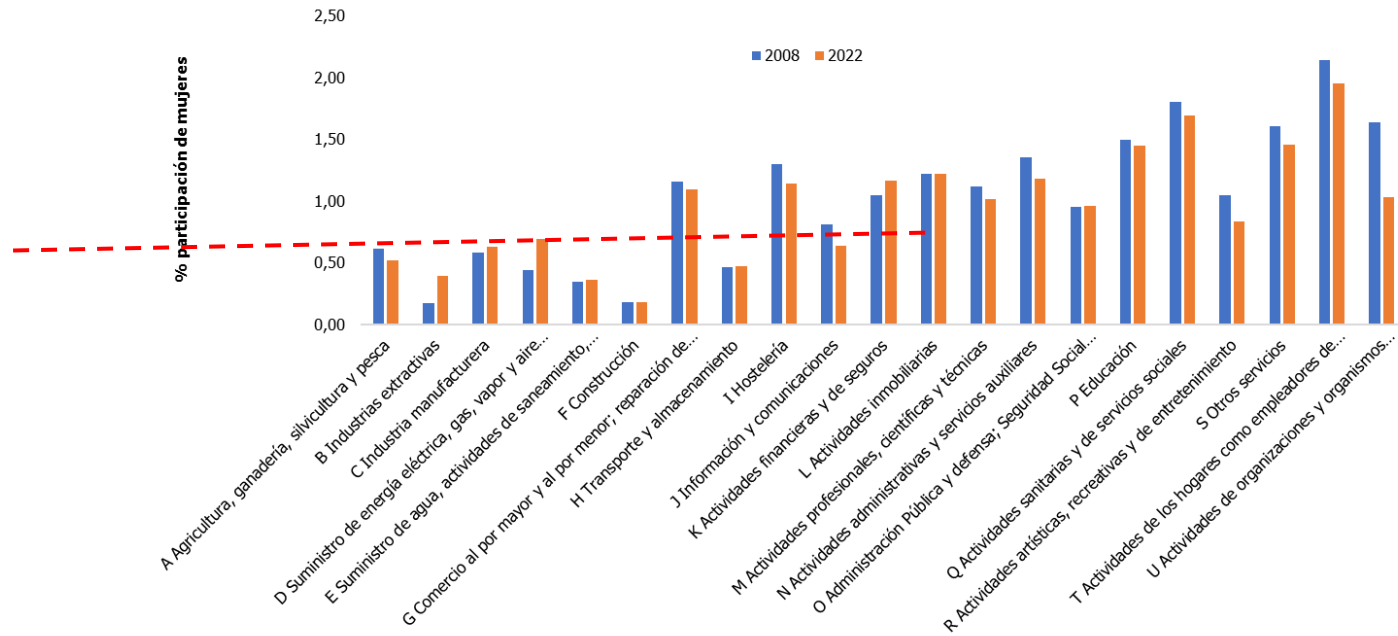
Taula 15. Evolució de l'ocupació per sexe (2018-2022)

	2008						2022					
	MUJERES			HOMBRES			MUJERES			HOMBRES		
	Concentració	Participació	Representació	Concentració	Participació	Representació	Concentració	Participació	Representació	Concentració	Participació	Representació
A Agricultura, ganadería, silvicultura y pesca	1,9	26,2%	0,61	5,2	73,8%	1,30	1,9	23,8%	0,51	5,2	76,2%	1,42
B Industrias extractivas	0,1	7,2%	0,17	0,2	92,8%	1,63	0,1	18,2%	0,39	0,2	81,8%	1,52
C Industria manufacturera	7,8	25,1%	0,58	16,5	74,9%	1,32	7,8	29,0%	0,63	16,5	71,0%	1,32
D Suministro de energía eléctrica, gas, vapor y aire acondicionado	0,3	18,8%	0,44	0,5	81,2%	1,43	0,3	31,8%	0,69	0,5	68,2%	1,27
E Suministro de agua, actividades de saneamiento, gestión de residuos y descontaminación	0,3	14,9%	0,35	1,1	85,1%	1,50	0,3	16,5%	0,36	1,1	83,5%	1,56
F Construcción	1,2	7,6%	0,18	10,9	92,4%	1,62	1,2	8,4%	0,18	10,9	91,6%	1,71
G Comercio al por mayor y al por menor; reparación de vehículos de motor y	16,2	49,7%	1,15	13,7	50,3%	0,88	16,2	50,6%	1,09	13,7	49,4%	0,92
H Transporte y almacenamiento	2,6	19,8%	0,46	8,2	80,2%	1,41	2,6	21,7%	0,47	8,2	78,3%	1,46
I Hostelería	9,0	55,9%	1,30	6,9	44,1%	0,78	9,0	52,9%	1,14	6,9	47,1%	0,88
J Información y comunicaciones	2,2	34,9%	0,81	4,6	65,1%	1,14	2,2	29,4%	0,63	4,6	70,6%	1,32
K Actividades financieras y de seguros	2,8	45,1%	1,05	2,0	54,9%	0,97	2,8	53,8%	1,16	2,0	46,2%	0,86
L Actividades inmobiliarias	1,0	52,6%	1,22	0,7	47,4%	0,83	1,0	56,3%	1,21	0,7	43,7%	0,82
M Actividades profesionales, científicas y técnicas	5,4	47,9%	1,11	5,3	52,1%	0,92	5,4	47,0%	1,01	5,3	53,0%	0,99
N Actividades administrativas y servicios auxiliares	6,0	58,4%	1,35	4,3	41,6%	0,73	6,0	54,8%	1,18	4,3	45,2%	0,84
O Administración Pública y defensa; Seguridad Social obligatoria	6,9	40,8%	0,95	7,4	59,2%	1,04	6,9	44,4%	0,96	7,4	55,6%	1,04
P Educación	10,5	64,5%	1,50	4,5	35,5%	0,62	10,5	66,8%	1,44	4,5	33,2%	0,62
Q Actividades sanitarias y de servicios sociales	15,7	77,6%	1,80	3,7	22,4%	0,39	15,7	78,4%	1,69	3,7	21,6%	0,40
R Actividades artísticas, recreativas y de entretenimiento	1,7	44,8%	1,04	2,3	55,2%	0,97	1,7	38,4%	0,83	2,3	61,6%	1,15
S Otros servicios	3,4	69,0%	1,60	1,4	31,0%	0,55	3,4	67,4%	1,45	1,4	32,6%	0,61
T Actividades de los hogares como empleadores de personal doméstico; actividades de los hogares como productores de bienes y servicios para uso	5,2	92,3%	2,14	0,5	7,7%	0,14	5,2	90,5%	1,95	0,5	9,5%	0,18
U Actividades de organizaciones y organismos extraterritoriales	0,0	70,6%	1,64	0,0	29,4%	0,52	0,0	47,5%	1,02	0,0	52,5%	0,98

Concentració: nombre de dones (homes) a cada sector en relació amb el total de dones (homes) a l'ocupació, en %; **participació:** % de dones (homes) a cada sector; **representació:** % de dones (homes) a cada sector dividit pel % de dones (homes) en l'ocupació total (>1 sobrerepresentades, <1 infrarepresentades).

Font: elaboració pròpia a partir de dades EPA.

Gràfica 20. Representació de les dones als sectors d'activitat (2008-2022)

Font: elaboració pròpia a partir de dades EPA.

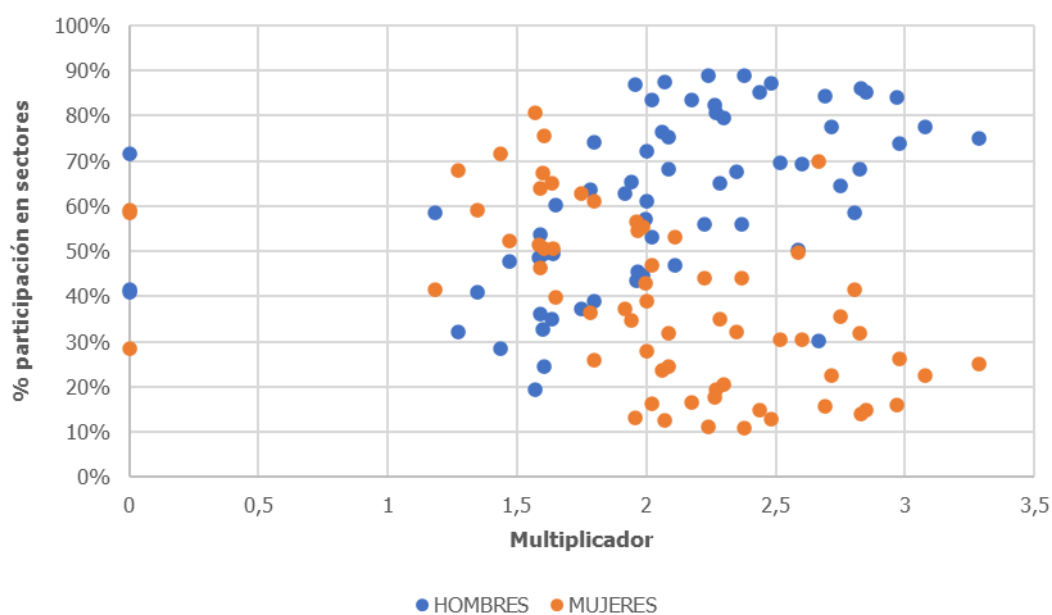
Taula 16. Taula IO i efecte multiplicador

1	Productos de la agricultura, la ganadería y la caza, y servicios relacionados con los mismos	2,059171701	23	Servicios de reparación e instalación de maquinaria y equipos	2,172363015	44a	Alquileres imputados de las viviendas ocupadas por sus propietarios	0
2	Productos de la silvicultura y la explotación forestal, y servicios relacionados con los mismos	1,958598111	24	Energía eléctrica, gas, vapor y aire acondicionado	2,479732769	45	Servicios jurídicos y contables; servicios de sedes centrales de empresas; servicios de consultoría de gestión empresarial	1,795893757
3	Pescado y otros productos de la pesca; productos de la acuicultura; servicios de apoyo a la pesca	2,000224942	25	Agua natural; servicios de tratamiento y distribución de agua	2,085573004	46	Servicios técnicos de arquitectura e ingeniería; servicios de ensayos y análisis técnicos	2,284265848
4	Industrias extractivas	2,263138394	26	Servicios de alcantarillado; servicios de recogida, tratamiento y eliminación de residuos; servicios de aprovechamiento; servicios de saneamiento y otros	2,298008024	47	Servicios de investigación y desarrollo científico	1,605510744
5	Productos alimenticios; bebidas; tabaco manufacturado	2,750865608	27	servicios de gestión de residuos	2,241346865	48	Servicios de publicidad y de estudio de mercado	1,962282905
6	Productos textiles; prendas de vestir; artículos de cuero y calzado	2,109518595	28	Construcciones y trabajos de construcción	2,019714417	49	Otros servicios profesionales, científicos y técnicos; servicios veterinarios	1,597596341
7	Madera y corcho y productos de madera y corcho, excepto muebles; artículos de cestería y espartería	2,851714347	29	Servicios de comercio al por mayor y al por menor y servicios de reparación de vehículos de motor y motocicletas	1,914538766	50	Servicios de alquiler	1,784410552
8	Papel y productos del papel	2,714287354	30	Servicios de comercio al por menor, excepto de vehículos de motor y motocicletas	1,589948704	51	Servicios relacionados con el empleo	1,179984029
9	Servicios de impresión y de reproducción de soportes grabados	2,438502037	31	Servicios de transporte terrestre, incluso por tubería	2,06860921	52	Servicios de agencias de viajes, operadores turísticos y otros servicios de reservas, y servicios relacionados con los mismos	2,663299336
10	Coque y productos de refino de petróleo	3,075463518	32	Servicios de transporte marítimo y por vías navegables interiores	2,368630656	53	Servicios de seguridad e investigación; servicios para edificios y paisajísticos; servicios administrativos, de oficina y otros servicios de ayuda a las empresas	1,589560198
11	Productos químicos	2,823797188	33	Servicios de transporte aéreo	2,805492746	54	Servicios de administración pública y defensa; servicios de seguridad social obligatoria	1,470739063
12	Productos farmacéuticos de base y sus preparados	2,267800623	34	Servicios de almacenamiento y auxiliares del transporte	2,087620151	55	Servicios de educación	1,269374311
13	Productos de caucho y plásticos	2,600387481	35	Servicios de correos y mensajería	1,996332434	56	Servicios de atención sanitaria	1,603239379
14	Otros productos minerales no metálicos	2,586233026	36	Servicios de alojamiento y de comidas y bebidas	1,967756729	57	Servicios sociales de atención en establecimientos residenciales; servicios sociales sin alojamiento	1,568960219
15	Productos de metalurgia y productos metálicos	2,978381393	37	Servicios de edición	2,020376999	58	Servicios de creación, artísticos y de espectáculos; servicios de bibliotecas, archivos, museos y otros servicios culturales; servicios de juegos de azar y apuestas	1,637279147
16	Productos metálicos, excepto maquinaria y equipo	2,688960807	38	Servicios cinematográficos, de vídeo y televisión; grabación de sonido y edición musical; servicios de programación y emisión de radio y televisión	2,2257089	59	Servicios deportivos, recreativos y de entretenimiento	1,648634892
17	Productos informáticos, electrónicos y ópticos	2,375954892	39	Servicios de telecomunicaciones	1,939515713	60	Servicios prestados por asociaciones	1,633304996
18	Equipo eléctrico	2,828366197	40	Servicios de programación, consultoría y otros servicios relacionados con la informática; servicios de información	2,00183986	61	Servicios de reparación de ordenadores, efectos personales y artículos de uso doméstico	1,799094358
19	Maquinaria y equipo n.c.o.p.	2,515051486	41	Servicios financieros, excepto seguros y fondos de pensiones	1,584158161	62	Otros servicios personales	1,434166901
20	Vehículos de motor, remolques y semiremolques	3,285034145	42	Servicios de seguros, reaseguros y planes de pensiones, excepto seguridad social obligatoria	1,986178126	63	Servicios de los hogares como empleadores de personal doméstico; bienes y servicios no diferenciados producidos por hogares para uso propio	0
21	Otro material de transporte	2,967031304	43	Servicios auxiliares a los servicios financieros y a los servicios de seguros	1,746242433	64	Servicios de organizaciones y organismos extraterritoriales	0
22	Muebles; otros productos manufacturados	2,346464532	44	Servicios inmobiliarios	1,340168793			

Font: elaboració pròpia a partir de dades de Comptabilitat Nacional

Un cop identificat l'efecte d'arrossegament, se'n pot estimar la part que correspon a l'**activitat productiva de les dones i dels homes**. Per això, a més de la dada de l'efecte d'arrossegament que té cada branca de l'economia segons el que reflecteix la taula 16, es té en compte el percentatge de treballadors masculins i de treballadores femenines de cadascuna de les branques, obtingudes a partir del nombre de persones cotitzadores a cada branca segons les dades de la Seguretat Social. Cal assenyalar que el model input-output presenta un desglossament de l'economia de 64 branques d'activitat; mentre que les dades de cotització de la Seguretat Social a Espanya tenen un nivell de desagregació més gran, i inclouen 87 branques. Per tant, es va fer una equiparació prèvia per poder interrelacionar les dues fonts estadístiques. Els resultats d'aquest càlcul, ordenats per la seva contribució al valor total de la producció, es reproduïxen a la gràfica 21.

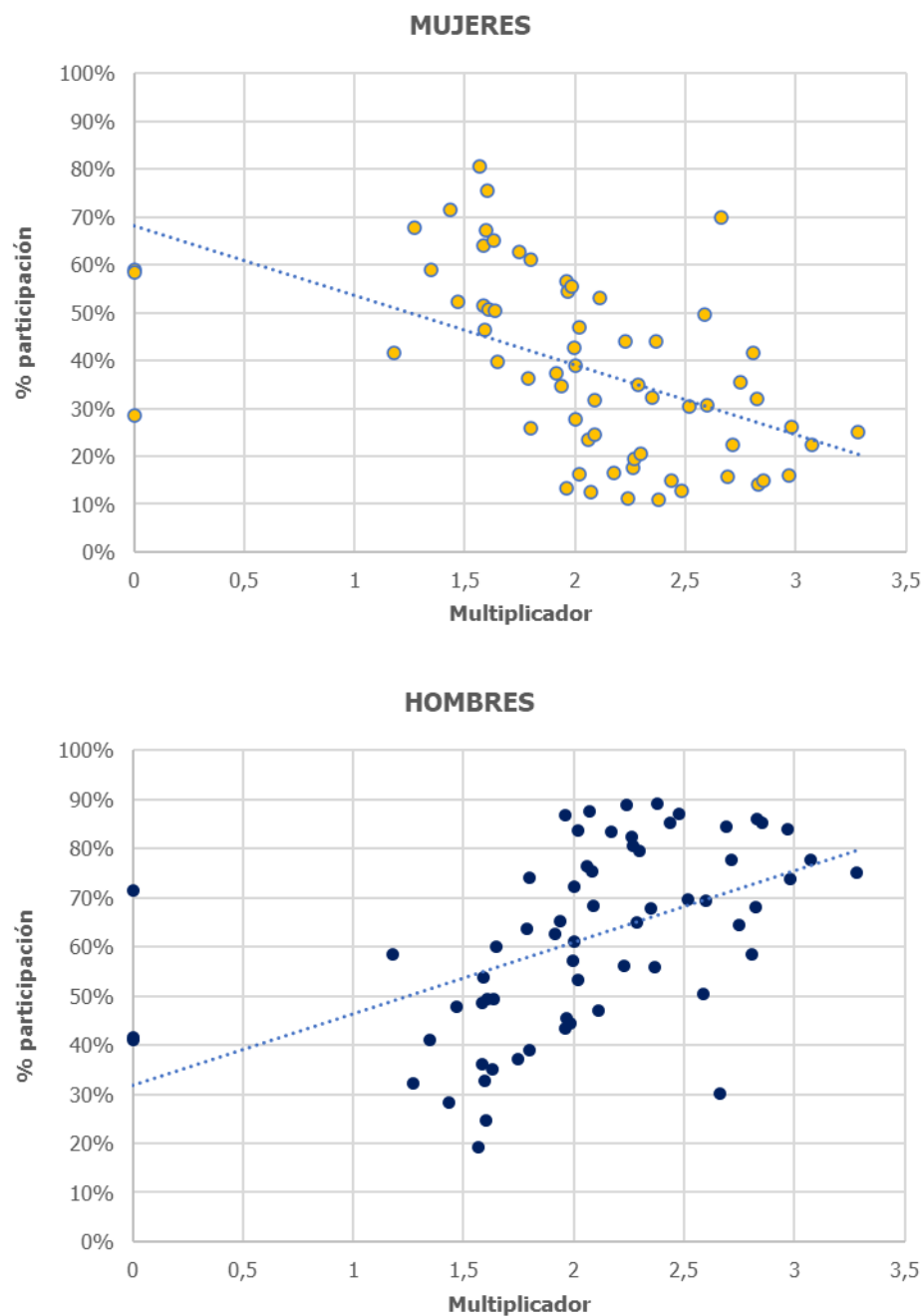
Gràfica 21. Participació de dones i homes en cada branca d'activitat, i efecte multiplicador

Font: elaboració pròpia

La gràfica 22 mostra la mateixa distribució, desagregant-la per sexes. S'observa que la participació de les dones en cadascuna de les branques és inversament proporcional a l'efecte d'arrossegament aquestes branques al conjunt de l'economia, mentre que, en el cas dels homes, l'efecte és justament el contrari.

Gràfica 22. Distribució ordenada del multiplicador de la producció desagregat per sexe

Font: elaboració pròpia

La taula 17 permet estimar la importància de la distribució segregada. Com s'observa, si s'ordenen les branques d'activitat en funció del seu efecte multiplicador, entre les quinze branques amb menys efecte d'arrossegament se'n troben 9 d'aquelles en què la dona té més presència relativa. En aquest sentit, es pot intuir que les dones són majoritàries en aquells sectors amb un impacte menor en la producció total d'una economia (Woetzel et al., 2015).

Taula 17. Selecció de branques d'activitat en funció del seu efecte multiplicador

RAMA	MULT	RAMA	% MUJ
Alquileres imputados de las viviendas ocupadas por sus propietarios	0	Servicios sociales de atención en establecimientos residenciales; servicios sociales sin alojamiento	80,7%
Servicios de los hogares como empleadores de personal doméstico; bienes y servicios no diferenciados producidos por hogares para uso propio	0	Servicios de atención sanitaria	75,4%
Servicios de organizaciones y organismos extraterritoriales	0	Otros servicios personales	71,6%
Servicios relacionados con el empleo	1,179984	Servicios de agencias de viajes, operadores turísticos y otros servicios de reservas, y servicios relacionados con los mismos	69,9%
Servicios de educación	1,2693743	Servicios de educación	67,9%
Servicios inmobiliarios	1,3461688	Otros servicios profesionales, científicos y técnicos; servicios veterinarios	67,3%
Otros servicios personales	1,4341669	Servicios prestados por asociaciones	65,0%
Servicios de administración pública y defensa; servicios de seguridad social obligatoria	1,4707391	Servicios de comercio al por menor, excepto de vehículos de motor y motocicletas	64,0%
Servicios sociales de atención en establecimientos residenciales; servicios sociales sin alojamiento	1,5689602	Servicios auxiliares a los servicios financieros y a los servicios de seguros	62,8%
Servicios financieros, excepto seguros y fondos de pensiones	1,5841582	Servicios jurídicos y contables; servicios de sedes centrales de empresas; servicios de consultoría de gestión empresarial	61,1%
Servicios de comercio al por menor, excepto de vehículos de motor y motocicletas	1,5869487	Servicios inmobiliarios	59,0%
Servicios de seguridad e investigación; servicios para edificios y paisajísticos; servicios administrativos, de oficina y otros servicios de ayuda a las empresas	1,5895602	Alquileres imputados de las viviendas ocupadas por sus propietarios	59,0%
Otros servicios profesionales, científicos y técnicos; servicios veterinarios	1,5975963	Servicios de organizaciones y organismos extraterritoriales	58,5%
Servicios de atención sanitaria	1,6032394	Servicios de publicidad y de estudio de mercado	56,5%
Servicios de investigación y desarrollo científico	1,6055107	Servicios de seguros, reaseguros y planes de pensiones, excepto seguridad social obligatoria	55,5%

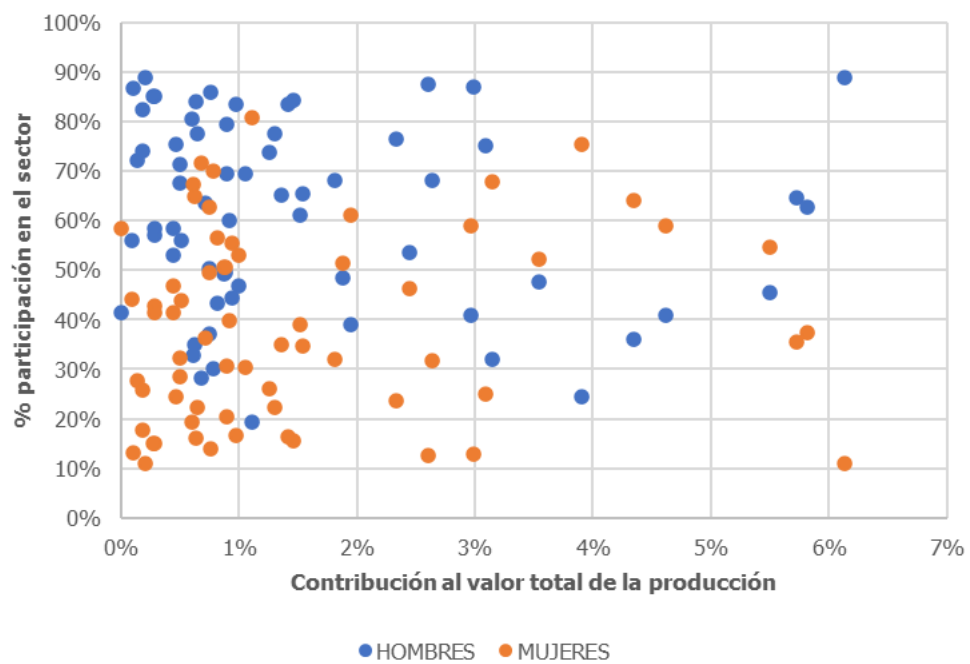
Font: elaboració pròpia

A l'efecte d'estimar el valor d'aquesta producció, és interessant considerar la **mida del sector o la participació global** en l'activitat econòmica d'Espanya. Els resultats d'aquesta estimació es presenten a la gràfica 23. En aquest cas, cada un dels sectors es pondera per la seva contribució al valor total de la producció. Com es constata, la presència dels homes és clarament majoritària en les activitats que expliquen entre l'1 i el 4% de la producció total, però també en aquelles que aporten més valor relatiu (més del 5% del total de la producció).

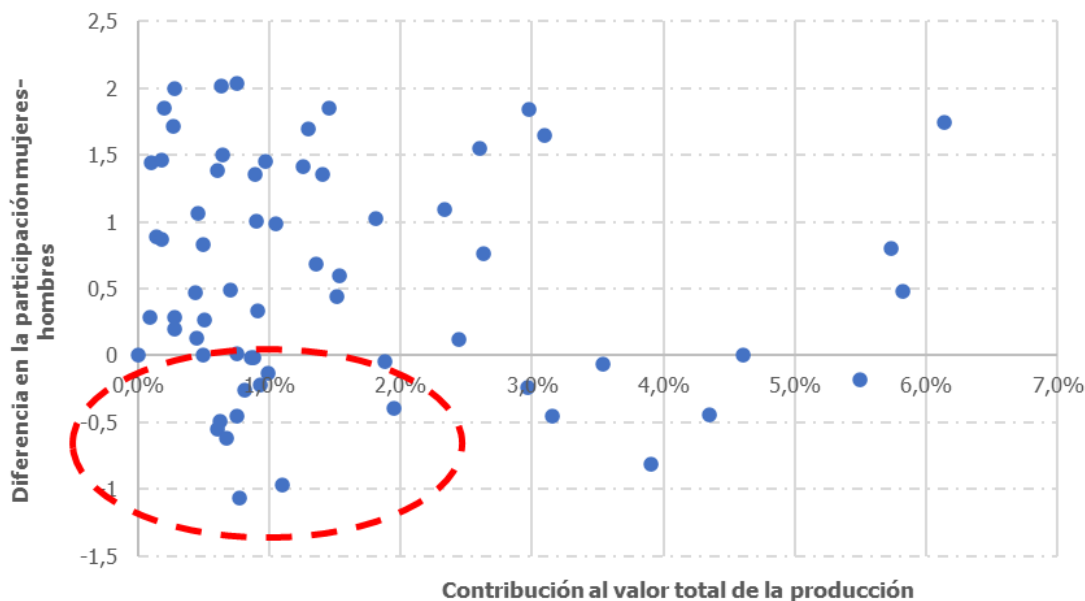
Igualment, si estimem la diferent participació de dones i homes en la producció de cada branca d'activitat (gràfica 24), es constata que la contribució de les dones supera la dels homes principalment en les activitats que tenen una participació menor en el valor de la producció total de l'activitat econòmica. Així, en aquesta gràfica es reflecteixen les activitats en què les dones tenen més presència que els homes (diferencial negatiu, % de participació d'homes inferior al de les dones, part inferior de l'eix). En correspondre aquesta dada amb el valor de la producció, s'observa que les activitats amb més presència femenina aporten, majoritàriament, menys del 2% del valor de la producció total. En aquest supòsit es troben activitats com els serveis d'agències de viatges, els d'atenció a establiments residencials, serveis personals, professionals, científics i veterinaris, els prestats per associacions, els auxiliars a serveis financers, jurídics i comptables, de publicitat, o d'assegurances i plans de pensions.

Gràfica 23. Participació per sexe en les branques d'activitat i aportació d'aquestes a la producció

Font: elaboració pròpia

Gràfica 24. Diferencial en la participació de dones i homes en les branques en funció de l'aportació al valor total de producció

Font: elaboració pròpia

L'aportació de les dones al PIB

Tal com s'ha posat de manifest en aquest informe, el còmput total de l'activitat econòmica en els països considera únicament el valor de les activitats que tenen un valor en el mercat, **ignorant les activitats no remunerades** i la seva importància i funció en el desenvolupament econòmic. Això significa que aquestes activitats romanen invisibles en el còmput total de l'activitat econòmica d'un territori, però també que **no s'està tenint en compte el valor d'un esforç de treball realitzat fonamentalment per dones**.

En aquest apartat de l'informe abordem aquesta omisió, monetitzant el valor de l'activitat no remunerada i estimant què significaria la seva incorporació a la comptabilització de l'activitat econòmica total dels territoris. Com a conseqüència d'aquests càlculs, quantifiquem també quina seria la contribució de les dones a l'economia, sobre la base de (a) l'estimació actual; (b) l'estimació en absència de fonts de discriminació en el mercat i (c) la comptabilització i monetització de l'activitat no remunerada. Com a resultat d'aquestes estimacions, s'observa que **la contribució de les dones a l'economia és similar –o lleugerament superior– a la dels homes**, una realitat no reflectida en els comptes econòmics totals en la seva conformació actual.

Totes les diferències analitzades en apartats precedents són rellevants per avaluar, des d'una aproximació crítica, la forma i els procediments seguits per estimar l'evolució econòmica dels països i, més concretament, la **construcció i l'anàlisi dels principals indicadors macroeconòmics** que componen el Sistema de Comptes Nacional. En aquest context, l'indicador més utilitzat és el producte interior brut (PIB), que reflecteix el valor total de la producció de béns i serveis finals que realitzen els agents econòmics que resideixen dins d'un territori durant un període determinat. Com s'infereix d'aquesta definició, el PIB es construeix considerant únicament el valor de les activitats dins dels límits de la producció i, per tant, d'aquelles que tenen un valor al mercat. En conseqüència, no té en compte la importància de les activitats no remunerades en el desenvolupament econòmic d'un territori.

Aquesta omisió no sols implica que un nombre elevat d'hores de treball –i, concretament, d'activitats de valor– realitzades preferentment per dones quedin **al marge de la comptabilització** en els sistemes de mesura de l'activitat econòmica, sinó que omet un conjunt de funcions que satisfan necessitats bàsiques i suposen estalvis de temps i esforç per als que desenvolupen activitats remunerades. Dit en altres paraules, sense aquestes hores de treball ocultes per als sistemes de comptabilitat nacional no es podrien fer activitats generadores de valor econòmic ni garantir la subsistència del sistema socioeconòmic; o almenys no es podria fer com ho entenem. En conseqüència, sense negar els avantatges que el fet de comptar amb un sistema de comptabilització estandarditzat permet un marc de comparació internacional, no es pot obviar que aquests sistemes (a) no registren el treball total que es fa en un sistema econòmic i (b) subestimen el valor econòmic d'un treball majoritàriament realitzat per dones.

El reconeixement d'aquestes limitacions ha derivat en la necessitat de dissenyar indicadors complementaris que incloguin aquests temps de treball, sense alterar els indicadors oficials per no perdre la comparabilitat. Per exemple, s'ha proposat la construcció del **PIB Ampliat o Estès** (Extended GDP). El 1993, el Sistema de Comptes Nacionals (institució conformada per l'Organització de les Nacions Unides, la Comissió Europea, l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic, el Fons Monetari Internacional i el Banc Mundial) va proposar la possibilitat de construir un sistema de comptes satèl·lits en el marc dels comptes nacionals. Aquests sistemes permeten incloure conceptes i elements complementaris per descriure amb profunditat aspectes ocults en el marc base dels sistemes de comptes nacionals.

Tres anys després, l'Oficina Europea d'Estadístiques (EUROSTAT) va iniciar els treballs per formular les bases d'elaboració de la **Comptabilitat Satèl·lit de Producció Domèstica de les Llars** als països que componen el Sistema Europeu de Comptes, assentant les directrius de les decisions metodològiques dels indicadors a incloure en aquests comptes. L'any 2000, un grup d'experts va desenvolupar un conjunt de directrius sintetitzades al document *Household Production and Consumption. Proposal for Methodology of Household Satellite Accounts*, que suposen un referent per a l'elaboració dels comptes satèl·lits fins avui.

L'objectiu comú d'aquests treballs és **intentar assignar un valor monetari alhora que es dedica a les tasques no remunerades**, establint un preu horari. En conseqüència, es monetitzen els serveis domèstics i de cura, que poden ser incorporats així als indicadors tradicionals dels comptes nacionals. La forma en què es comptabilitzen aquestes activitats al PIB es resumeixen en la il·lustració següent:

Il·lustració 1. Relació entre les activitats incloses al PIB i l'activitat de les llars

Renta Nacional Bruta Disponible: distribución institucional	Papel de productores de los hogares (cuenta satélite)	Actividades fuera de la cuenta satélite de los hogares	ACTIVIDAD DE LOS HOGARES
Hogares - Producción de bienes y servicios destinados a la venta - Producción no destinada a la venta - Producción y procesamiento de productos primarios para uso del hogar - Producción de otros bienes para uso propio del hogar - Producción de capital fijo para uso propio del hogar	- Función vivienda (mantenimiento del hogar, jardinería y cuidado de animales, construcción y reparaciones, compras y gestiones) - Función alimentación (actividades culinarias, jardinería y cuidado de animales, compras y gestiones) - Función vestido (confección y cuidado de ropa, compras y gestiones) - Función cuidados (de niños, adultos, compras) - Voluntariado	<i>Cuidados personales</i> - Dormir - Comer - Aseo - Cuidados de salud - Trayectos relacionados <i>Desarrollo personal</i> - Educación y formación - Trayectos relacionados <i>Ocio y entretenimiento</i> - Medios comunicación - Juegos - Relaciones sociales - Deportes - Paseos - Espectáculos - Trayectos relacionados	
<i>Empresas</i> - Producción destinada a la venta de bienes y servicios - Producción para uso propio <i>Administraciones Públicas</i> - Producción de bienes y servicios destinada a la venta - Bienes gratuitos y semigratuitos			
PIB EXTENDIDO			

Font: elaboració pròpia

Tot i les recomanacions, els països que han intentat elaborar aquests comptes han seguit metodologies diferents, cosa que en dificulta la comparabilitat. Per exemple, a Bhutan s'ha proposat substituir el PIB per un indicador que estimi la qualitat de vida incloent-hi estimacions qualitatives (subjectives, per tant), el FIB o la Felicitat Interna Bruta. També el programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament ha proposat el mesurament de l'Índex de Desenvolupament Humà (IDH), que afegeix al càlcul del PIB una altra sèrie d'indicadors relacionats amb l'educació i la salut. A França s'ha proposat la realització de mesuraments més complets de PIB, que incloguin indicadors de benestar, una proposta reformulada al Regne Unit amb la incorporació de mesuraments de qualitat de vida. També Escòcia ha desafiat el mesurament unidireccional del PIB, incloent indicadors d'igualtat en la distribució d'ingressos, accés a l'habitatge o satisfacció a la feina. Finalment, Nova Zelanda té des del 2019 una partida explícita del pressupost públic destinada al mesurament del benestar de la seva ciutadania, incloent-hi partides que estimen despeses en partides dirigides a la millora d'aquest benestar.

Tot i que totes aquestes iniciatives convergeixen en la necessitat d'incloure mesuraments alternatius de l'activitat econòmica, la pluralitat de perspectives i aproximacions a la quantificació dificulten la incorporació d'un enfocament únic que consideri l'activitat econòmica real d'un territori. Això no obstant, a partir de les avaluacions realitzades és possible establir un conjunt de conclusions genèriques:

- A) El temps dedicat a la feina no remunerada per les dones supera el destinat a treball remunerat.
- B) La càrrega de treball total –incloent-hi el remunerat i el no remunerat– de les dones és superior a la dels homes.
- C) La part proporcional de temps que les dones dediquen a activitats no remunerades és superior al dedicat a les remunerades. Aquesta relació s'inverteix en el cas dels homes, que dediquen més temps a activitats de mercat.

Una altra qüestió en què les estimacions coincideixen és la important valoració del treball no remunerat. Per exemple, als EUA puja gairebé el 19% del PIB ampliat (2017), una quantitat similar a la que es dona a Mèxic. Al Regne Unit, usant l'enfocament de producte (és a dir, valor de la producció en comptes de valor horari) va pujar fins al 38,6% del PIB ampliat.

Sembla clar, doncs, que l'ajust en el mesurament dels indicadors de l'activitat econòmica permetria visibilitzar les dinàmiques subjacents a l'activitat productiva, facilitada en part pel treball no remunerat (ocult), constantment invisibilitzat. En conseqüència, si l'anàlisi es fes en altres termes –hores de treball, per exemple– les dones serien responsables d'una part substancial de l'activitat econòmica, superior a la computada actualment.

L'aportació de les dones a l'economia

Per estimar la contribució de les dones a l'economia, utilitzem dues aproximacions: (a) un escenari base i (b) un escenari estimat. L'**escenari base** utilitza dades estadístiques oficials i es basa en un supòsit que permet introduir les diferències de productivitat de cada branca o sector d'activitat, assumint que les cotitzacions (relacionades amb els salaris) són indicatives de la productivitat de cada persona treballadora al sector. Aquest càlcul té almenys dos problemes: primer, que s'està assumint que cada treballador o treballadora és remunerat en funció de la seva productivitat (per tant, les seves cotitzacions tenen relació també amb la diferent productivitat); segon, no s'està tenint en compte la bretxa salarial, explicada en apartats previs d'aquest informe.

Atenent a aquestes limitacions, es planteja l'**escenari estimat**. En aquest supòsit, es pren com a punt de referència la taula Input-Output de l'any 2016, tal com s'ha mostrat a la taula 16. A més, s'introdueix el nombre d'homes i dones que treballen a cada branca d'activitat com a conseqüència de l'estimació de persones cotitzadores en funció de la distribució de salaris per branques d'activitat. Aquest escenari assumeix, per tant, que no hi ha diferències de productivitat entre dones i homes, que cada treballador aporta idèntica participació al sector d'activitat, i que no hi ha diferències salarials entre homes i dones (partint de nombre de persones, no de salaris ni cotitzacions). Aquest supòsit permet ignorar la discriminació salarial i aproximar millor la contribució a l'activitat productiva que s'hauria d'atribuir a les dones.

Finalment, es planteja un **tercer escenari** en què s'inclou la valoració del treball no remunerat, sota la consideració que és activitat productiva. Aquest supòsit corregeix les estimacions anteriors i permet visibilitzar la contribució total de les dones atenent a la càrrega de treball realment assumida.

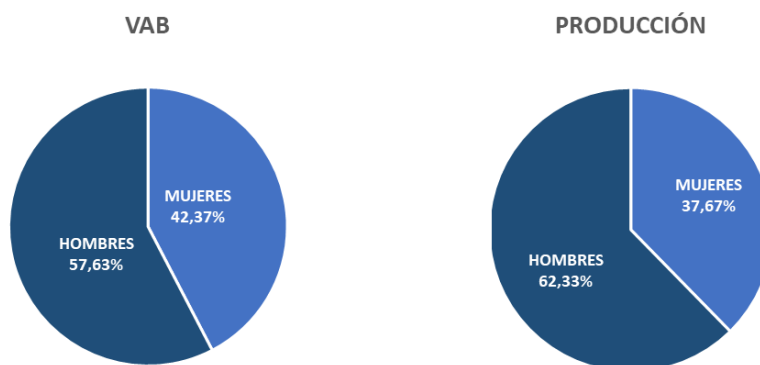
ESCENARI BASE

Aquest escenari es basa igualment en la darrera taula Input-Output publicada (2016) i les dades oficials de la Seguretat Social (cotitzadors/es i bases mitjanes de cotització per sexe i branques d'activitat CNAE desagregades a dos dígitos). Cal assenyalar que aquesta informació apareix desagregada per a les 87 branques de la CNAE, mentre que les branques de producció de la TIO-2016 són 64. Per tant, es realitza una agregació de les primeres perquè es corresponguin amb les segones, calculant per a aquestes, si escau, la mitjana de les branques CNAE que s'assignen a les branques TIO segons les correspondències que es recullen a la TIO-2016, i les de per sexe per a les mateixes

branques. Amb aquesta informació es calcula per a cada branca d'activitat el % de cotitzacions totals de cada sexe, com una mesura de la productivitat de cada branca imputable a cadascun.

Per al càlcul del Valor Afegit Brut (VAB) i del valor de la producció s'utilitzen les dades de la TIO 2016 a preus bàsics. Els resultats d'aquesta estimació (gràfica 25) indiquen que les dones serien responsables de prop del 38% del valor de la producció total i d'una mica més del 42% del Valor Afegit total de l'economia espanyola i es pot atribuir una participació similar al PIB.

Gràfica 25. Contribució de les dones a l'activitat econòmica. Escenari base.

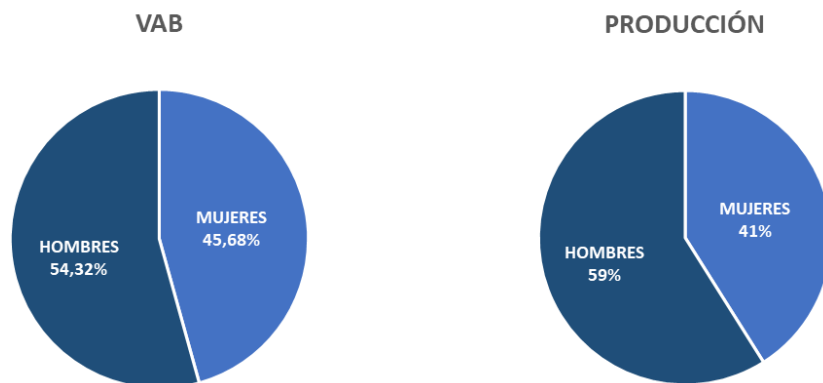
Font: elaboració pròpia

ESCENARI ESTIMAT

En aquest escenari, a més de la taula Input-Output (2016), s'inclouen dades estimades de participació de dones i homes en cada branca d'activitat obtingudes a partir de la distribució de salaris. Com a l'escenari base, també en aquest cas la desagregació de dades de cotitzadors/es recull més branques d'activitat (87) que les incloses a la TIO (64), per la qual cosa es va fer una homogeneïtzació atenent a l'activitat de cada branca, assumint la dada mitjana de cotitzadors/es de cada conjunt de branques relacionades.

En aquest supòsit, en considerar únicament les dades de nombre de persones que treballen a cada branca d'activitat, s'assumeix que cadascuna d'aquestes persones té productivitat idèntica i capacitat de contribució potencial. En conseqüència, no es pren en consideració cap de les fonts de discriminació que poden afectar les dones (diferències en salaris, temps de treball, parcialitat, etc.). En correspondència amb allò exposat a l'escenari base, s'estimen les dades de VAB i producció de la TIO. En aquest escenari estimat, la contribució de les dones és lleugerament superior: el 46% del VAB i el 41% del valor total de la producció.

Gràfica 26. Contribució de les dones a l'activitat econòmica. Escenari base.

Font: elaboració pròpia

ESCENARI CORREGIT

El tercer escenari pretén introduir al còmput de l'activitat econòmica el temps de treball no remunerat. Per fer aquesta estimació s'utilitzen tres fonts d'informació:

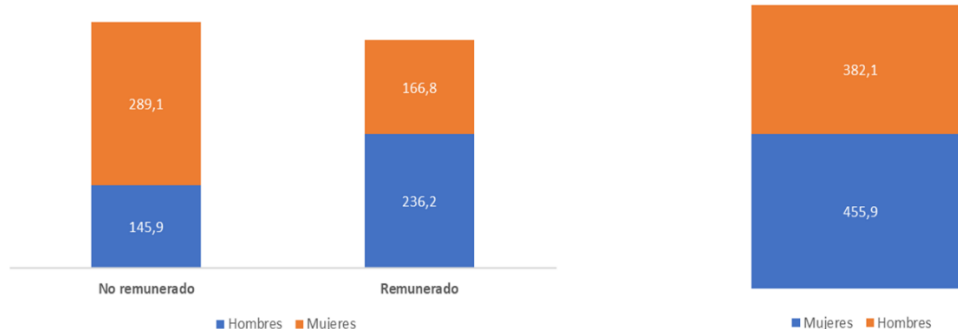
- Les dades sobre temps de treball remunerat i no remunerat, desagregades per sexe, obtingudes de la base de dades de l'OCDE.
- Les dades de repartiment de temps de treball facilitades a l'estudi d'Angulo i Hernández (2015), *Proposta de compte de producció de les llars a Espanya el 2010. Estimació de la sèrie 2003-2010*.
- Les dades de comptabilitat nacional, per al PIB.

Per poder valorar les activitats de producció “no de mercat” de les llars, calen dues dades: el temps emprat en aquestes activitats (input) i l'assignació d'un salari apropiat al temps dedicat a aquestes activitats.

A partir d'aquestes dades, el **valor de la producció no de mercat** de les llars seria el resultat de multiplicar el temps emprat pel salari. Per a la **dada de temps de treball remunerat i no remunerat** es parteix de les dades de l'ús de temps de la base facilitada per l'OCDE, recollides anteriorment en aquest informe. Segons aquestes dades, les dones dediquen 455,9 minuts al dia a la feina en total, mentre que els homes hi dediquen 382 minuts. Els repartiments de temps, com s'ha explicat prèviament, són substancialment diferents: les dones fan servir 143,2 minuts més al dia per fer feina no remunerada que els homes (gairebé dues hores i mitja), mentre que els homes dediquen 69,4 minuts diaris més (una mica més d'una hora) a la feina remunerada que les dones.

Gràfica 27. Repartiment de temps de treball

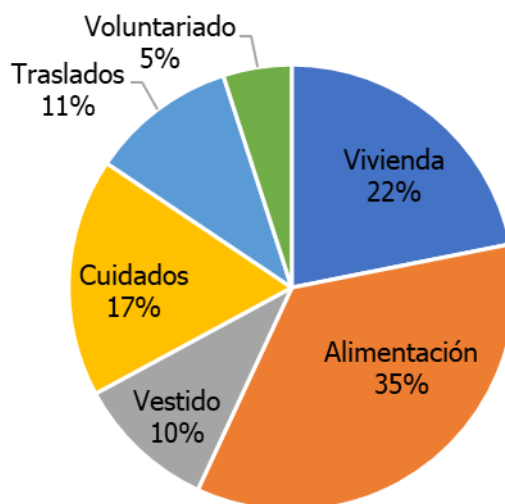

Font: elaboració pròpia

A continuació, es fa una **estimació del repartiment de temps** entre les activitats productives no de mercat. Per això, i seguint la metodologia d'Angulo i Hernández (2015), s'entén com a activitat productiva aquella que es pot delegar en algú. Alhora, aquesta activitat distingeix entre activitats principals i secundàries. Per estimar la distribució de temps, es consideren les activitats principals, entenent com a tals l'habitatge, l'alimentació, el vestit, les cures, els desplaçaments (trajectes productius no de mercat) i el voluntariat.

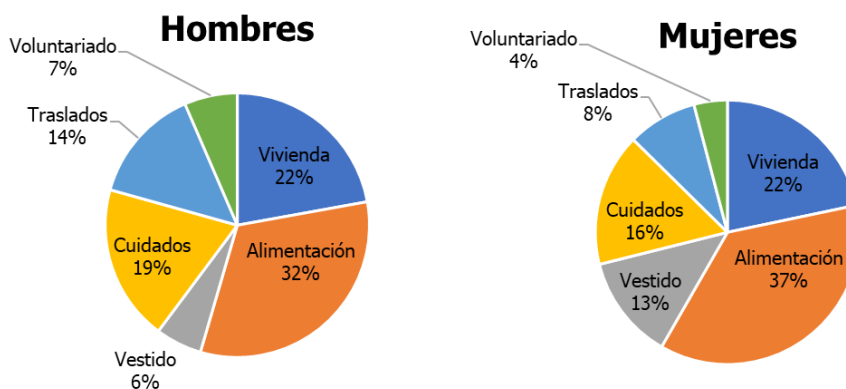
Posteriorment, es calculen les hores que els homes i les dones dediquen a aquestes activitats principals. A l'estudi d'Angulo i Hernández (2015) es proporcionen les dades d'hores dedicades a cadascuna d'aquestes activitats des del 2006 al 2010, per la qual cosa es pren com a referència el total d'hores en aquests anys per calcular la distribució percentual de temps dedicada cadascuna (gràfica 28). L'anàlisi diferencial entre dones i homes no presenta grans diferències en aquest repartiment (gràfica 29). En valors absoluts (gràfica 29), les dones dediquen més temps que els homes a totes les activitats. En termes relatius (gràfica 31), els homes dediquen més temps a alimentació i vestit que no pas les dones.

Gràfica 28. Distribució del temps dedicat a feina no remunerada

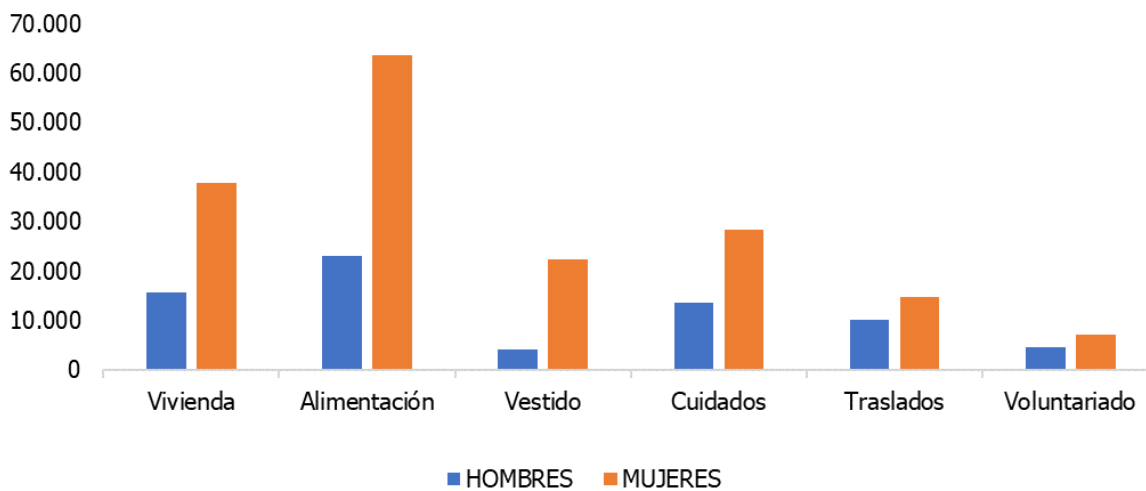
Font: elaboració pròpia

Gràfica 29. Distribució del temps dedicat a feina no remunerada per sexe

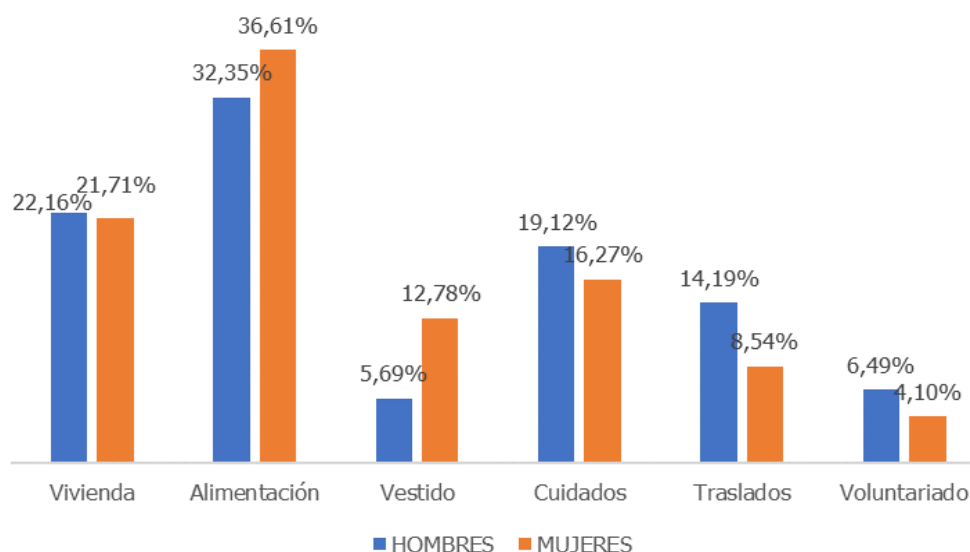
Font: elaboració pròpia

Gràfica 30. Hores totals dedicades a treball no remunerat per sexe (mitjana 2006-2010)

Font: elaboració pròpia

Gràfica 31. Distribució de temps dedicat a treball no remunerat per sexe (mitjana 2006-2010)

Font: elaboració pròpia

A partir d'aquest punt, cal calcular les hores totals dedicades a activitats productives no de mercat pel conjunt de la població. Es pren com a dada la població més gran de deu anys l'any 2022 a Espanya. Fent la relació corresponent entre minuts i hores, el resultat final es reflecteix a la taula 18.

Taula 18. Hores dedicades a les activitats productives no de mercat (2022)

	HOMBRES	MUJERES	TOTAL
Vivienda	4.104.842.029	6.978.317.687	11.083.159.716
Alimentación	5.992.122.731	11.767.366.482	17.759.489.213
Vestido	1.054.817.490	4.109.174.574	5.163.992.064
Cuidados	3.542.584.777	5.229.673.800	8.772.258.577
Traslados	2.627.681.441	2.744.253.175	5.371.934.616
Voluntariado	1.201.753.359	1.316.886.807	2.518.640.166
TOTAL	18.523.801.827	32.145.672.524	50.669.474.352

Font: elaboració pròpia

Un cop realitzada aquesta estimació, cal fer-ne la **valoració monetària**. Per això, es poden emprar dos criteris:

- **Cost d'oportunitat:** és el cost del temps emprat a la feina no remunerada per reduir el del treball remunerat. Per tant, depèn del salari de la persona que realitza l'activitat.
- **Cost de substitució:** és l'estalvi que es produeix a les llars per realitzar internament les tasques domèstiques en comptes d'adquirir-les al mercat. Aquest cost depèn del salari assignat a la persona que fa les tasques (personal de servei domèstic, especialistes en diferents professions que treballen a les

llars, etc.).

Respectant la metodologia utilitzada per Hernández i Angulo (2015), s'utilitza per a l'estimació el cost de substitució. Paral·lelament, i davant de les dificultats per discernir entre les tasques que realitzen diferents tipologies de professionals en múltiples activitats, s'opta per prendre en consideració el salari mitjà de les persones empleades a la llar, que el 2022 va pujar a 7,82€/hora.

En funció d'aquests càlculs, i fent els ajustos corresponents per a la seva translació a valor monetari total (taules 19 i 20), el valor total d'aquestes activitats és de més de 541.000 milions d'euros, el 40,7% del PIB d'Espanya el 2022. **El 63% d'aquesta quantitat és aportada per dones** (gràfic 32). Un cop disposada aquesta valoració, es pot estimar quant augmentaria l'economia si es considerés aquesta dada. Tenint en compte el valor afegit total obtingut de la TIO, i afegint aquestes quantitats ara obtingudes en monetitzar les activitats productives no de mercat (gràfica 33), el nou VAB gairebé assoliria els 1.552 mil milions d'euros, sent l'aportació de les dones superior a la dels homes.

Taula 19. Valoració de les activitats productives no de mercat (2022)

	HOMBRES	MUJERES	HOMBRES	MUJERES	TOTAL
Vivienda	4.104.842.029	6.978.317.687	32.099.864.667	54.570.444.312	86.670.308.979
Alimentación	5.992.122.731	11.767.366.482	46.858.399.759	92.020.805.889	138.879.205.648
Vestido	1.054.817.490	4.109.174.574	8.248.672.776	32.133.745.166	40.382.417.941
Cuidados	3.542.584.777	5.229.673.800	27.703.012.956	40.896.049.115	68.599.062.070
Traslados	2.627.681.441	2.744.253.175	20.548.468.867	21.460.059.828	42.008.528.695
Voluntariado	1.201.753.359	1.316.886.807	9.397.711.266	10.298.054.831	19.695.766.097
TOTAL	18.523.801.827	32.145.672.524	144.856.130.290	251.379.159.140	396.235.289.430

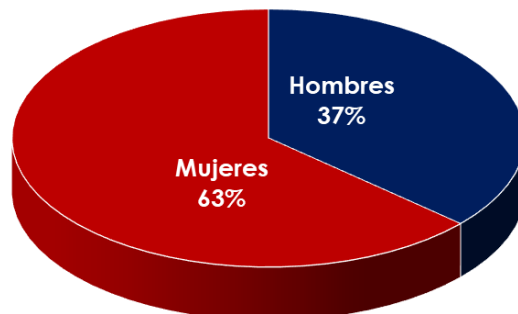
Font: elaboració pròpia

Taula 20. Valor total de les activitats productives no de mercat (2022)

	HOMBRES	MUJERES	TOTAL
Valor de las actividades productivas no de mercado y no remuneradas de los hogares	144.856.130.290	251.379.159.140	396.235.289.430
+ Otros impuestos sobre las actividades productivas no de mercado de los hogares	0	0	0
- Otras subvenciones sobre las actividades productivas no de mercado de los hogares	0	0	0
+ Consumo de capital fijo	8.133.739.904	14.115.058.118	22.248.798.021
Valor añadido bruto de las actividades productivas no de mercado de los hogares	152.989.870.194	265.494.217.258	418.484.087.452
+ Consumos intermedios	44.885.733.482	77.893.409.948	122.779.143.430
Valor total de las actividades productivas no de mercado de los hogares	197.875.603.676	343.387.627.206	541.263.230.882

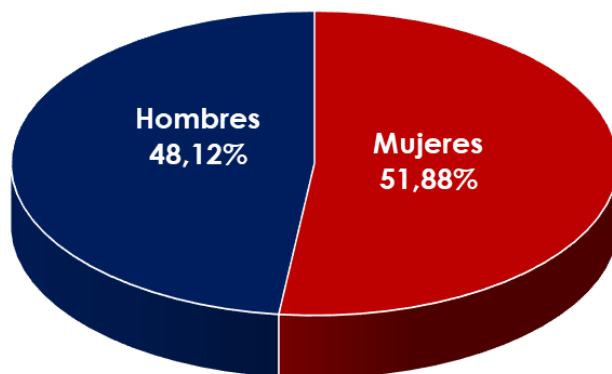
Font: elaboració pròpia

Gràfica 32. Contribució de dones i homes al valor econòmic de les activitats productives no de mercat

Font: elaboració pròpia

Gràfica 33. Contribució de dones i homes al PIB a l'escenari corregit

Font: elaboració pròpia

Les crisis i les mesures correctives

Els efectes de la segregació sectorial no es limiten a les conseqüències en l'àmbit de l'ocupació i les condicions de la relació laboral. Per contra, aquesta estructura desigual es posa de manifest especialment en els períodes de crisi econòmica, en els quals **la diferent afectació dels sectors de l'activitat** genera que els efectes en els sectors esmentats sigui diferent segons si es tracta d'homes o dones treballadores.

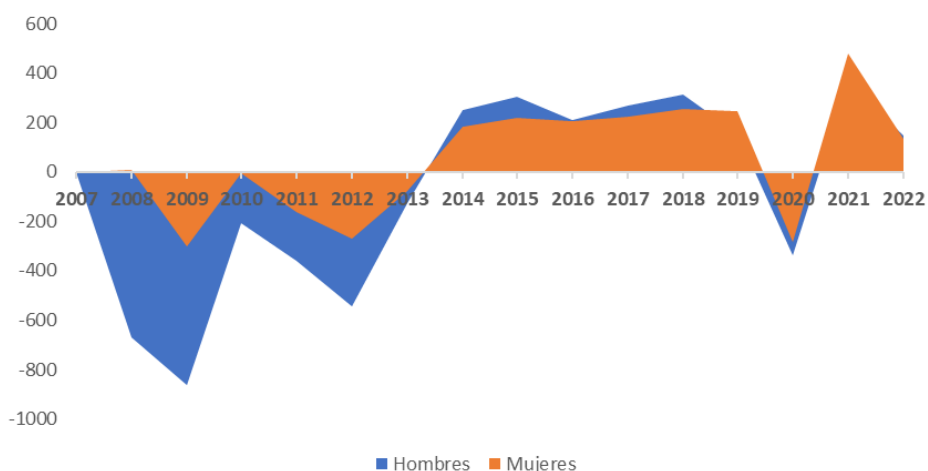
En correspondència, **les mesures adoptades per pal·liar els efectes d'aquestes crisis** també tenen efectes diferents segons els sectors i, per tant, en les persones que hi treballen. Aquestes diferències són particularment importants quan es dissenyen els plans de recuperació subsegüents a períodes de crisi. Així, la **primacia de sectors industrialitzats**, amb un important efecte d'arrossegament sobre altres sectors, a l'hora de prendre decisions de suport deriva en l'enfortiment d'àrees d'activitat fortament masculinitzades, amb el consegüent impacte negatiu en les activitats en què les dones tenen més presència.

En aquest treball, l'anàlisi de les mesures dissenyades per revertir els efectes negatius de les crisis econòmiques té una rellevància especial. A la nostra proposta, la **segregació sectorial** –que ha passat relativament desapercebuda per a la investigació– té un protagonisme rellevant tant quan es dissenyen les mesures per esmorteir els efectes de les crisis, com en les accions dirigides a superar les recessions econòmiques.

Històricament, les recessions econòmiques han afectat principalment la feina masculina pel seu impacte en indústries masculinitzades. Per exemple, així va passar en la crisi desencadenada l'any 2008, que inicialment va impactar en sectors fortament masculinitzats com la construcció o la indústria manufacturera (Bettio et al., 2013; Carli, 2020; Périvier, 2014; 2018). Paral·lelament, l'ocupació als sectors de serveis només es va reduir lleugerament, per la qual cosa l'ocupació femenina es va veure inicialment menys afectada (Bettio i Verashchagina, 2014; Comissió Europea, 2017). Les mesures d'austeritat subsegüents van suposar restriccions importants en la despesa pública que van afectar el mercat laboral i la desigualtat (Perugini et al., 2019). Aquestes mesures van tenir un impacte notable en les dones (Martínez-Tola et al. 2018), per les restriccions relatives més grans en sectors intensius en mà d'obra femenina. A més, van suposar una reducció important del sector públic, un àmbit d'activitat en què les dones proporcionen la mà d'obra principal (Nacions Unides 2017; OCDE 2012). Simultàniament, les dones tendeixen a ser més dependents de les ajudes de l'Estat, cosa que les fa més vulnerables a mesures d'austeritat (Rubery 2015; Kushi i McManus 2018).

Per exemple, a Espanya, entre el 2008 i el 2013, la destrucció d'ocupació en el cas dels homes (21,9%) duplica la produïda en les feines femenines (10%). Després del xoc financer del 2008, més homes que dones van haver d'afrontar la pèrdua d'ocupació, i quan la taxa d'ocupació femenina comença a estabilitzar-se, la masculina continua disminuint (gràfica 34). Fins a l'any 2013 s'havien destruït més de 3 milions i mig de llocs de treball, dels quals només el 22% són de dones. A partir del 2014 comença l'estabilització. Entre aquest any i el 2019 es creen gairebé 3 milions de llocs de treball, un 47% de dones. Tot i això, a diferència d'anys anteriors, les taxes de recuperació d'ocupació de dones i homes comença a convergir al voltant del 14% interanual. Per tant, es desaccelera la creació d'ocupació femenina, símptoma que el període d'austeritat afecta més les dones. Posteriorment, el bienni 2019-2020 la destrucció d'ocupació femenina (6,4%) supera la produïda en els llocs de treball desenvolupats per homes (5,9%).

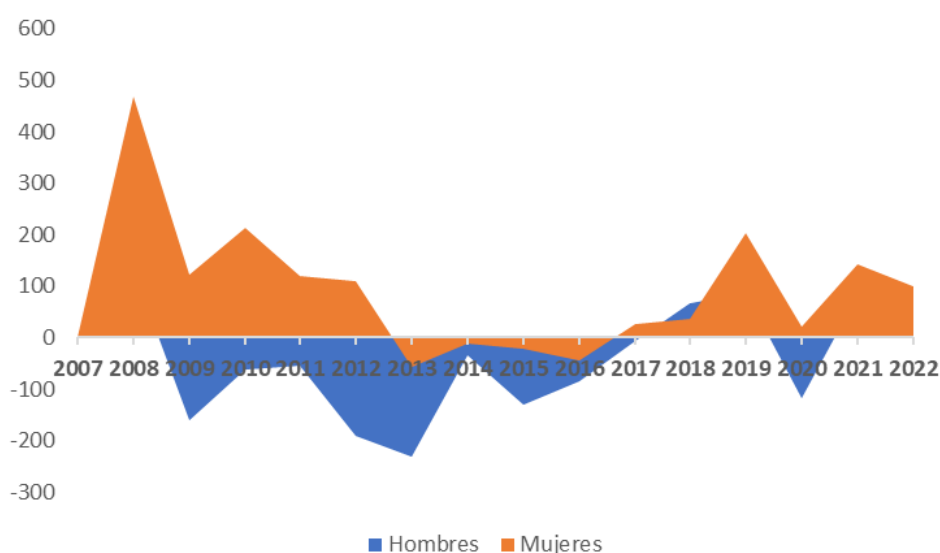
Gràfica 34. Evolució de la taxa d'ocupació a Espanya (2007-2022)

Font: elaboració pròpia amb dades de l'INE. Es reflecteixen variacions anuals en termes absoluts

L'evolució de la població activa femenina també mostra un comportament diferent de la masculina (gràfica 35). Així, fins a l'any 2013 –coincidint amb la vigència de la crisi desencadenada el 2008– el nombre de dones actives augmenta en una mica més de mig milió de persones, mentre que els homes actius cauen aproximadament en 700.000.

Gràfica 35. Evolució de la taxa d'activitat a Espanya (2007-2022)

Font: elaboració pròpia amb dades de l'INE. Es reflecteixen variacions anuals en termes absoluts

Per tant, la població activa masculina es va adaptar amb rapidesa al cicle econòmic, mentre que la femenina va continuar creixent malgrat la caiguda de l'activitat econòmica. En aquest sentit, es visibilitza l'efecte comentat abans del treballador afegit/desmotivats, segons el qual en èpoques de crisi s'activen membres de la unitat familiar que no estaven en situació d'activitat, i les persones que durant un període llarg d'atur estan buscant feina acaben abandonant la recerca.

La **crisi del COVID-19** presenta un escenari diferencial per examinar els efectes de les crisis econòmiques al mercat laboral, bàsicament per tres factors. En primer lloc, el sector serveis –amb sobrerrepresentació de dones– ha estat el principal afectat pels tancaments (Hupkau i Petrongolo, 2020; Thomason i Macias-Alonso, 2020). En segon lloc, la desigualtat de gènere provoca que les dones segueixin assumint responsabilitats de cures, cosa que s'ha posat de manifest dramàticament a la pandèmia, en fer-se càrrec de bona part d'aquestes tasques (Alon et al., 2020). Finalment, la manca de mesures de flexibilitat va provocar que algunes persones haguessin de deixar les seves feines per centrar-se en la cura de la llar, i més probablement van ser dones (Alon et al., 2020). En aquest context, es van dissenyar un conjunt de mesures pal·liatives destinades a alleujar la pressió sobre els sectors més perjudicats pels tancaments i confinaments. Aquestes mesures, com cal esperar, van afectar bàsicament les dones, en estar ocupades majoritàriament en aquests sectors. Si bé aquesta situació és fins a cert punt lògica, novament hi és subjacent la segregació sectorial com a causa explicativa d'una incidència més gran en la mà d'obra femenina, amb la consegüent pèrdua de salaris i poder adquisitiu. En termes generals, els efectes econòmics del COVID-19 en les dones inclouen:

- Més atur: Moltes dones han perdut les seves feines o han hagut de fer una reducció d'hores a causa del tancament de negocis i la disminució de la demanda de béns i serveis.
- Disminució de l'ingrés: Les dones que continuen treballant en feines mal remunerades o en feines precàries han patit una disminució en els seus ingressos a causa de la crisi.
- Més responsabilitat en la cura de la família: A causa de la pandèmia, moltes dones han hagut de prendre temps lliure de la feina o renunciar a les seves feines per tenir cura dels seus familiars malalts o per bregar amb el tancament d'escoles i escoles bressol. Això ha portat a una major càrrega en les dones en termes de responsabilitats de la cura de la família, cosa que pot afectar la seva capacitat de generar ingressos.

En general, el COVID-19 ha agreujat la desigualtat de gènere al mercat laboral i ha posat en evidència la necessitat de polítiques públiques que abordin aquestes desigualtats i donin suport a les dones al lloc de treball. Això no obstant, aquest fet no sembla haver estat considerat en la configuració de les mesures dissenyades per sortir de la crisi. Així, en l'ús dels fons conformats per revitalitzar l'economia després de la pandèmia, el factor comú és la implementació de mesures en sectors **altament industrialitzats**, amb gran capacitat de tracció sobre altres sectors, o proclius a la transformació digital. Sectors, per tant, on les dones tenen menys presència. Paral·lelament, un cop més s'ha ignorat la feina no remunerada en el disseny de la política macroeconòmica. Per mantenir l'oferta de treball, el treball no remunerat sempre és necessari, i tradicionalment el realitzen les dones. En conseqüència, les dones han de fer un esforç addicional de conciliació que minva la seva capacitat d'ocupació formal i les situa en desavantatge per accedir a llocs de nivell, més ben remunerats (Kushi i McManus, 2018; Perugini et al., 2019). No obstant això, aquesta dificultat addicional no sembla haver estat considerada.

Com se sap, el Govern va dissenyar un mecanisme basat en un règim d'excedències

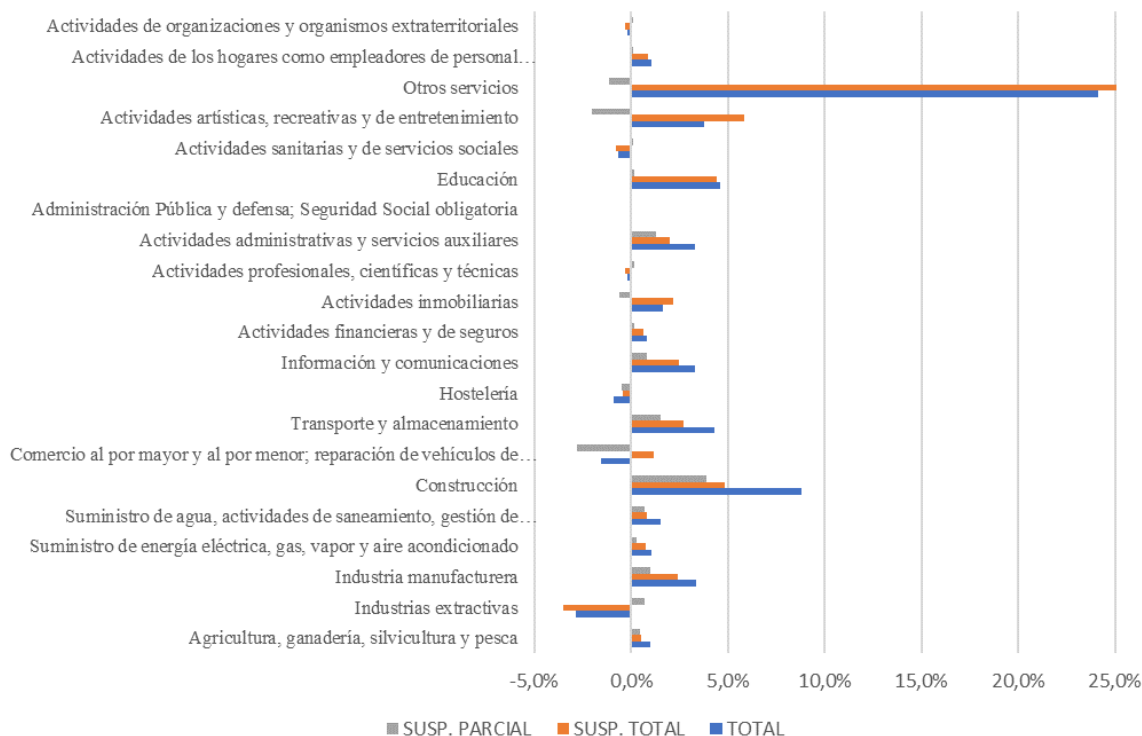
(expedients de regulació temporals d'ocupació, ERTO) que no havia tingut gaire presència fins aleshores. Es tracta de suspensions temporals d'ocupació –o reduccions del temps de treball– per evitar els acomiadaments i mantenir la relació laboral. Simultàniament, aquestes prestacions no van reduir els drets adquirits en prestacions de desocupació. Els treballadors afectats per aquests plans van rebre transferències mitjanes del 70% de la base de cotització a la Seguretat Social i van garantir un flux d'ingressos fix, encara que inferior a la quantia del salari ordinari.

En aquest context, l'anàlisi de l'afectació de dones i homes per als períodes de suspensió dona dades d'interès. Com s'observa a les gràfiques 36 i 37, tant en el període de més vigència dels tancaments d'activitat (2020) com un any després, quan les aturades eren parcials, la incidència dels ERTO és superior entre les dones. Com és obvi, la influència dels ERTO és diferent segons els sectors d'activitat.

Així, dues de les activitats més feminitzades (hostaleria i altres serveis, amb un 55,4% i un 63,6% d'afiliades dones) figuren entre les tres amb més percentatge d'afiliació en situació d'ERTO, amb un 85,4% i 45,7% del total d'afiliació a aquesta situació. La segregació vertical torna, una vegada més, a ser determinant en les conseqüències d'un període de crisi econòmica.

Tanmateix, tant en aquests sectors com en altres de menys feminitzats s'observa que les dones són les principals destinatàries d'aquesta situació. Aquesta circumstància és particularment important, ja que, com s'ha dit prèviament, la cobertura d'aquesta eina arriba al 70% de la base de cotització de les persones treballadores. Les bases de les dones són inferiors, de mitjana, a les dels homes en totes les activitats econòmiques. Per tant, es produeix una pèrdua més gran d'ingressos per a les dones.

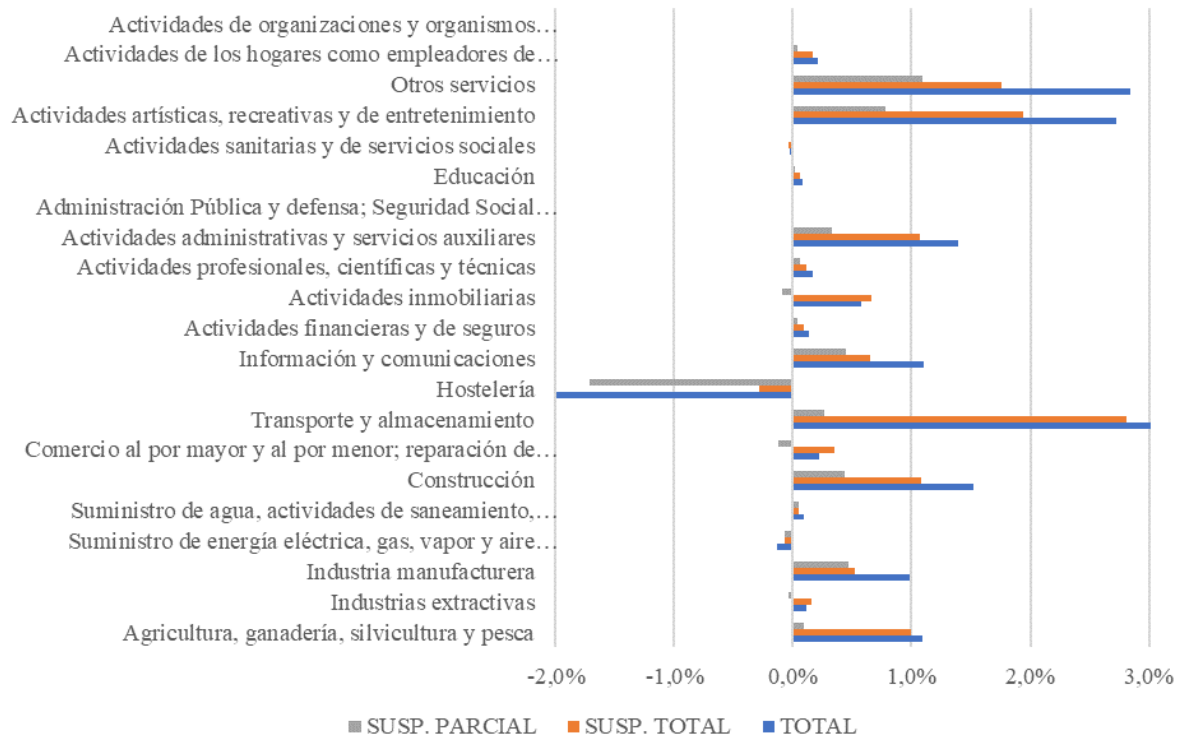
Gràfica 36. Afiliació a ERTO vinculats al COVID-19 per sexe i secció d'activitat econòmica. Tipus de suspensió (abril 2020)

Font: elaboració pròpia.

El gràfic 36 mostra la diferència entre el % de dones afectades per ERTO a cada sector, i el % d'homes acollits a aquesta mesura. Com s'observa, amb independència del tipus de suspensió (total o parcial), el % de treballadors en l'ERTO supera el d'homes en pràcticament tots els sectors. Per la seva banda, el gràfic 37 il·lustra les mateixes dades, però l'abril de 2021. El percentatge de persones treballadores en situació d'ERTO canvia substancialment (el més gran arriba al 3% del total de persones treballadores, en el sector de transport i emmagatzematge), però tot i així continuen afectant fonamentalment les dones, a excepció del sector d'hostaleria.

Gràfica 37. Afiliació a ERTO vinculats al COVID-19 per sexe i secció d'activitat econòmica. Tipus de suspensió (abril 2021)

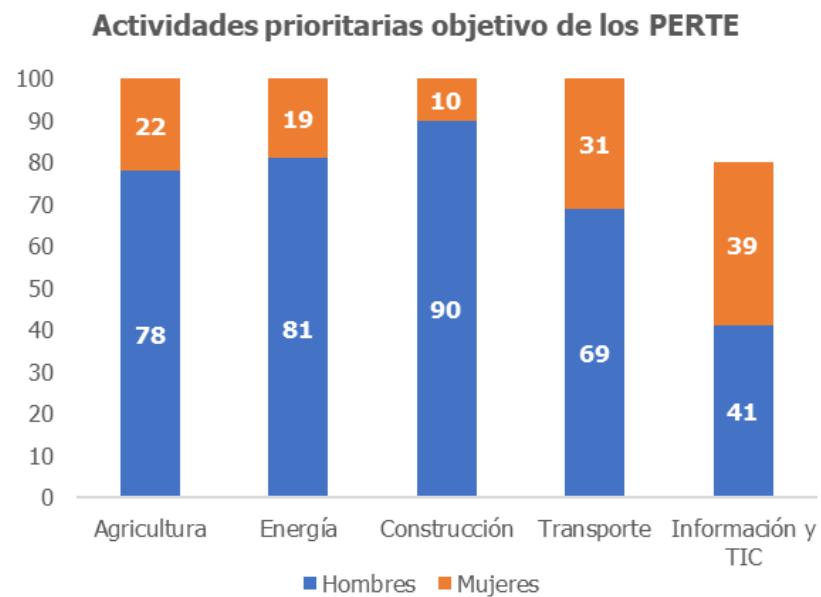
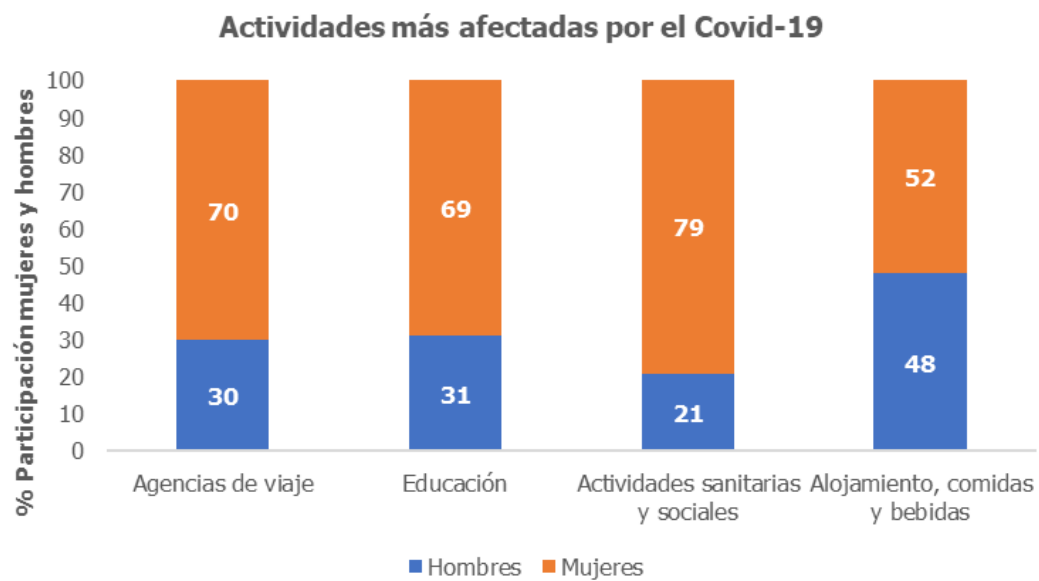
Font: elaboració pròpia.

Finalment, també cal estimar l'efecte que pot tenir la segregació industrial en l'enfocament de la inversió dels plans dissenyats per reactivar l'economia posteriorment a l'episodi associat a la crisi sanitària. Aquests plans han estat dissenyats sota el nom de Projectes Estratègics per a la Recuperació i Transformació Econòmica (PERTE), i assentaran les bases de la transformació de l'activitat econòmica en els propers anys. Per tant, és fonamental incloure la perspectiva de gènere en el seu enfocament d'inversió. Això implica considerar com les **inversions poden impactar de manera diferent** en homes i dones, i com es poden promoure **oportunitats d'inversió** que contribueixin a la igualtat de gènere. Per exemple, un pla dissenyat amb perspectiva de gènere podria potenciar projectes en empreses que promouen la igualtat d'oportunitats laborals per a homes i dones, o en projectes que fomentin l'empoderament econòmic de les dones. Aquest enfocament pot ser beneficiós tant en termes d'impacte social com de rendibilitat financera a llarg termini.

Teòricament, la perspectiva de gènere ha d'estar situada al centre de qualsevol programa d'estímul. En aquest sentit, la mateixa Comissió Europea subratlla en repetides ocasions que "la creació de nous llocs de treball impulsarà els nostres esforços", per exemple, al seu informe *El moment d'Europa: reparar i preparar la propera generació*. Així doncs, caldria esperar que els fons tinguessin com a destinació prioritària aquells sectors amb altes perspectives de generació d'ocupació, però contribuint també a reparar els sectors en què els danys del Covid-19 van ser més evidents.

Tot i això, i malgrat les vagues referències i l'escassa informació que es té en relació amb els plans de recuperació, les perspectives no semblen anar per aquest camí. La gràfica 38 mostra els sectors més perjudicats pel COVID-19 al nostre país, així com els sectors prioritaris en algun dels PERTE ja coneguts. A la gràfica s'inclou la proporció d'ocupació masculina i femenina en cada branca, i és prou il·lustrativa de la manca de perspectiva de gènere en aquestes configuracions.

Gràfica 38. Participació d'homes i dones en sectors afectats per la crisi del COVID-19 i en sectors clau en la recuperació

Font: elaboració pròpia.

Aquests plans, com és sabut, són a càrrec del Fons de Recuperació i Resiliència (FRR), programa clau de l'Instrument de Recuperació de la UE. Amb un pressupost de més de mig bilió d'€, s'articularà en subvencions i préstecs que es concedeixen als estats membres per donar suport a les inversions públiques i les reformes. Els PERTE, que reflecteixen l'agenda de reformes i inversions dels sol·licitants, són una condició prèvia per rebre finançament i seran avaluats per la Comissió Europea (CE), cosa que els confereix un poder i una influència considerables. Tot i això, el Parlament Europeu (PE) no té competències explícites en aquest procés, i únicament és informat després de la decisió de la CE. Això pot provocar que els interessos de la igualtat de gènere estiguin encara menys representats en les decisions sobre les prioritats de la reforma.

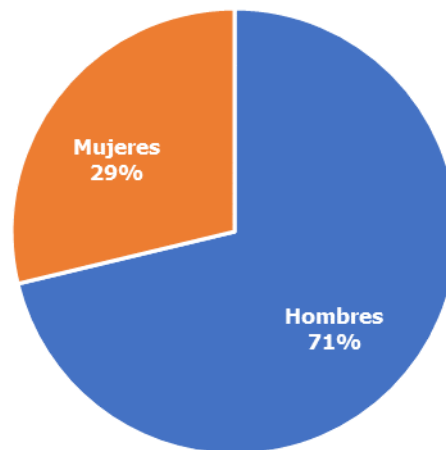
El primer problema que es planteja és la definició mateixa del Reglament que regeix el FRR. Així, diu que *"es referirà als àmbits polítics relacionats amb la cohesió econòmica, social i territorial, les transicions ecològica i digital, la salut, la competitivitat, la resiliència, la productivitat, l'educació i les competències, la investigació i la innovació, el creixement intel·ligent, sostenible i integrador, l'ocupació i la inversió, i l'estabilitat dels sistemes financers"* (art. 3). Quant a l'objectiu, afegeix que *"serà promoure la cohesió econòmica, social i territorial de la Unió, millorant la resiliència i la capacitat d'ajust dels Estats membres, mitigant els efectes de la crisi sobre l'economia dels Estats membres i l'impacte social i econòmic de la crisi, i donant suport a les transicions ecològica i digital, contribuint així a restablir el potencial de creixement de les economies de la Unió, fomentant la creació d'ocupació després de la crisi COVID-19 i promovent el creixement sostenible"* (art 4).

Com s'observa, aquesta proposta no fa cap referència a la igualtat de gènere, les dones o les cures. Passa el mateix amb les orientacions per a l'avaluació dels Plans de Recuperació i Resiliència, tal com es defineixen en un annex de la proposta. Només s'inclou una referència general a la "igualtat" a l'exposició de motius, en què s'afirma que "la proposta té un efecte positiu en la preservació i el desenvolupament dels drets fonamentals de la Unió, suposant que els Estats membres sol·licitin i rebin suport en àmbits relacionats, per exemple, amb els mercats laborals i la seguretat social, l'assistència sanitària, l'educació, el medi ambient, la propietat, l'administració pública, i el sistema judicial pot donar suport a drets fonamentals de la Unió com la dignitat, la llibertat, la igualtat, la solidaritat, els drets dels ciutadans i la justícia". Paradoxalment, la proposta és molt explícita sobre l'abast i les prioritats en relació amb dimensions com "la cohesió econòmica, social i territorial, les transicions ecològica i digital, la salut, la competitivitat, la resiliència, la productivitat, l'educació i les competències, la investigació i la innovació, el creixement intel·ligent, sostenible i integrador, l'ocupació i la inversió, i l'estabilitat dels sistemes financers". Per tant, la igualtat de gènere s'omet de la llista de prioritats. En conseqüència, la proposta no reflecteix gens els reptes socioeconòmics a què s'enfronten les dones, les obligacions legals en matèria d'igualtat de gènere ni els compromisos de les institucions de la UE en aquest àmbit. Això fa que sigui potencialment perjudicial per a la igualtat de gènere.

A més, cal examinar les prioritats que s'estableixen per als suports. En aquest sentit, la prioritat general és la transició cap a una economia verda i digital. Aquest enfocament no té una perspectiva de gènere perquè canalitza gran part dels fons del FRR cap a sectors amb una elevada proporció d'ocupació masculina (energia, informació i TIC). Els seus efectes en l'ocupació són, per tant, perjudicials per a la igualtat de gènere, en el sentit que creen i donen suport principalment a llocs de treball masculins, contrarestant així els objectius declarats de la Unió Europea d'augmentar la igualtat en el mercat laboral. De fet, és probable que aquest enfocament actual augmenti les desigualtats de gènere al mercat laboral de la UE, especialment pel que fa a les diferències de gènere en les taxes d'ocupació, les diferències salarials i els ingressos resultants, i les diferències en les pensions.

Amb tot, els països tenen marge de maniobra en l'establiment de les seves prioritats i plans. En aquest sentit, és important que avaluin per endavant els possibles impactes de gènere, per tenir un bon coneixement de la situació i poder establir mesures correctives i/o compensatòries. Per exemple, utilitzant el mateix model presentat en aquest treball per a l'estimació de la segregació sectorial es pot determinar, *a priori*, l'efecte d'un pla concret sobre els sectors de l'economia, calculant la mobilització d'activitat econòmica associada a dones i homes. Per exemple, en el cas del PERTE ja aprovat de l'automòbil, es pot observar que té un efecte tractor important sobre l'economia (superior a 3 punts), però amb molta més participació de branques d'activitat on els homes són responsables de gran part d'aportació de valor que en el cas de les dones.

Gràfica 39. Estimació dels efectes d'arrossegament del PERTE de l'automòbil

Font: elaboració pròpia.

Aquesta mateixa eina es pot utilitzar per avaluar, *a priori*, els efectes de qualsevol pla i/o projecte d'afectació pressupostària. Com és obvi, les indústries considerades estratègiques i/o tractores, amb més potencial de generació d'activitat econòmica i ocupació han de ser objectiu prioritari de polítiques de transformació i reforç des d'un punt de vista d'eficiència econòmica. Però això no pot implicar que es facin a l'esquena de l'estimació de repercussions en relació amb la feina i les opcions de desenvolupament de dones i homes.

Per exemple, es pot fer una anàlisi similar sobre l'estimació de resultats del Pla de Recuperació, Transformació i Resiliència del Govern d'Espanya, i el seu impacte en l'ocupació des d'una perspectiva de gènere. Aquest pla recull detalladament el programa d'inversions i reformes que el Govern d'Espanya ha proposat vinculades al programa europeu Next Generation UE, amb l'objectiu d'impulsar la transformació estructural de l'economia espanyola. La importància de la quantia estimada d'inversió associada a aquest, 69.500 milions d'euros, el 5,6% del PIB, així com la focalització en els reptes que la nostra economia ha d'afrontar de forma immediata, com són la digitalització i la transició energètica, ens han de portar a analitzar l'impacte que, des d'una perspectiva de gènere, pot comportar en matèria de feina.

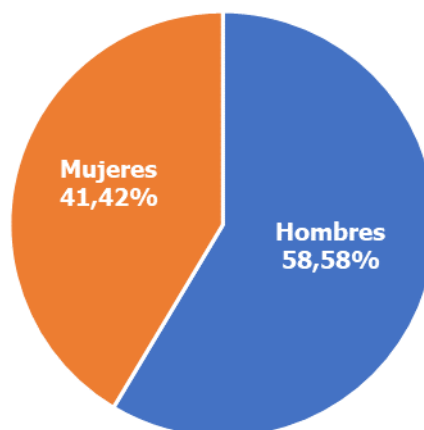
El PRTR s'estructura al voltant de deu polítiques considerades palanques per a les quals, alhora, es preveuen 30 components i 110 línies d'inversió, en què s'inclou una descripció dels projectes a executar. Amb aquesta informació i tenint en compte els diferents tipus de despesa que implicaria cada projecte i els sectors d'activitat que se'n beneficiarien, el Banc d'Espanya ha fet una estimació de l'impacte macroeconòmic que tindria la plena execució del pla previst.

El resultat d'aquestes estimacions mostra que els efectes són **heterogenis entre branques d'activitat**, i els sectors més beneficiats són els vinculats als processos de digitalització i la construcció. El resultat final de l'execució dels fons del PRTR seria un impacte directe sobre el nivell del PIB d'un 1,15% de mitjana anual i en un horitzó de cinc anys, que es podria elevar fins a l'1,75% si es tenen en compte els efectes d'arrossegament entre sectors. Els resultats es recullen per sectors d'activitat per als quals s'estima la variació de la taxa mitjana anual del Valor Afegit Brut (VAB).

Partint de l'impacte estimat de la plena execució dels fons del PRTR per a cadascun dels sectors d'activitat, i donant aquest per bo, s'escau considerar la repercussió que aquesta variació al VAB tindria en l'ocupació des d'una perspectiva de gènere. En aquest sentit, i atesa la dificultat de desagregar l'impacte sectorial per branques d'activitat per poder aplicar els multiplicadors d'ocupació, recorrem a l'exercici de considerar que aquesta variació al VAB té un impacte proporcional en l'ocupació i, a la vegada, dins de cada sector es manté la segregació actual que hi ha entre homes i dones. Encara que l'impacte en l'ocupació no sigui proporcional, cosa que sembla lògica, no afectaria el resultat que pretenem mesurar, sempre que es mantinguin les diferències actuals en l'ocupació des de la perspectiva de gènere.

El resultat posa de manifest que, si no s'articulessin mesures correctores de les diferències actuals que l'ocupació mostra en matèria de gènere en els sectors beneficiats pels fons del PRTR, els homes en sortirien més beneficiats. Així, del total d'ocupació que es generaria per l'increment del VAB associat a l'execució del PRTR, el 58,58% seria ocupació masculina davant del 41,42% d'ocupació femenina. Recordem que, actualment, del total d'ocupació al nostre país el 53,8% correspon a homes i el 46,2% a dones, per la qual cosa s'agreuarien les diferències de gènere.

Gràfic 40. Estimació global dels efectes en ocupació del PRTR

Font: elaboració pròpia amb dades del Banc d'Espanya

Conclusions

Les dones han fet avenços notables en la seva participació en l'activitat econòmica, laboral i empresarial a Espanya en les últimes dècades. Malgrat aquests avenços, persisteixen **importants diferències en la participació de les dones** que poden sintetitzar-se en una participació més gran en el treball per compte d'altri, menor participació en l'activitat per compte propi i/o emprenedora, pitjors condicions d'ocupació –major temporalitat i parcialitat–, menor presència en llocs de responsabilitat, menors salaris mitjans i bases de cotització mitjana inferiors.

La base d'aquestes desigualtats té l'origen en dues característiques clares de l'activitat productiva en aquest país, concretament l'existència d'una **important discriminació sectorial**, segons la qual les dones predominen en les activitats de serveis, mentre que els homes ho fan a les industrials, i el **repartiment desigual del treball no remunerat**, relacionat fonamentalment amb les tasques de cura i de la llar. Així, l'anàlisi de les dades relacionades amb l'activitat laboral a Espanya revela la presència d'una important discriminació sectorial i industrial de gènere, amb patrons clars de distribució de l'ocupació masculina i femenina i una clara sobrerrepresentació de les dones en determinats sectors, fonamentalment associats als serveis. Per la seva banda, l'estimació del temps dedicat al treball total per homes i dones en aquest país revela que les dones realitzen una càrrega de treball no remunerat més gran, la qual cosa implica que assumeixin una càrrega de treball total equivalent de mitjana a una jornada addicional a la realitzada pels homes.

Totes dues característiques convergeixen a l'hora de **computar l'aportació de les dones** a l'activitat econòmica del país. Així, els sistemes oficials de comptabilització –basats, fonamentalment, en el càlcul del producte interior brut– **computen exclusivament l'activitat productiva**, o dit d'una altra manera, la contribució de cada sector d'activitat al valor total de la producció als països. D'aquesta manera, aquelles activitats que presenten una contribució menor al valor de la producció tenen menys consideració en el còmput de l'activitat total. Aquest és el cas de les activitats de prestació de serveis, on les dones tenen més presència relativa que els homes. Paral·lelament, aquests mateixos sistemes de còmput **ignoren el valor de les activitats de treball no remunerades**, fet que suposa invisibilitzar una important quantitat d'hores de treball realitzades –majoritàriament, per dones– que no tenen reflex en el càlcul de la producció total dels territoris. Paral·lelament, suposa ignorar que les activitats que sí que es valoritzen econòmicament **reposen sobre una càrrega de treball invisible**, que facilita el desenvolupament de l'activitat de producció. Aquestes activitats no controlades ni monetitzades representen, per tant, un **cost ocult important de l'activitat de producció**, cost assumit fonamentalment per les dones.

El problema de la invisibilització de part del temps de treball no es limita a la infravaloració de certes activitats o a la sobreestimació de la contribució de determinades branques d'activitat. La **presa de decisions macroeconòmiques** es basa, precisament, en aquests mateixos sistemes de càlcul. En conseqüència, identifica aquelles activitats que tenen una contribució més gran a l'activitat productiva total i un efecte tractor més gran –és a dir, amb una influència més gran en l'activitat d'altres sectors– per prendre decisions de suport i reforç de sectors productius. Aquesta **presa de decisions basada en criteris d'eficiència econòmica** implica prioritzar sectors tradicionalment industrialitzats, fet que suposa indirectament prioritzar l'activitat –i, en conseqüència, l'ocupació– dels sectors, reforçant-los. Aquesta pràctica discrimina especialment les dones, precisament a causa d'aquesta forta i arrelada segregació sectorial.

Aquesta circumstància és especialment rellevant en l'anàlisi de les mesures

pal·liatives adoptades en períodes de crisi econòmica, i les polítiques consegüents adreçades a la reactivació econòmica amb posterioritat a aquestes crisis. La **primacia de sectors industrialitzats amb efecte tractor** sobre altres sectors productius com a criteri bàsic de les decisions de suport suposa que es reforcin aquests sectors, i amb ells el treball desenvolupat en aquests. En conseqüència, es continua prioritant el treball fonamentalment masculí.

La situació és particularment preocupant pel que fa als PERTE, dissenyats per **revertir les conseqüències negatives de la crisi derivada del COVID-19**, pel seu potencial efecte transformador en l'economia espanyola en les properes dècades. En aquest sentit, s'observa que les prioritats identificades per la CE no inclouen explícitament ni implícitament la perspectiva de gènere, i exalcen sectors d'activitat i prioritats (com la transició cap a una economia verda i la digitalització) on les dones són clara minoria. Paral·lelament, s'observa també que els eixos fonamentals d'inversió a Espanya a l'empara del PRTR tenen un efecte desigual en el foment dels sectors industrials i l'ocupació, **cosa que afavoreix els més masculinitzats**. En aquest sentit, cal recordar que se suposa que aquests fons han d'establir les bases del desenvolupament de l'activitat econòmica de la UE les properes dècades. Per tant, les decisions preses avui tindran conseqüències en el futur que poden suposar abdicar de la responsabilitat i promesa de crear un futur més igualitari per a les properes generacions. En aquest context, la manca de criteris específics de revisió, control i directrius d'avaluació és preocupant i té un impacte potencialment negatiu per a la igualtat de gènere. En particular, crida l'atenció **l'absència de criteris relatius a la contribució efectiva a la igualtat de gènere**, a una economia d'igualtat de gènere o fins i tot a una transició cap a una economia de la cura.

Com a conseqüència de l'anàlisi realitzada, cal aportar una sèrie de reflexions i recomanacions:

- Els **sistemes de mesura es decideixen i es creen**. Estem persistint en uns sistemes de càlcul que no només invisibilitzen part de la càrrega de treball realitzada per dones, sinó que infravaloren les seves aportacions al desenvolupament econòmic en prioritzar sectors fortament industrialitzats. En conseqüència, convindria revisar aquests sistemes de mesurament o, almenys, complementar-los amb altres que permetessin posar en relleu una visió més real de l'activitat econòmica dels uns i dels altres.
- El còmput de l'activitat productiva en un territori **invisibilitza un important nombre d'hores de treball que tenen valor econòmic**. Cal avançar en l'estimació d'aquesta càrrega de treball, de manera que se'n pugui monetitzar el valor econòmic i estimar el cost ocult subjacent a l'activitat productiva, que recau fonamentalment en les dones.
- Els **repartiments de temps de treball –remunerat i no remunerat– continuen sent asimètrics**. Per tant, cal també avançar en el disseny de mesures de corresponsabilitat que permetin repartir temps i càrrega de treball perquè dones i homes puguin tenir un exercici professional en igualtat de condicions.
- Les **decisions basades en criteris d'eficiència econòmica generen problemes d'equitat**. En aquest sentit, cal aprofundir en l'estimació dels resultats de les decisions esmentades, avançant en la identificació de possibles efectes negatius per a part de la força laboral i adoptar mesures correctores.
- Adoptar un "**enfocament dual**" en tots els programes que inclogui **finançament específic per a la igualtat de gènere**, així com requisits explícits per a la integració de la perspectiva de gènere, pot ser especialment important a l'hora de dissenyar mesures de suport als sectors. Això inclou la creació de línies pressupostàries específiques per reforçar les àrees relacionades amb la igualtat

de gènere a l'àmbit de cadascun dels programes i instruments específics dissenyats per al suport sectorial.

- A l'hora de decidir **les mesures de suport a sectors d'activitat econòmica, i quantificar les aportacions**, cal reservar fons específics a cada programa per a la participació de professionals i persones expertes en qüestions de gènere en l'àmbit del programa. En aquesta línia, és convenient que tots els òrgans de governança, gestió i execució dels fons incloguin experts en aquestes matèries. Aquests professionals s'han d'encarregar d'aportar coneixements especialitzats en matèria d'igualtat de gènere, participant en les fases principals d'elaboració dels PERTE i verificant-ne l'aplicació. Complementàriament, cal garantir una participació adequada dels grups de la societat civil i les organitzacions sense ànim de lucre amb experiència en igualtat de gènere que treballen en qüestions relacionades amb els programes i els instruments de recuperació.
- Igualment, convé fer **avaluacions d'impacte de gènere ex ante i ex post** mitjançant eines quantitatives. Els objectius d'igualtat de gènere han d'estar clarament identificats, fins i tot en programes on no constitueixi l'objectiu principal, garantint que incorporin mesures per tancar les bretxes de gènere.
- Com a complement a les aportacions precedents, cal assenyalar dues qüestions adjacents que tenen una clara influència en diversos aspectes assenyalats. En primer lloc, tradicionalment s'ha considerat que part de la segregació sectorial és subjacent a la preferència de les dones per certs tipus d'activitat laboral en detriment, generalment, de sectors més industrialitzats. Després de dècades incidint en la necessitat de redissenyar els sistemes de formació per corregir aquests efectes amb resultats més que discrets, convindria pensar a **canviar la direcció i el sentit de les accions**. Potser la clau no és que les dones s'interessin per sectors en què les empreses són més fortes o tenen més possibilitats de desenvolupament, sinó fer que aquestes mateixes empreses redefineixin els seus llocs de treball atenent a competències, habilitats i capacitats en què les dones tinguin més possibilitats, amb independència dels seus coneixements teòrics. Això és particularment important a la llum de les directrius de canvi cap a sistemes econòmics verds, nets, sostenibles i digitals, amb una predominança clara d'indústries de generació d'energia i fortament digitalitzades on les dones no abundin. En segon lloc, **convé avançar en el desenvolupament d'estadístiques que permetin adoptar mesures precises**. En aquest treball ha estat impossible computar de manera homogènia i comparable el nombre de dones que són treballadores per compte propi, autònomes, emprenedores o empresàries. Tot i que hi ha alguna dada indirecta (per exemple, les utilitzades a través de l'EPA, que computen el "treball per compte propi"), aquestes fonts són només aproximacions de l'activitat empresarial. Les dades sobre el treball per compte propi no capten plenament l'activitat empresarial, ja que inclouen, per exemple, el treball autònom però exclou l'empresariat híbrid (és a dir, les persones que tenen una altra ocupació principal). És ben sabut que allò que no es mesura no es pot supervisar. Per tant, és aconsellable un seguiment millor de l'activitat empresarial, autònoma i emprenedora, per comprendre millor l'abast de les aportacions realitzades per les dones, fer accions de foment i desenvolupament, i respondre eficaçment i equitativament als seus esforços.

Referències bibliogràfiques

- Alon, T., Doepke, M., Olmstead-Rumsey, J., & Tertilt, M. (2020). The impact of COVID-19 on gender equality (No. w26947). National Bureau of economic research.
- Bahn, K., Cohen, J., & van der Meulen Rodgers, I. (2020). A feminist perspective on COVID-19 and the value of care work globally. *Gender, Work & Organization*, 27 (5), 695-699.
- Berik, G., Rodgers, YVDM, & Seguino, S. (2009). Feminist economics of inequality, development, and growth. *Feminist economics*, 15 (3), 1-33.
- Bettio, F., Corsi, M., d'Ippoliti, C., Lyberaki, A., Samek Lodovici, M., Verashchagina, A., & Camilleri-Cassar, F. (2013). L'impacte de la crisi econòmica en la situació de les dones i les persones i les gender equality policies: Synthesis report. Luxemburg: European Commission.
- Bishu, SG, & Alkadry, MG (2017). A systematic review of gender pay gap and factors that predict it. *Administration & Society*, 49 (1), 65-104.
- Blau, FD, & Kahn, LM. (2017). The Gender Wage Gap: Extentes, Trends, i Explanations. *Journal of Economic Literature* 55 (3): 789-865. <https://doi.org/10.1257/jel.20160995>.
- Boll, C., & Lagemann, A. (2018). Gender Pay Gap a EU Countries Based on SES (2014). Luxemburg: European Commission.
- Boll, C., Leppin, J., Rossen, A., & Wolf, A. (2016). Magnitude and Impact Factors de Gender Pay Gap in EU Countries. Luxemburg: European Commission.
- Borrowman, M. & Klasen, S. (2020). Drivers of Gendered Sectoral and Occupational Segregation in Developing Countries. *Feminist Economics* 26 : 62-94.
- Carli, LL (2020). Women, Gender equality and COVID-19. *Gender in Management: An International Journal*.
- Charles, M. & Grusky, DB (2004). Occupational Ghettos: The Worldwide Segregation of Women and Men. Stanford, CA: Stanford University Press
- Goldin, C. (2014). A grand gender convergence: Its last chapter. *American Economic Review* 104 : 1091-119
- European Commission. (2019). Report on Equality between Women and Men in the European Union. Luxemburg: European Commission
- Gaddis, I., & Klasen, S. (2014). Economic development, structural change, and women's labor force participation. *Journal of population economics*, 27 (3), 639-681.
- Hebson G and Rubery J (2018) Employment relations and gender equality. In: Wilkinson A, Dundon T, Donaghey J, et al. (eds) The Routledge Companion to Employment Relations. London: Routledge
- OIT. (2020a), "ILO monitor: COVID-19 and the world of work, [second](#) edition", Ginebra, disponible en: www.ilo.org/global/topics/coronavirus/impacts-and-responses/WCMS_740877/lang-en/index.htm
- OIT. (2020b), "ILO monitor: COVID-19 and the world of work, third edition", Ginebra, disponible en: www.ilo.org/global/topics/coronavirus/impacts-and-responses/WCMS_743146/lang-zh/index.htm
- OIT. (2020c), "ILO monitor: COVID-19 and the world of work, quinta edición", Ginebra, disponible en: www.ilo.org/global/topics/coronavirus/impacts-and-responses/WCMS_743146/lang-es/index.htm

Annex: fonamentació teòrica del model Input-Output

La metodologia IO és una adaptació de la teoria neoclàssica de l'equilibri general a l'estudi empíric de la interdependència quantitativa entre activitats econòmiques. El plantejament pren com a base un suport estadístic que descriu el flux de béns i serveis entre els diferents sectors d'una economia durant un període de temps (normalment referit a un any). Així, a través d'un marc comptable es mostren les similituds i diferències que hi ha entre els sectors, cosa que permet quantificar tant la importància relativa de cada sector en l'economia, com la relació entre els diferents sectors.

Per calcular l'efecte multiplicador de la demanda final es fan servir models de Leontief. L'efecte multiplicador de Leontief és un concepte econòmic que descriu com un augment en la inversió en una economia pot tenir un impacte més gran en el nivell de producció total i en l'ingrés nacional. Segons aquesta teoria, quan s'inverteix en una economia, es crea ocupació i s'augmenten els salaris, cosa que porta a un augment en el consum i en la demanda de béns i serveis. Això, alhora, pot impulsar la producció i el creixement econòmic, cosa que es coneix com a efecte multiplicador.

En general, s'acostuma a treballar amb els models que emanen de la taula Input-Output simètrica. Ara bé, cal puntualitzar que també és possible recórrer a models construïts directament sobre format rectangular (origen-destí). Els models rectangulars es construeixen a partir d'hipòtesis simplificadores que permeten transformar funcions de producció conjunta (implícites a les taules d'origen i destí) en funcions de producció simple. Es tracta de construir, tàcitament, les relacions IO equivalents a les existents en una taula simètrica. Per això cal establir dos tipus de relacions entre els productes i les produccions per branca d'activitat. En un cas, cal obeir l'estructura per línies de la matriu de producció i, en l'altre cas, l'estructura per columnes. Aquesta forma de procedir alternativa requereix una especialització més gran tant a l'hora d'elaborar els models com en la seva correcta interpretació.

Per interpretar els efectes directes o altres tipus de relacions de primer ordre, és recomanable utilitzar les taules d'origen (que recullen les produccions de béns i serveis segons producte i tipus de proveïdor de les diferents branques de l'activitat i les importacions d'aquests) i destinació (que recullen l'ocupació dels béns i els serveis segons producte i tipus d'ocupació i tots els components del Valor Afegit Brut), ja que es depèn de menys hipòtesis addicionals, a més d'oferir informació més al detall que el format simètric. L'esquema rectangular IO té com un dels seus principals avantatges que la seva dimensió és de productes per a indústries i, per tant, la demanda final (com a variable exògena al model) s'introdueix per productes. Aquests models es construeixen a partir d'hipòtesis simplificadores que permeten transformar funcions de producció conjunta (implícites a les taules esmentades) en funcions de producció simple, com en les establertes en els models de demanda. En resum, es tracta de construir, tàcitament, les relacions IO equivalents a les existents en una taula simètrica. Per això cal establir dos tipus de relacions entre els productes i les produccions per branca d'activitat. En un cas, cal obeir l'estructura per línies de la matriu de producció i, en l'altre cas, l'estructura per columnes. Així, hi ha dos tipus de models:

- Models basats en un supòsit de tecnologia del producte, on cada producte es fabrica amb una tecnologia característica, amb independència del sector econòmic que l'elabori. Es considera l'estabilitat de la matriu de coeficients

d'especialització. Dit altrament, es mantenen estables en l'estructura de les columnes de la matriu de producció.

- Models basats en un supòsit de tecnologia del sector d'activitat, on cada producte és elaborat segons la tecnologia del sector, sent que l'elaboració dels productes secundaris no difereix de la referent als productes principals. Es considera l'estabilitat dels coeficients de mercat. És a dir, l'estructura de les files de matriu de producció roman inalterada.

En l'elaboració del model de tecnologia de la indústria s'admet que la matriu de coeficients de mercat, D , és estable temporalment. És a dir, sempre es fa servir el supòsit de quotes de mercat del producte constants per a les diferents branques. Per tant, es considera la identitat per producte:

$$q = U^d i + y^d,$$

on q és el vector de producció per productes, y^d és la demanda final domèstica per productes i U^d és la matriu de consums intermedis interiors. Tot seguit, és possible substituir la demanda intermèdia domèstica $U^d i$ per la multiplicació de la matriu de coeficients domèstics i el vector de producció per branques d'activitat (sobre la base de l'estabilitat dels coeficients interiors). Així,

$$q = B^d g + y^d.$$

A continuació, segons l'altra hipòtesi de treball, es pot substituir g per $D^T q$. En conseqüència,

$$q = B^d D^T q + y^d.$$

Amb la qual cosa és possible elaborar el model de demanda corresponent a la producció per productes:

$$q = (I - B^d D^T)^{-1} y^d.$$

Donant els resultats en termes de g , a través de

$$g = D^T (I - B^d D^T)^{-1} y^d.$$

En aquest model es poden observar les interrelacions entre les branques de producció, o dit d'una altra manera, l'efecte d'arrossegament que genera la producció d'un sector sobre altres com a conseqüència dels efectes creuats de demanda. Seguint aquest raonament, es pot estimar l'efecte multiplicador d'una branca concreta sobre la valoració econòmica de la producció en un país. La taula 16 reproduïx la TIO de la producció espanyola actualitzada al 2021, resumint l'efecte arrossegament de cada branca.

Aquest estudi ha estat realitzat amb la col·laboració de:

Generalitat de Catalunya
Departament d'Igualtat i Feminismes

Generalitat de Catalunya
Institut Català de les Dones

CaixaBank